МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української мови імені професора Івана Ковалика

Назви осіб у «Лексиконі львівському: поважно і на жарт» (лексико-семантичний та етимологічний аспекти)

Магістерська робота
студентки VII курсу
групи ФЛУм21з
напряму «035.Філологія»
(Українська мова та література)
Онацко Анастасії Миколаївни

Науковий керівник
доц. Висоцька Тетяна Йосипівна

Львів – 2020

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ІВАНА ФРАНКА

Факультет філологічний

Кафедра української мови імені професора Івана Ковалика

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Напрям підготовки 035 філологія

Спеціальність українська мова та література

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри_____

_____

“____”

_____20___року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (МАГІСТЕРСЬКУ) РОБОТУ СТУДЕНТУ

Онацко Анастасії Миколаївні

1.Тема роботи: Назви осіб у «Лексиконі львівському: поважно і на жарт» лексико-семантичний та етимологічний аспекти

керівник роботи: Висоцька Тетяна Йосипівна, кандидат філологічних наук, доцент

затверджені Вченою радою факультету від “___”_____20__року №_____

2. Строк подання студентом роботи

_____

3. Вихідні дані до роботи : Запропонована магістерська робота має на меті зробити певний практичний внесок у вивченні походження та шляхів запозичення досліджуваних лексем.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1. Дослідити джерела розвитку лексичного складу сучасної української мови; 2. Охарактеризувати історичний фон запозичень;

3. Розглянути класифікації лексики за походженням; 4. Визначити первинне

значення досліджуваної лексеми, її походження, твірну основу і шляхи запозичення; 5. З'ясувати особливості кожної запропонованої групи.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____
_____
_____
_____
_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання

_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної (магістерської) роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір бібліографічного матеріалу	Лютий 2020 р.	
2	Написання І розділу	Травень 2020 р.	
3	Написання ІІ розділу	Вересень 2020 р.	
4	Подання повного тексту роботи	3 грудня 2020 р.	

Студент _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____

Бібліографічний опис: Онацко А. М. Магістерська робота: (для заочної форми навчання) – «Назви осіб у «Лексиконі львівському: поважно і на жарт» лексико-семантичний та етимологічний аспекти». Кафедра української мови імені Івана Ковалика Наук. кер.: Висоцька Т. Й., доцент, кандидат філологічних наук, Львів, 2020. – 97 с.

Зміст роботи (анотація): Магістерська робота складається з двох розділів. У першій частині, теоретичній, ми визначали теоретичні засади вивчення джерел розвитку лексичного складу української мови.

У дослідницькій частині здійснили етимологічний аналіз назв осіб, а також класифікували їх.

Ключові слова: лексикологія, етимологічний аналіз, запозичені слова, назви осіб.

ЗМІСТ

ВСТУП 6
РОЗДІЛ 1. Джерела розвитку лексичного складу сучасної української мови 7
1.1. Етимологія як предмет наукових досліджень 8
1.2. Успадкована лексика в складі сучасної української мови 10
1.3. Запозичення в лексичній системі мови 16
1.4. Етимологічна класифікація лексики 19
1.5. Назви осіб як предмет наукового дослідження 21
РОЗДІЛ 2 Етимологічний аналіз лексико-семантичної групи назв осіб ... 25
1.1 Назви осіб як виконавця певної дії чи роду заняття 25
1.2. Назви осіб за зовнішніми ознаками 43
1.3. Назви осіб за внутрішніми ознаками 50
1.4. Назви осіб за поведінкою 55
1.5. Назви осіб за місцем проживання 68
1.6. Назви осіб за родинними зв'язками 72
1.7. Назви осіб, які не мають характерної ознаки для розмежування їх по групах 74
Висновки 87
Список використаної літератури 90
Додатки 96

ВСТУП

Актуальність дослідження.

Для вивчення словникового складу мови важливим є розуміння етимологічного аспекту, адже походження слова значною мірою впливає на його зовнішню та внутрішню форми, значення та сферу функціонування. В етимології мови втілені риси історико-культурного та соціального досвіду певної спільноти людей. З огляду на це вивчення проблем етимології, зокрема джерел запозичених слів є актуальним для сучасних лінгвістичних досліджень.

Своє дослідження ми проводили на матеріалі видання «Лексикон львівський: поважно і на жарт». Це перший довідник про мову міста на матеріалі української мови, який вийшов у 2009 році. Його укладачі: Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Т. Дидик-Меуш.

Концепція словника полягає в передачі широкого спектра ознак «від мовлення арготичного, сленгового, до такого, яке б репрезентувало характерні особливості лексичного багатства львів'ян-українців упродовж двадцятого століття». Хоча автори зазначають про вибірковість у доборі матеріалу, однак лексемний склад та особливості його подачі свідчать про зважений підхід до змісту і структури словника. Окрім лексичних відповідників, довідник містить сталі словосполучення, фразеологізми, прислів'я та приказки (понад 12 тисяч одиниць).

Отже, **мета** пропонованої роботи – здійснити етимологічний аналіз назв осіб, які зібрані у «Лексиконі львівському»

Досягнення мети дослідження передбачає виконання таких **завдань:**

- Дослідити джерела розвитку лексичного складу української мови.
- Охарактеризувати історичний фон запозичень;
- Розглянути класифікації лексики за походженням;
- Погрупувати фактичний матеріал;
- Визначити первинне значення досліджуваної лексеми, її походження, твірну основу і шляхи запозичення
- З'ясувати особливості кожної запропонованої групи.

Об’єктом дослідження є назви осіб, які містяться у «Лексиконі львівському: поважно і на жарт».

Предметом дослідження є етимологія назв осіб.

Обсяг і структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. Джерела розвитку лексичного складу сучасної української мови

1.1. Етимологія як предмет наукових досліджень

Етимологія - одна з давніх галузей мовознавства. Предмет вивчення етимології – лексика, а саме : всі слова мови, що засвідчуються в давніх і новітніх текстах, тобто слова загальних і власних назв. До завдань етимології входить також визначення давніх запозичень.

Етимологія визначає походження слова (час виникнення, джерело запозичення); з'ясовує образ, покладений в основу слова як назви предмета чи явища дійсності; встановлює зв'язок між етимологічно спорідненими словами. Значення слів на давніх етапах мовного розвитку дають конкретні уявлення про довкілля, соціальноекономічне життя й мислення носіїв мови в доісторичні часи. Запозичення різної історичної давнини – як ті, що давно увійшли в українську мову і вже повністю в ній асимілювалися, в результаті чого їх іншомовне походження не відчувається, так і ті, які порівняно недавно з'явилися в мові і ще зберігають свій іншомовний колорит, – звичайно вживаються як немотивовані. Первинне значення і справжній морфемний склад подібних слів, як правило, не відомі носіям української мови. Однак пояснення етимології іншомовних слів бажане. Хоча завданням етимології є визначення генетичної характеристики слова, але якщо обмежитися лише генетичними відомостями, то багато слів виявляться знеособленими. Адже відомо, що всі слова мови – як ті, що зберігають зв'язок зі спорідненими словами, так і ті, що втратили цей зв'язок, мають свою історію. [1]

Предметом етимологічних досліджень, за А. Білецьким, є вивчення або встановлення зв'язків форм і слів, вивчення їхньої спорідненості в межах однієї мови або встановлення зв'язків форм і слів різних мов.[2] принципи етимологічного дослідження, за А. Білецьким, зводяться до п'яти основних:

1. Подібно до того, як фонетичний критерій лише тоді має повну силу в етимологічному дослідженні, коли він є результатом вивчення

[1] Заніздра Н.О., Заніздра В.В. Етимони сучасних лексем у системі освіти
[2] Пашкова Н. І. Етимологічний аналіз у концептуальних дослідженнях

послідовних фонетичних змін тієї мови, в системі якої міститься аналізований елемент, а також послідовних фонетичних відповідностей між досліджуваною та спорідненими мовами, те ж саме стосується й семантичного критерію, з яким нерідко поводяться вкрай необережно.

2. Морфологічний критерій означає врахування особливостей словотворення досліджуваної мови як у його найбільш поширених й активних, так і в найменш поширених і пасивних формах.
3. Семантичним критерієм зближення відомих форм має бути зіставлення всіх можливих значень цих форм з метою визначення основних та похідних значень.
4. Ретельно досліджуючи значення кожного слова, А. Білецький закликає враховувати при цьому й стилістичний критерій. Він вважає що завданням дослідника в галузі етимології є систематизація спостережень над переміщенням форм з однієї стилістичної сфери в іншу з розрізненням стилів мовних і літературних, сфер стилістичних і семантичних
5. Крім того, засновник української етимологічної школи вважає за необхідне враховувати також і позалінгвальні, культурні фактори для повного й достовірного результату аналізу за методом «слів і речей».

Таким чином, А. Білецький виділяє фонологічний, морфологічний, семантичний, стилістичний критерії та історико-культурний контекст, наполягаючи на тому, що всі вони однаково важливі для етимологічних досліджень.[3]

Ідея вивчення мови в її історичному розвитку виникла на початку XIX ст. й упродовж цього століття стала провідною для більшості науковців.

Як підкреслював О. Потебня, процес пізнання має історичний характер: «Усяке пізнання по суті історичне й має для нас значення лише у відношенні до майбутнього»[4]

О. Потебня розробляє твердження про те , що сучасна мова являє собою сукупність різних за часом появи шарів. Із нього випливає завдання дослідника:

[3] Пашкова Н. І. Етимологічний аналіз у концептуальних дослідженнях

[4] Глущенко. В. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві. Харківська лінгвістична школа: навч. посібник / В. А. Глущенко. – Слов'янськ, 1994. – 69 с.

установити пропорції у різнохарактерних явищ мови і виявити історичні нашарування у системі мови. Велике значення мало висунення О. Потебнею понять синтаксису та етимології, які відносяться одне до одно, як опис сучасного стану мови та історії. О. Потебня разом з М. Колосовим дійшли висновку, що історизм повинен бути ключовим методологічним принципом не тільки в працях історії мови, але й у студіях присвячених сучасному її станові. Це глибоке твердження стало надбанням мовознавства XX ст.[5]

На думку О. Потебні, дослідження тих чи інших мовних явищ повинно мати не просто історичний і не просто порівняльний, а порівняльно-історичний характер. «Явища мови слід зображувати з різних за часом точок зору, але при цьому так, щоб кожного разу точки зору по можливості точно визначалися, і з кожної показувати не більше того, що з неї видно» [6]

Важливою для еволюції української етимології віхою була праця А.О. Білецького «Принципи етимологічних досліджень».

А.О. Білецький, визначний український еллініст, на матеріалі новогрецької та давньогрецької мов здійснив дослідження еволюції значень, семантичних зсувів у словниковому складі. Із цих спостережень він обгрунтував, що одними з головних діахронних змін словника є трансформації значення за принципом метафори, метонімії та їх різновидів, зокрема – на основі розширення та звуження початкової семантики. Мовознавець ґрунтовно дослідив еволюцію семантики та її роль в етимологічних дослідженнях, продовживши лінію, започатковану в українській науці О. Потебнею.[7]

1.2. Успадкована лексика в складі сучасної української мови

Сучасна українська мова, яка має надзвичайно довготривалу письмову та літературну традицію, характеризується чисельністю та надзвичайним

---

[5] Пампура С.І. Етимологізація запозичень у різноструктурних мовах: лінгвоісторіографічний аспект/дис. на здобуття наукового ступ. канд. філол. наук. – с. 49
[6] Там само
[7] Назаров Н.А Українська етимологічна лексикографія: історія, теорія, практика / дис. на здобуття наукового ступ. канд. філ. наук – Київ, 2016, с – 126.

багатством лексичного складу, розвиненою полісемією та різноманіттям лексико-стилістичних засобів.

Лексика сучасної української мови за своїм походженням неоднорідна. На цю особливість нашої мови, однієї з найбагатших індоєвропейських мов, указував О. Пономарів. Він, зокрема зазначив, що близько 90 відсотків у словниковому складі української мови становлять успадковані слова, тобто такі, що ведуть свій початок з індоєвропейської мовної єдності. У сучасній українській мові функціонують слова, які з'явилися в спільнослов'янський період, а також лексика, спільна для східнослов'янських мов, а також лексичні одинииці, що постали на українському мовному грунті за час самостійного існування української мови. Решта лексичного складу (приблизно 10 відсотків), на думку вченого, - це слова запозичені з інших мов.[8]

Розрізняють кілька пластів корінної лексики. Ядро її становлять слова, успадковані від індоєвропейського лексичного фонду (індоєвропеїзми). Це слова, які й сьогодні вживають в усіх мовах або в більшості мов, що належать до індоєвропейської сім'ї, і дійшли до нашого часу найчастіше у вигляді коренів[9]. Індоєвропейська мова існувала у вигляді кількох діалектних утворень, згідно з якими в сучасній українській мові можна виділити три прошарки лексики: західноєвропейський, східноєвропейський і південноєвропейський. Західноіндоєвропейський прошарок лексики утворюють слова, спільні для слов'янських, балтійських, германських, італо-кельтських, іллірійської та венетської мов. Ця група неоднорідна як із хронологічного погляду, так і щодо охоплення лексичними ізоглосами названих мов. Східноіндоєвропейський прошарок лексики містить назви, що представлені у слов'янських, балтійських, індоєвропейських та інших мовах. До південноіндоєвропейського прошарку лексики належать слова, представлені у слов'янських, балтійських, грецькій, вірменській та хетській мовах[10].

---

[8] Пономарів О. Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова: підруч. за ред. О.Д. Пономарева. – 3-тє., перероб. – К. : Либідь, 2005. – с. 67

[9] А. Л. Старунова. Шляхи словотворення української мови, їх активізація// Література та культура Полісся. Випуск 89

[10] Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія [за заг. ред. академіка І. К. Білодіда]. — К. : Наук. думка, 1973. — С.104.

Спільнослов'янська лексика – це слова, які виникли в період спільнослов'янської мовної єдності й іншим групам індоєвропейських мов невідомі. Слів, які успадкувала українська мова від праслов'янської і які вживають тепер, приблизно 2 тисячі. Вони належать до активного складу сучасної української мови, становлять найважливішу і найдавнішу частину лексики. Спільносхіднослов'янська лексика – це слова, які виникли в період виділення східнослов'янських діалектів зі спільнослов'янської мовної єдності. Власне українська лексика – це слова, які виникли на українському мовному ґрунті в період формування і розвитку української мови і виражають її специфіку. Це кількісно найбагатший та найбільш різноманітний пласт корінної лексики, який утворюють загальновживані слова різних тематичних груп.[11]

Частина загальновживаних і зрозумілих для носіїв української мови слів сформувались на грунті давньоруської мовної основи.

Певне місце в лексиці української мови належить старослов'янським словам. Старослов'янська мова через релігійну літературу набула значного поширення в Київській Русі, помітно збагатила давньоруську писемність. Проникали старослов'янські слова, а також суфікси і префікси і до живої народної мови.

1.3 Історичний фон запозичень в українській мові

Постійний і безперервний розвиток лексичного складу мови, його кількісні та якісні зміни (актуалізація й пасивізація, неологізація й архаїзація, поява й зникнення слів та окремих значень) особливо активізуються в періоди докорінних змін у суспільстві. В українській мові ці процеси активно відбувалися і на початку, і в кінці XX ст., тривають модифікації національного лексикону й нині, адже лексико-семантична система зазнала впливу екстралінгвальних чинників – перетворень у соціально-політичному, економічному, науково-технічному, культурному житті суспільства; відбулися зміна масової свідомості та переоцінювання історії. Переорієнтація суспільної свідомості, звільнення від ідеологічних штампів і

[11] А. Л. Старунова. Шляхи словотворення української мови, їх активізація// Література та культура Полісся. Випуск 89

нашарувань, піднесення соціального престижу української мови сприяли розширенню її комунікативних функцій та актуалізували нові тенденції мовного розвитку.[12]

Лексика будь-якої із сучасних мов формувалася впродовж тривалого часу, тому словникові одиниці різних історичних періодів та мовних джерел, давні й новоутворені, власні й узяті з інших мов, безперечно, відбилися на якості лексичного складу.[13]

Важливу роль у формуванні лексичних одиниць західного варіанта української літературної мови відіграли процеси міжмовної інтерференції. Наявність кальок і запозичень із польської, німецької та інших мов сприяла засвоєнню українською мовою нових понять й активізації пошуків найбільш відповідних до української мови питомих засобів їх вираження.[14]

З погляду тривалості функціонування в українській мові запозичені слова розподіляють на давні, що ввійшли ще в дописемний період, ті, що входили на різних історичних етапах контактування народів у писемний період розвитку української мови, та сучасні. До давніх належать окремі германізми, успадковані від варягів та вікінгів. Наслідком торговельних контактів із німецькими князівствами у XIII-XIV ст. є певна кількість запозичень**.** Із поширенням Магдебурзького права в XIV ст. із німецької до складу української мови входить окрема адміністративно-правова лексика. Протягом XVI-XVII ст. із німецької запозичено будівельну лексику. та військову термінологію[15].

З другої половини XVII початку XVIII ст., після приєднання України до Росії, українська мова почала активно засвоювати слова з російської мови – адміністративні, суспільно-політичні, виробничі та військові терміни, побутову лексику.

Значнішим, порівняно з іншими, виявився вплив польської мови, яка виступила джерелом запозичень як багатьох слів, так і окремих морфем. Нерідко польська мова ставала мовою-посередницею, через яку до складу

---

[12] Жалко Т. Запозичена лексика української мови як інноваційна форма маркованої лексики

[13] Рудакова Т. М Іншомовні лексичні запозичення та проблема їхньої доцільності у витлумаченні вчених XX–XXI ст.

[14] Підкуймуха Л. Лексичний склад західноукраїнського варіанта літературної мови (на матеріалі художніх текстів львівських письменників першої половини XX ст.) / автореф. / дис. на здоб. наук. ст. – Київ, 2016

[15] Валентина Сімонок. Лексичні запозичення в українській мові: історико-соціолінгвістичний аспект.

української ввійшло немало слів з інших мов, зокрема чеськох, сербської, німецької.

Давніми запозиченнями здебільшого виступають слова, засвоєні з тюркських і деяких інших східних мов. Це найменування страв, одягу, рослин, будівель. Українська мова засвоїла також певну кількість слів з німецької мови. Німецькі за походженням слова стосуються насамперед ремесел, медицини, мистецтва та військової справи.

З середини XVIII ст. починається помітний вплив французької мови. Це назви деяких суспільно-політичних понять, а також слова, пов'язані з побутом, технікою.

Аглійські запозичення проникають до української лексики, починаючи з XIX ст., переважно через російську мову і стосуються техніки, політики, спорту, мореплавства, побуту. Також і з інших західноєвропейських мов українська мова засвоїла певну кількість слів. Найбільше з грецької та латинської мов, які взагалі суттєво вплинули на формування української літературної лексики. Грецькі й латинські слова засвоювались здебільшого через сусідніх народів по-різному. Значне місце належить безпосереднім запозиченням з інших мов, переважно з мов сусідніх народів. Засвоєнню грецизмів, наприклад сприяло проживання в давні часи греків у Криму і по чорноморському узбережжі Кавказу. Більшість латинізмів засвоєно пізніше, починаючи з XV-XVII століть, коли латинську мову в Західній Європі почали вивчати в школах України. В той час і навіть у XVIII столітті в Україні використовувалась латинь як мова науки і міжнародних відносин. Отже, грецькі й латинські слова в українській мові запозичувались у різні історичні епохи: значна їх частина увійшла до складу лексики української мови, підпорядковувалась законам граматики, вимови. На основі латинської мови й досі виникає немала кількість слів у всіх галузях науки. Такі слова, частково й афікси, змінюючись граматично й фонетично, наповнюються новим сучасним змістом. Чимало латинських запозичень усталилось у соціально-політичній лексиці (адвокат, юрист); немалою є група латинських запозичень у соціальних сферах життя (ректор, студент). Не обійтись без них і на фабриках, будовах, лабораторіях (майстер) та побуті.

В українській мові здавна засвоювались слова з грецької мови. Основна ж частина грецьких за походженням слів – це слова-терміни, які належать до різних галузей науки, культури, мистецтва. З грецьких словотвірних елементів також утворились нові слова.[16]

Запозичена лексика, взаємодіючи з власне українськими назвами, становить значний шар слів, що характеризується широким вжитком у носіїв мови і велико динамічністю. Відносна хронологічна послідовність зумовлена поступовим розширенням зв'язків України з тими чи іншими народами. Із посиленням міжнародних зв'язків, особливо з їх глобалізацією, хронологічна послідовність зникає і відбувається інтернаціоналізація певної частини лексичного складу мов[17].

У працях Ю. Шевельова «Внесок Галичини у формування української літературної мови» та «Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941): Стан і статус» для кваліфікації мовно-культурних явищ, що передували творенню літературного зразка української мови в Галичині, Буковині та Закарпатті, використано термін койне. На думку Ю. Шевельова, у кінці XIX – на початку XX ст. на галицьких, буковинських та закарпатських землях, що перебували на той час у межах Австро-Угорщини, відбувалося формування «українського койне, на якому сильно позначалися впливи місцевих говірок»[18]

Львівське койне як один із локальних проявів української мови виразно відмінне від української літературної мови сформоване в складних умовах перебування Львова у складі різних державних утворень Галицько-Волинського князівства (від часу заснування Львова до1772), Австро-Угорської імперії , Польщі, Радянського Союзу, у період німецької окупації місто входило до складу Генерал-Губернаторства із центром у Кракові і, нарешті, незалежної України. українське мовлення Львова, що формувалося на наддністрянській діалектній базі, упродовж свого розвитку зазнало впливів польської, німецької, російської, єврейської та і нших мов на тлі мовної

[16] Лариса Азарова. Джерела формування української термінології // Наукові записки. Серія «Філологія». 2001. Вип. з
[17] Валентина Сімонок. Лексичні запозичення в українській мові: історико-соціолінгвістичний аспект.
[18] . Шевельов Ю. В. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941): Стан і статус / Юрій Шевельов. – Чернівці: Рута, 1998. – 208 с

поліфонії дорадянського Львова поряд із українською виразно домінувала польська мова, яка мала статус державної . Іншомовні впливи позначилися на лінгвальній природі міста.[19]

Дослідники розрізняють поняття львівська ґвара і балак. Львівська ґвара відрізняється від балаку розмаїтістю запозичень: так, балак – на основі польської мови з численними українськими запозиченнями, в основі львівської ґвари лежить суміш української, польської, німецької та їдишу. Тобто, попри однакові причини формування, балак і львівська ґвара мають різні основи. Н. В. Хобзей у передмові до словника «Лексикон львівський: поважно і на жарт» ототожнює ці поняття: «Існувала мовленнєва структура, яка частково належала до кожної з мов – української й польської (багато лексики переймаючи водночас і з їдиш). Її сьогодні називають по-різному, часто міфологізуючи і сам соціолект, і тих, хто ним говорив: львівський діалект, львівський говір, львівська говірка, львівська мова, львівська ґвара, львівський балак, мова батярів або й просто балак».[20]

1. 3. Запозичення в лексичній системі мови

У теорії мовного запозичення все більше місця закономірно відводять системним дослідженням, у яких аналізують питання розвитку та побутування елементів чужомовного походження в мові-реципієнті.

В. Сімонок аналізує лексичні запозичення в сучасній українській літературній мові як важливий елемент структури її мовної картини світу, вважає процес запозичення слів ефективним способом збагачення лексичного складу мови.[21]

Нові лексеми відіграють основну роль у збагаченні словникового складу української мови. Л. Струганець стверджує, що розвиток словникового складу літературної мови – це «…діалектично взаємопов’язані процеси, результатами яких є: поповнення новими лексичними одиницями; поступове звуження вживання, а згодом і вихід окремих номенів, що з певних причин виявилися застарілими; семантична трансформація; стилістична транспозиція слів, що уже

[19] Сікора Г. В. високе функціне навантаження окремих приголосних фонем у сучасному львівському койне
[20] Підкуймуха Людмила «Батярський жаргон як специфічний соціолект Львова».
[21] Гудима Н. Сучасні аспекти дослідження запозиченої лексики в українському мовознавстві

існують…». До найважливіших способів оновлення лексичної системи сучасної української мови авторка зараховує такі: творення неологізмів на базі власних мовних одиниць; запозичення слів з інших мов; залучення лексичних елементів із периферійних ділянок мовної системи

Запозичення в мові – один з важливих чинників її розвитку. Залежно від мови, з якої було запозичено слово, такі одиниці називають англізмами чи англіцизмами, романізмами, богемізмами, латинізмами, полонізмами тощо. Запозичення збільшують лексичне багатство, слугують джерелом нових коренів, словотворчих елементів і точних термінів та відображають реалії життя людства.[22]

Ю. Жлуктенко виділив два значення терміна «запозичення»: 1) сам процес використання в системі мови-одержувача певних елементів мови-джерела; 2) результат такого процесу, тобто ті гетерогенні елементи в системі цієї мови, які були внесені до неї ззовні – з системи мови-джерела

Видатні громадські діячі, письменники та вчені по-різному ставляться до іншомовних запозичень. Деякі з них уважають запозичення природним процесом збагачення мови, а інші (у минулому – І. Нечуй-Левицький, М. Левченко, А. Кримський, Б. Грінченко, М. Сумцов, І. Огієнко, на сучасному етапі розвитку мовознавства – В. Гвоздєв, І. Фаріон та ін.) висловлюють протилежну думку: виступаючи за чистоту мови, здебільшого кваліфікують іншомовні лексеми як потік слів, що порушує стабільність та самобутність сучасної української мови.

На думку І. Нечуя-Левицького, іншомовні елементи мають право на застосування в українськомовному контексті лише за відсутності слова на позначення якогось поняття чи реалії в мові-реципієнті.[23]

Сучасний дослідник П. Селігей також доводить, що, створюючи термін для нового поняття, здебільшого немає підстав віддавати перевагу чужим кореням. Неслов'янський термін може бути прийнятний тоді, коли він позначає явище чи поняття, що його вперше відкрили й описали за

---

[22] Рудакова Т. М. Іншомовні лексичні запозичення та проблема їхньої доцільності у витлумаченні вчених XX–XXI ст.

[23] Нечуй-Левицький І. Криве дзеркало української мови / І. Нечуй-Левицький // Нові повісті й оповідання. – К. : Типографія І. Чоколова, 1912. – Т. 8. – С. 317–412.

кордоном. Але якщо поняття зародилося в українській науці, природніше дати йому назву, використовуючи український (чи слов'янський) кореневий фонд, тому що для цього він не гірший від латинського чи англійського.[24]

Українська мова є відкритою для проникнення іншомовних або скалькованих слів або словосполучень. У процесі засвоєння такі слова адаптуються фонетично, часто вживаються в іншому значенні, аніж слово-етимон, набувають граматичних ознак роду, числа, відмінка(у них можна вилучити флексію); з проникненням декількох структурно та семантично подібних слів назв рештою, слово набуває словотвірної активності й стає твірним для ряду інших слів, утворюючи словотвірні гнізда, часом досить потужніювають морфемної подільності, тобто у них можна вичленувати корінь.[25]

В українському мовознавстві дослідженню лексичного значення, історичних змін у словниковому складі, семантичних зв'язків між словами присвятили свої праці Л. Булаховський, В. Ващенко, В. Русанівський, Л. Лисиченко, О. Тараненко, М. Кочерган та ін.[26]

Системний огляд етимології української лексики знаходить своє висвітлення в цілому ряді досліджень. Зокрема, серед етимологічних досліджень словникового складу української мови слід відзначити праці Л. М. Архипенко[27], Л. А. Булаховського[28], Н. В. Волошиної[29], О. І. Потапенко[30], Н. Тацуняк[31], В. П. Шульгач[32] та ін.

---

[24] Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? / П. О. Селігей // Укр. мова. – 2007. – № 3. – С. 3–15 ; № 4. – С. 16–32

[25] Кислюк Л. П. Особливості іншомовної лексики словотвірною підсистемою сучасної української мови // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. Наук. праць. – К.: Прайм– М., 2002. – Книга1. – №6 – С. 182-186.; 182-183.

[26] Жилко Т. Запозичена лексика сучасної української мови як інноваційна форма маркованої лексики

[27] Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10. 02. 01 «Українська мова» / Л. М. Архипенко. – Х., 2005. – 20 с.

[28] Булаховський Л. А. Питання походження української мови / Л. А. Булаховський // Вибрані праці: в 5-ти т. / Л. А. Булаховський. – К., 1997. – Т. 2. – С. 9-216.

[29] Волошина Н. В. Етимологічний аналіз лексичних англіцизмів у системі мови-реципієнта / Н. В. Волошина // Держава та регіони. Сер. Гуманіт. науки . – 2011. – Вип. 2. – С. 67-71.

[30] Потапенко О. І. Етимологія української мови: Навч. посіб. / О. І. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Л. Е. Довбня, Т. В. Чубань, Т. М. Левченко. – К.: Міленіум, 2002. – 204 с

[31] Тацуняк Н. Феномен українського словника. Проблема стратифікації питомої лексики української мови відповідно до її походження / Н. Тацуняк; Акад. наук вищ. освіти України, Рада молодих учен. – К.; Умань : СПД Жовтий, 2009. – 23 с.

[32] Шульгач В. П. Українські етимології / В. П. Шульгач // Мовознавство . – 2001. – № 4. – С. 28-32

1.4. Етимологічна класифікація лексики

Класифікація за джерелом запозичення (етимологією) є однією з найпоширеніших способів систематизації лексики (поряд із систематизацією за хронологією, семантикою, лексико-граматичною приналежністю, структурою та ступенем асиміляції).[33]

Дуже часто основою поділу іншомовних лексем на групи виступають такі чинники, як період запозичення, мова-джерело запозичення та галузь / сфера вживання запозичення. Хронологічний аспект(час фіксації запозичення у мові-рецепторі та періоди запозичення) є одним із провідних у мовознавстві. Він, як правило, доволі тісно пов'язаний із таким аспектом класифікації, як мова-джерело запозичення. Цей зв'язок проявляється у тому, що запозичування з певних мов відбувається в певні періоди розвитку мови-реципієнта. Що ж до класифікації запозичень за сферою їхнього вживання у діяльності людини, то тут можна виділити дві основних групи лексики, які збагачуються саме таки чином, - загальнорозмовна та професійна лексика (термінологія). Всередині останньої поділ може здійснюватись відповідно до існуючих у термінознавстві класифікацій спеціальної лексики(наприклад, суспільно-політична, науково-технічна, спортивна та ін. термінологія).[34]

У статті «Класифікація лексичних запозичень у німецькій мові» П.Н.Дундій знаходимо таку класифікацію запозичень:

1. за генетичною належністю до мов-джерел чи до мовних сімей: індо-європеїзми, арабізми, тощо;
2. за поширеністю в мовах світу: інтернаціоналізми, регіоналізми, локалізми, оказіоналізми;
3. за ступенем засвоєння мовою-реципієнтом: повністю засвоєні, частково засвоєні, незасвоєні;
4. за структурою запозиченого слова: чужа/іншомовна форма, змішана форма/напівкалька, власна/рідна форма/калька;

---

[33] Оксана Добровольська Агентивно-професійна лексика середньоанглійського періоду : історико-етимологічний аспект

[34] Скорейко-Свірська І.П. До питання про класифікацію запозичень

5. за графічним образом запозиченого слова: власна графічна форма/іншомовні слова, чужа графічна форма/іншомовні вкраплення;

6. за наявністю в семантиці запозиченого слова національно-культурного чи культурно-історичного компонента: екзотизми, варваризми, етнографізми, орієнталізми тощо;

7. за лексико-граматичними класами: іменники, прикметники, дієслова, вигуки тощо;

8. за тематичними групами: апелятивна запозичена лексика (суспільно-історичні, природні, культурно -побутові реалії та поняття), неапелятивна запозичена лексика (антропоніми, топоніми, гідроніми, етноніми);

9. за стилістичним відтінком запозиченої лексики

10. за сферою використання: загальновживані й обмежені професійно/запозичені терміни;

11. за часом запозичення: ранні (історичні, етимологічні, старі), пізні (сучасні, нові).

А.О.Білецький розглядає іншомовну лексику з урахуванням фонетичних, морфологічних і семасіологічних критеріїв.[35]

Оскільки, ми досліджуємо лексичний склад мови Львова XX ст, доцільно буде згадати класифікацію, яку подає Людмила Підкуймуха у статті «Батярський жаргон як специфічний соціолект Львова». За генетичною належністю до мов-джерел виокремлено:

1. жаргонізми, створені на національному мовному ґрунті
2. полонізми
3. германізми
4. їдишизми, гебраїзми

Гудима Н.В. у статті «Класифікація основних типів запозичень у сучасній українській літературній мові» поділяє запозичення на такі групи:

1) слова, що структурно збігаються з іншомовними прототипами, тобто слова, які змінені графічно та передані фонемними засобами мови/реципієнта без будь-яких структурних «додатків»;

[35] Білецький А.О. Про мову і мовознавство: Навчальний посібник. / Білецький А.О. — Київ: Артек, 1997. — 224 с.

2) слова, морфологічно оформлені засобами приймаючої мови;

3) слова з частковою морфологічною субституцією.[36]

І.Огієнко поділяв запозичену лексику на 3 групи:

1) слова, які були запозичені давно і стали загальновживаними, їх іншомовне походження носіями мови не відчувається;

2) слова «чисто іншомовні», але які вживаються в нашій мові часто, внаслідок чого вони набули значного поширення в літературному вжитку і навіть проникли у народну мову;

3) слова «чисто іноземні», які не часто вживаються в нашій мові; це так звані варваризми, які легко можна замінити відповідниками з мови, що запозичує; народній мові вони, як правило, не відомі

І.Кочан усі слова, запозичені з інших мов, ділить на 2 групи:

1) ті, які увійшли в нашу мову без особливих змін;

2) ті, що пристосувалися в нашій мові, отримали національну афіксацію або приєдналися до українських слів і вже не сприймаються як запозичені.[37]

1.5. Назви осіб як предмет наукового дослідження

Назви осіб складають значну частину словника будь-якої літературної мови: людина завжди була об'єктом прискіпливої уваги оточуючих, і її різноманітні характеристики на основі стосунків з іншими людьми, впливу явищ і предметів дійсності знайшли відображення у тисячах слів. Лексикографічне визначення їх має ідентифікатори: особа, людина, робітник, працівник, спеціаліст, народ, прихильник, той, хто та ін. В українському мовознавстві дослідники звертали увагу на різні аспекти цієї тематичної групи: історію виникнення, лексико-семантичні особливості, генетичну характеристику тощо.[38]

Як зазначає Л. Лисиченко, «вивчення лексичного складу мови, як і інших рівнів мови, може бути синхронічним і діахронічним. При синхронічному підході вивчається словниковий склад певного історичного періоду; при

[36] Гудима Н.В. «Класифікація основних типів запозичень у сучасній українській літературній мові»

[37] Кочан І.М. Системність, динаміка, кодифікація слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д/ ра філол. наук: спец. 10.02.01 / НАН України, Інститут української мови / І.М.Кочан. – К., 2006. – 39с

[38] Людмила Туровська. Термінологізація назв осіб в українській мові / стаття – Київ, 2006 р.

діахронічному вивченні словникової системи аналізуються історичні процеси, що відбуваються або відбувалися в ній»[39]. У діахронічному плані описано численні лексико-семантичні та тематичні групи східнослов'янської лексики: іменники назви продуктів харчування[40], назви одягу[41], назви кольорів[42], назви осіб[43], торговельна лексика запорозького козацького вжитку[44], оцінні назви осіб[45] та ін.

У сучасній лінгвістичній практиці конкретних лексико-семантичних описів активно застосовується теорія тематичних і лексико-семантичних груп. Вивчення джерельних мовних матеріалів минулого, що сприяють відродженню історичної пам'яті українського народу, особливо активізувалося в останні десятиліття. У цій галузі зроблено вже чимало, описано, в діахронному плані різні тематичні групи української лексики.

Назви осіб були об'єктом дослідження багатьох мовознавців. Так Г. Дідківська проаналізувала лексико-семантичні особливості назв осіб за професією при виготовлені тканини, оброблення шкіри, дерева[46]. В. Коломоєць дослідив семантичну і словотворчу структуру української сільськогосподарської лексики, а саме, назви осіб за професією у галузі рільництва, овочіництва, тваринництва[47]. І. Борисюк досліджує історію та сучасний стан найдавніших найменувань робітничих професій та можливі шляхи їх упорядкування[48]. Назви осіб за родом діяльності давно вже стали об'єктом пильної уваги мовознавців, які простежили основні особливості їх

---

[39] Кобець Л. К. Лексико-семантична група, як складник лексико-семантичної системи – Київ, 2012 – С. 130

[40] Ґоца Е.Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських говорах Карпат / Ґоца Е.Д. – Ужгород, 2010.

[41] Войтів Г. В. Назви одягу в пам'ятках української мови XIV–XVIII ст.: автореф. дис. на здобуття нак. Ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 / Ганна Володимирівна Войтів. – Львів, 1995.

[42] Чікало М. І. Назви кольорів у пам'ятках української мови XIV–XVIII ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 02 «Українська мова» /Марія Іванівна Чікало. – Львів, 1994.

[43] Кровицька О.В. Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст.: Семантика і словотвір / Ольга Василівна Кровицька / НАН України. Інститут українознз. ім. І.Крип'якевича. – Львів, 2002.

[44] Бойко Л.П. Торговельна лексика запорозького козацького вжитку. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Лариса Петрівна Бойко / Дніпропетровський держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1997.

[45] Вільчинська Т.П. Семантико-словотвірна характеристика оцінних назв осіб в українській мові: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Тетяна Пилипіва Вільчинська / Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1996.

[46] Дідківська Г.Г. Українські назви ремесел і професій у зіставленні з іншими слов'янськими // Структурні рівні мови і методи їх дослідження. К.: Наукова думка, 1972.

[47] Коломоєць В.М. Семантична і словотворча структура української сільськогосподарської лексики (назви професій у галузі рільництва, овочівництва, тваринництва).: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 1975.

[48] Борисюк І. Назви осіб за родом діяльності: можливі шляхи впорядкування // Українська термінологія і сучасність. К., 1997. С. 165-168

формування, з'ясували окремі риси структурної, системної та лексико-семантичної організації. У передмові до «Словника-довідника назв за видом діяльності» М. Годована зауважує, що упродовж останніх десятиріч «(...) помітним є розширення професійної спеціалізації соціуму у зв'язку з науково технічним прогресом, розвитком науки, культури, освіти. Тому назріла нагальна потреба в зібранні й систематизації корпусу назв на позначення осіб за видом діяльності для збереження нормативності їх уживання та співвіднесеності з відповідниками в російській мові»[49]. Такі назви є одним із найбагатших словотворчих розрядів як щодо кількості лексем, так і щодо багатогранності словотвірних типів у межах словотворчої категорії особи. Такий стан речей зумовлений тим, що «(…) в об'єктивній дійсності наявні різнорідні заняття, професії, які постійно викликала до життя виробнича діяльність людей, що і привело до утворення цілого ряду слів» - зауважує І. Ковалик[50]. Семантичну структуру категорії діяча в сучасній українській мові розглядає А. Мамрак[51]. О. Кровицька дослідила найменування осіб чоловічого роду в українській мовній традиції XVI-XVIII ст., в тому числі й найменування, назви осіб, пов'язані з різними видами сільськогосподарської діяльності (рільництвом, тваринництвом, бджільництвом,городництвом і садівництвом)[52]. Н. Осташ − назви осіб у пам'ятках української мови XVI - I пол. XVII ст[53].

Крім того, що назви осіб досліджують з семантичного погляду, є чимало праць, які стосуються їхнього способу творення. На сьогодні вивчення словотвору української мови досить добре представлено у монографіях, підручниках, посібниках, словниках.

---

[49] Годована, М.П. Словник-довідник назв осіб за видом діяльності / М. П. Годована / За редакцією Л. В. Туровської – Київ, 2009.- С. 7.

[50] Ковалик І. І. Питання слов'янського іменникового словотвору / І. І. Ковалик. — Львів, 1958. — Ч.І. — С. 155

[51] Мамрак А. В. Семантична структура категорії діяча в сучасній українській мові / А. В. Мамрак // Словотвірна семантика східнослов'янських мов. — К.: Наук. думка, 1983.— С.129-136

[52] Кровицька О. Назви осіб в українській мовній традиції XVI-XVIII ст.: Семантика і словотвір / Ольга Кровицька. — Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — 213 с.

[53] Осташ Н. Л. До питання про лексико-семантичні групи назв осіб у пам'ятках української мови XVI-I пол. XVII ст. / Н. Л. Осташ // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доп. — Ужгород, 1982. — С. 17-18.

Деякі положення про словотвір назв осіб представлені у працях за редакцією І. Білоусенка[54], Н. Босаківської[55], З. Валюх[56], М. Плющ[57] та ін.

Суттєвою семантичною характеристикою назв осіб , на яку неодноразово звертали увагу дослідники є те, що, називаючи конкретний предмет – особу, вони в той самий час «асоціюються з діями, вчинками, поведінкою їх носіїв», «відображають в своєму значенні різні сторони людського буття». Тобто їх можна класифікувати за різними ознаками: фізичними і фізіологічними, способом мислення, способом діяльності, місцем проживання та іншими.

У нашій роботі ми використовуємо власну класифікацію, яку створили, проаналізувавши наявні в науковій літературі. На основі зібраного матеріалу зі словника Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремської, Г. Дидик-Меуш «Лексикон Львівський. Поважно і на жарт» ми виділили такі групи назв осіб:

1) назви осіб як виконавця певної дії чи роду заняття;
2) назви осіб за зовнішніми ознаками;
3) назви осіб за внутрішніми ознаками;
4) назви осіб за поведінкою;
5) назви осіб за місцем проживання;
6) назви осіб за родинними зв'язками;
7) назви осіб, які не мають характерної ознаки для розмежування їх по групах

[54] Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду) / Білоусенко П.І. – К., 1993.
[55] Босаківська Н.Л. Словотвірні варіанти назв осіб за родом діяльності або за фахом / Н.Л.Босаківська // Культура слова. – К.: Наук. думка, 1980.
[56] Валюх З.О. Типологія словотвірних парадигм іменника в українській мові : Автореф. дис. …д-ра. філол. наук: 10.02.01. «Українська мова» / З.О.Валюх. – К., 2006.
[57] Плющ М.Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / Плющ М.Я. –К. : Видавничий Дім «Слово», 2010.
[57] Вакарюк Л.О. Українська мова : Морфеміка і словотвір : [навч. посібник] / Л.О.Вакарюк, С.Є.Панцьо. – Тернопіль, 2010.

РОЗДІЛ 2

Етимологічний аналіз лексико-семантичної групи назв осіб

Класифікація за джерелом запозичення (етимологією) є однією з найпоширеніших способів систематизації лексики. У нашому дослідженні виділяємо лексику питому та запозичену (Див. додаток 1).

1.1 Назви осіб як виконавця певної дії чи роду заняття

Група іменників, які використовуються для найменування назв осіб як виконавців певної дії одна з найчисельніших їх налічуємо 202. До її складу належать назви, що характеризують осіб за певною професією.

Залежно від характеру процесу запозичення іншомовні лексеми, що входять до української мови, поділяємо на прямі та опосередковані запозичення. Загалом серед назв осіб за професією спостерігаємо майже всі можливі різновиди запозичень.

Серед назв осіб за професією, які зафіксовані у «Лексиконі львівському», з погляду на походження, можна виокремити такі найголовніші шари іншомовної лексики (див. додаток 2):

Запозичення з польської мови:

антек (янтек, янтик) вояк польської армії, поляк, хуліган – з польського діалектного Jantek від Antek, Antoni[58],

вашер злодій, який обкрадає людей у поїздах

визволитель військова або цивільна особа з Радянського Союзу, яка з'явилася у Львові після 1939 року – похідне утворення від іменника воля ; наявність у слові складного префікса ви-з-, характерного переважно для західнослов'янських мов [ЕСУМ Т.1 с. 372][59],

гаркотлух служниця, кухарка – п. garkotłuk**,**

[58] Горбач О. Арґо українських вояків. Відбитка з "Наукових Записок" Українського Вільного Університету в Мюнхені, 1963. — ч. 7. — с 9.

[59] Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1982. – 632 с.

глувняж гімназист Української академічної гімназії (Головної), що на сучасній вулиці Бандери,

ґалах, **ґалех, ґалих ґалох** священик – gallach «поголений» назва мотивується тим, що ксьондзи голять голови [ЕСУМ Т.1 с. 459],

ґризінітка кравець; кравчиня (Горбач),

дзяд поліціянт – п. dziad**,**

доліняж кишеньковий злодій – п. doliniarz[60] [ЕСУМ Т.2 с. 106],

єгомосць, єґомісьці, єґомосьць священик – від архаїчного польського ввічливого звертання [jego / wasza] mość (скорочена форма від [jego / wasza] miłość - «його (ваша) милість»,

жовнір солдат – п. iolnierz < zoldnierz походить від свн. soldenære «найманець, найманий солдат», яке зводиться до фр. ст. solde «плата» (від назви монети, що походить від лат. (nummus) solidus «тверда (монета)» [ЕСУМ Т.2 с. 202],

жовнірик солдат – п. iolnierz < zoldnierz походить від свн. soldenære «найманець, найманий солдат», яке зводиться до фр. ст. solde «плата» (від назви монети, що походить від лат. (nummus) solidus «тверда (монета)» [ЕСУМ Т.2 с. 202],

караваняр працівник похоронної служби – п. karawan «катафалк»; довгий вантажний віз відбиває запозичене нвн. Karrenwagen «віз, у який коні запряжено один за одним; віз з кузовом», складне слово, утворене з іменників Karren «віз, візок; тачка», що через свн. karre, двн. karro, karra походить від лат. carrus «чотириколісний віз», і Wagen «віз» [ЕСУМ Т.2 с. 383],

каштелян комендант – п. kasztelan походить від лат. castellānus «належний до укріпленого місця; мешканець фортеці», пов’язаного з castellum «укріплене місце, фортеця», зменш. від castrum «фортеця; військовий табір», [ЕСУМ Т.2 с. 412],

ксьондз священик – п. ksiqdz «священик; (ст.) князь» з'явилось (у XIII ст.) внаслідок дисимілятивного впливу носового на попередній палатальний носовий приголосний у *kпiqdz (< *kьп~dzь) «князь»[61] [ЕСУМ Т.3 с. 117],

---

[60] Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 2: Д–Копці / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1985. – 572 с.

[61] Лукінова, О. С. Мельничук, Г. П. Півторак, А. Д. Пономарів, Н. С. Родзевич, В. Г. Скляренко, І. А. Стоянов, А. М. Шамота. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 1989. – 553 с.

оферма військ,новобранець – п. oferma етимологічно неясне[62] [ЕСУМ Т.4 с. 237]

пасер переховувач і перепродувач крадених речей – запоз. з польського арготизма. pacer,

пердола поганий фахівець – п. pierdoła**,**

роверист велосипедист – п. rower походить від англ. rover «велосипед», букв. «мандрівник, волоцюга», яке зводиться до сангл. roven «бродити, блукати, тинятися», що є, можливо, результатом контамінації англ. rover «морський грабіжник»[63] [ЕСУМ Т.5 с. 100],

сальцесон поліціянт – п. salceson salceson походить від іт. salsiccione «вид ковбаси», пов'язаного з salsiccia «сосиска», яке зводиться до нар.-лат. *salsicia «ковбаса», похідного від лат. salsus «солоний», sāl «сіль» [ЕСУМ Т.5 с. 177],

скробідеска столяр – п. Skrobideska. (Горбач)

страґаняр вуличний продавець – п. stragan походить від нім. Schragen «ларьок, будка, рундук, ятка, що виводиться з свн. снн. schrage «навхрест поставлені ніжки стола та ін.» [ЕСУМ Т.5 с. 431],

тандитник скуповувач і перепродувач старих речей – п. tandeta «поганий (недоброякісний) товар, дрантя, халтура; барахолка», tandet «тс.» зводяться до нвн. Tändelmarkt «товкучка», утвореного від Tand «дрібничка» (-eta від п. wendeta «товкучка»), що походить від лат. tantum «така кількість, стільки», пов'язаного з tam «так, настільки» [ЕСУМ Т.5 с. 513],

тлук служниця – п. tluk «людина, яка товчеться по світу, волоцюга, бродяга» [ЕСУМ Т.5 с. 584],

яньцьо солдат – п. jańcio.

Запозичення з німецької мови:

адвокат адвокат – нім. advokát походить від лат. advocātus «обізнаний юрист,

---

[62] Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 4: Н–П / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, А. П. Критенко, О. С. Мельничук, Г. П. Півторак, А. Д. Пономарів, В. Г. Скляренко, І. А. Стоянов, В. А. Ткаченко, О. Б. Ткаченко, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 2003. – 657 с.

[63] Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 5: Р–Т / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, В. Г. Скляренко, І. А. Стоянов, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 2006. – 705 с.

судовий захисник, адвокат» утвореного з префікса ad- « при, за-, до- » і дієслова vocare «кликати, гукати» [ЕСУМ Т.1 с. 48],

бурш член товариства студентів вищих шкіл – нім. bursche;

вінкельшрайбер той, хто пише документи на прохання неграмотних селян – нім. winkelschreiber,

гайцер людина, яка розтоплює печі в будинках, 2.помічник машиніста – нім. gaiser,

гаузмайстер наглядач будинку – нім. hausmeister двірник,

ґєшіхта студент першого року навчання нім. Geschichte,

гітморґенбітер квартирний злодій, який краде вдосвіта або зранку

гішефтяр, гішефцман, **гішифтєр** торгівець, підприємець (ст) – запозичене з німецької geschaft «торгова угода» [ЕСУМ Т.1 с. 503],

меценас адвокат – нім. Maecenát походить від лат. Maecēnās (-ātis) «тс.», що виникло на основі прізвища римського культурного діяча К.К.Мецената (помер у 8 р. до н. е.), друга імператора Августа, покровителя Вергілія, Горація та ін; [ЕСУМ Т.3 с. 454],

моторовий водій трамвая – нім. Mótór, як і англ. motor, фр. moteur, походить від лат. motor «той, що рухає», пов'язаного з movere «рухати, рухатися»; [ЕСУМ Т.3 с. 522],

поліцай, поліціянт працівник органів правопорядку; поліціянт – семантично видозмінене запозичення з німецької мови; н. Polizéi «поліція, поліцейське управління» зводиться до слат. policīa «підтримування порядку в місті»; [ЕСУМ Т.4 с. 494],

фірман візник – фонетичний варіант запозиченого з німецької мови слова [*фу́рман*] (н. Fuhrmann), зумовлений, можливо, єврейським посередництвом; [ЕСУМ Т.6 с. 103],

цваєрник учень-двієчник – нім. zweir [О. Горбач с. 490],

цувакс новий в'язень, учитель-практикант, новобранець – з нім. арґот. Zuwachs «новоприбулець» дослівно «приріст»[64] [О. Горбач с. 490],

[64] Горбач О. Арґо в Україні / О. Горбач. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. — 688 с. — (Серія «Діалектологічна скриня).

шмугляр контрабандист – з нім. Schmuggler «контрабандист» [О. Горбач с. 500],

шпаґат поліційний аґент – нім. (бав.) Spagát «шпагат, мотузок», ст. spāget «тс.» (XVI ст.) походить від іт. spaghétto «тонкий шпагат», демінутивної форми від етимологічно неясного spago «шпагат, мотузок, шворка; дратва»[65] [ЕСУМ Т.6 с. 425]

штубак дитина – нім. shtubak [Горбач с. 486],

Через польське посередництво з німецької мови запозичено наступні слова:

гандляр, гендляр торгівець, підприємець – нім. Hándel «торгівля; (первісно) те, з чим мають справу» утворене від дієслова hándeln «торгувати; (первісно) брати руками, обробляти», похідного від іменника Hand «рука», двн. hant «тс.», спорідненого з дангл. hand, дісл. hǫjnd, гот. handus «тс.», hinþan «ловити»; [ЕСУМ Т.1 с. 494],

гицель той, хто відловлює безпритульних собак – нім. hītzel «гицель» пов'язане з hetzen «цькувати» [ЕСУМ Т.1 с. 510],

данціґери випускники політехніки у м. Данціґ – нім. Danziger**,**

комісняк військовик – нім. Kommíß походить від лат. commissum «довірена, доручена річ», пов'язаного з дієсловом committo «доручаю»; п. komiśny «який видається солдатам державою», kommisowy [ЕСУМ Т.2 с. 538],

ліверантка жінка, яка займається доставкою продуктів – нім. Lieferánt «постачальник» є похідним від liefern «доставляти, вручати», джерелом якого є слат. liberare, liverare «передавати, доставляти», liberāre «звільнити, полегшити», похідне від лат. līber «вільний [ЕСУМ Т.3 с. 255],

маляр художник – нім. Máler пов'язане з malen «малювати» [ЕСУМ Т.3 с. 374],

матурант випускник гімназії – нім. Matúra «тс.» походить від лат. mātūrus [ЕСУМ Т.3 с. 417],

машталір конюх – нім. ma(h)rstal «стайня» складається з основ іменників

[65] Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 6: У–Я / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Г. П. Півторак, О. Д. Пономарів, І. А. Стоянов, О. Б. Ткаченко, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наукова думка, 2012. – 568 с.

marah «кінь», до якого зводиться й укр. ма́ршал, і stall «стайня», [ЕСУМ Т.3 с. 425],

пачкар контрабандист – нім. Pácken, Pack «пакет, в'язка, пака» походить від снн. packe, pak «тс.», етимологія яких неясна; слово здавна вживалося в мові фландрійських торгівців вовною; р. па́чка «пачка» [ЕСУМ Т.4 с. 257],

римар ремісник, який шиє ремінну кінську збрую – нім. Riemer «лимар» пов'язане з Riemen «ремінь», до якого зводиться й укр. ремінь; початкове л замість р виникло в результаті дисиміляції [ЕСУМ Т.3 с. 233],

студент студент, гімназист, учень – нім.Studént походить від лат. studens, -ntis «який навчається, який намагається», дієприкметника від дієслова studeo «старанно працюю; навчаюсь», очевидно, пов'язаного з tundo «б'ю, стукаю; товчу» [ЕСУМ Т.5 с. 457],

тапіцер майстер, який оббиває меблі, стіни тощо – нім.Tapéte «шпалери» походить від іт. tappeto «килим» що виникло з лат. tappētum, tapēte, tapēs «килим, покривало», яке зводиться до гр. τάπης (род. в. τάπητος) «тс.», очевидно, іранського походження [ЕСУМ Т.5 с. 516],

швидрига швець – днн. swīð «сильний, спритний» споріднене з дангл. swīð «тс.», свн. (ge)swinde «швидкий, несамовитий», ранньонвн. schwind(e), н. (ge)schwind «швидкий», дфриз. swīthe (присл.) «дуже», дісл. svinnr «розумний», гот. swinþs «сильний», далі, можливо, з лит. sveĩkas «здоровий»

шупак німець-поліцай – н. Schubpaβ «наказ про відправлення бродяг по етапу на батьківщину» є складним словом, перший компонент якого (Schub-) пов'язаний із schieben «штовхати, пересувати; висилати, виряджати», а другий (-paβ) з Paβ «паспорт», яке походить від гол. pas ‹ гол. ст. paspoort «паспорт», пов'язаного з фр. passeport, (букв.) «дозвіл на прохід через порт»

Через російське посередництво:

канонір військ, артилерист – нім. Kanonier походить від фр. canonier «тс.», пов'язаного з canon «гармата» [ЕСУМ Т.2 с. 365].

Слова латинського походження:

інспіцієнт помічник режисера – запозичення з латинської incipiēns

професорець професор – запозичення з латинської мови; лат. proféssor «викладач, учитель» пов'язане з дієсловом profiteor «відкрито заявляю, оголошую»; [ЕСУМ Т.4 с. 612]

риґорозант той, хто складає іспит на ступінь доктора – лат. rigeo

кербер вахтер

конфідент таємний аґент; шпигун – лат. cōnfīdentia «довіра» пов'язане з cōnfīdo «твердо надіюсь, покладаюсь», утвореним за допомогою префікса com- (con-) «з-» від дієслова fīdo «вірю, покладаюсь», спорідненого з гр. πείθομαι «довіряю, покладаюсь; даю себе переконати», πείθω «переконую» [ЕСУМ Т.2 с. 559]

конципієнт помічник адвоката

кримінальник бандит – лат. crīminālis «карний; той, якому загрожує судова кара» є похідним від crīmen «обвинувачення; провина; гріх; злочинець», пов'язаного з cerno «розрізняю, бачу; пізнаю; вирішую, ухвалюю; просіюю» [ЕСУМ Т.3 с. 92]

курсор кур'єр – запозичене, можливо, через французьке або німецьке посередництво з латинської мови; лат. cursus «біг, швидка їзда; дорога, напрям; подорож» пов'язане з curro «біжу, поспішаю» [ЕСУМ Т.3 с. 157]

маґістратник двірник – лат. magister «начальник, учитель, керівник» є похідним від прикметника magnus «великий» [ЕСУМ Т.3 с. 353]

офіціяліста урядовець низького ранґу – лат. officium «служба, посада» виникло з *opifaciom › *opificium «заняття, виробнича професія; виготовлення, робота», похідного від opifex «творець, майстер, ремісник» [ЕСУМ Т.4 с. 237]

філологиня студентка філологічного факультету,
2. вчителька української мови і літератури – запозичення з латинської мови; лат. philologia «любов до науки й літератури; літературно-наукові заняття» походить від гр. φιλολογία букв. «любов до слова», пов'язаного з φιλόλογος «той, що любить науки, вчений», утвореним з основ іменників φίλος «друг», яке переконливої етимології не має, і λόγος «слово, вчення, розповідь»; [ЕСУМ Т.6 с. 99]

філоложка студентка філологічного факультету,
2. вчителька української мови і літератури – запозичення з латинської мови;

лат. philologia «любов до науки й літератури; літературно-наукові заняття» походить від гр. φιλολογία букв. «любов до слова», пов'язаного з φιλόλογος «той, що любить науки, вчений», утвореним з основ іменників φίλος «друг», яке переконливої етимології не має, і λόγος «слово, вчення, розповідь»; [ЕСУМ Т.6 с. 99]

цивіліст адвокат, який спеціалізується на цивільних справах – запозичення з латинської мови; лат. cīvīlis «громадянський; державний; чемний» походить від cīvis «громадянин; підданець», що зводиться до іє. *k˜ei- «лежати», з яким пов'язані також гр. κεῖμαι «лежу», κοίτη «ложе, постіль; гніздо» [ЕСУМ Т.6 с. 244],

цивіль поліцай у цивільному одязі – запозичення з латинської мови; лат. cīvīlis «громадянський; державний; чемний» походить від cīvis «громадянин; підданець», що зводиться до іє. *k˜ei- «лежати», з яким пов'язані також гр. κεῖμαι «лежу», κοίτη «ложе, постіль; гніздо» [ЕСУМ Т.6 с. 244],

Запозичення з пізньолатинської мови:

синдик правник, дорадник і заступник у справах маєтності товариства, підприємства, установи тощо – плат. syndic «старшина, староста, синдик» [ЕСУМ Т.5 с. 234],

Зі середньолатинської мови:

дохтір, дохтірка, **дохтор**, **дохторка** – слат. doctor «учитель» пов'язане з лат. doceo «учу, пояснюю», спорідненим з гр. δοκέω «вважаю, думаю» [ЕСУМ Т.2 с. 104],

рабін суддя – слат. rabbinus (лат. rabbi) походить від гр. ῥαββί, що зводиться до гебр. rabbī´ «учителю мій», утвореного від rabh «голова, господар, великий» [ЕСУМ Т.5 с. 9],

З новолатинської мови:

єзуїта член ордену єзуїтів, лукава, підла людина; лицемір – нлат. Jēsuīta утворено від лат. Jēsus, біблійного власного імені, запозиченого через грецьке посередництво (гр. ᾽Ἰησοῦς) з гебрайської мови [ЕСУМ Т.2 с. 180];

Через посередництво польської мови з латинської запозичено такі слова:

академік студент університету – лат. Acadāmīa «школа Платона; (пізніше) вища наукова установа» походить від гр. Ἀχαδήμεια, Ἀκαδημία первісно

«школа Платона», утвореного від Ἀκάδημος «Академ» (власного імені міфічного героя, якому, за переказом, належала ділянка з садом, де заснував свою філософську школу Платон) [ЕСУМ Т.1 с. 54],

академус студент університету – лат. Acadāmīa «школа Платона; (пізніше) вища наукова установа» походить від гр. Ἀχαδήμεια, Ἀκαδημία первісно «школа Платона», утвореного від Ἀκάδημος «Академ» (власного імені міфічного героя, якому, за переказом, належала ділянка з садом, де заснував свою філософську школу Платон) [ЕСУМ Т.1 с. 54]

аплікант практикант – лат. applicātio «приєднання» пов'язане з дієсловом applico «прикладаю, приєдную», утвореним з префікса ad- (›ap-) «при-, до-» і дієслова plico «складаю», пов'язаного з plecto «сплітаю» [ЕСУМ Т.1 с. 79]

бурсак учень професійно-технічного училища – слат. bursa «(волова) шкіра; шкіряний гаманець; товариство» походить від етимологічно неясного гр. βύρσα «(знята) шкіра» [ЕСУМ Т.1 с. 304],

інструктор той, хто допомагає у навчанні; репетитор – лат. īnstructio «настанова, введення, побудова» пов'язане з дієсловом īnstruo «навчаю, розставляю, озброюю, споруджую», утвореним з префікса in- «в-, на-, при-» і дієслова struo «накладаю, влаштовую, будую, готую» [ЕСУМ Т.2 с. 308],

кадемік студент університету – лат. Acadāmīa «школа Платона; (пізніше) вища наукова установа» походить від гр. Ἀχαδήμεια, Ἀκαδημία первісно «школа Платона», утвореного від Ἀκάδημος «Академ» (власного імені міфічного героя, якому, за переказом, належала ділянка з садом, де заснував свою філософську школу Платон) [ЕСУМ Т.1 с. 54],

коменяр сажотрус – лат. camīnus «піч, горно; вогнище, жаровня» походить від гр. κάμῖνος «піч (для випалу або плавки), горно; кухонна піч», до якого зводиться також укр. *камі́н*; [ЕСУМ Т.2 с. 359]

Запозичення з французької мови:

авіатор контрабандист – фр. aviateur – штучні утворення 19 ст від лат. avis «птах» [ЕСУМ Т.1 с. 41],

артист митець, художник – фр. artiste «артист» походить від слат. artista «освічений, магістр мистецтв», утвореного від ars (artis) «мистецтво» [ЕСУМ Т.1 с. 88],

аспірант кандидат – фр. aspirant «кандидат» походить від лат. aspīrāns «який чогось домагається», пов'язаного з aspīrāre «дихати, прагнути, бажати», яке складається з префікса a(d)- «до-, при-» і дієслова spīro «дихаю» [ЕСУМ Т.1 с. 93],

бомбардієр . особа, яка кидає бомбу – фр. bombe «бомба» походить від іт. bomba, первісно «ядро, що дзижчить», спорідненого з лат. bombus «шум, дзижчання», яке зводиться до гр. βόμβος «шум, гудіння» [ЕСУМ Т.1 с. 228],

ґарсон хлопець зі штату обслуги – фр. garçon,

ґльобтротер мандрівник – фр. globe-trotter,

каптенармус підстаршина, який завідує військовим складом – фр. capitaine d'armes,

косметичка косметолог – фр. cosmétique походить від гр. κοσμητική «мистецтво прикрашати» пов'язаного з κοσμέω «прикрашаю, оздоблюю, впорядковую», κόσμος «упорядкованість; будова, світобудова; прикраса» [ЕСУМ Т.3 с. 51],

маніпулянтка жінка-службовець – фр. manipulation «тс.», manipuler «маніпулювати, обробляти» пов'язані з manipule «жменя» чи походять від лат. manipulus утвореного з основ іменника manus «рука» та дієслова pleo «наповнюю» [ЕСУМ Т.3 с. 383],

партизан вояк Української повстанської армії; повстанець – фр. partisan «партизан» походить від іт. partigiano «прихильник, прибічник», пов'язаного з parte «частина», яке зводиться до лат. pars, род. в. partis «тс.» [ЕСУМ Т.4 с. 299],

саботажист учень Малої греко-католицької духовної семінарії у Львові – фр. sabotage «навмисне псування машин і под.» пов'язане з дієсловом saboter «навмисно псувати; (первісно) кидати дерев'яні черевики (сабо) в машину з метою її псування» (Klein 1369); за іншим тлумаченням «стукати черевиками» з переносним значенням «швидко і погано працювати» [ЕСУМ Т.5 с. 159],

фінанс працівник банку – фр. finance «наявні гроші; державні прибутки; фінанси» зводиться до нлат. fīnantia «державні прибутки, фінанси», похідного від слат. fīnāre,

фіякр візник – фр. fiacre «тс.» дістало назву від готелю Св. Фіакра (St. Fiacre) у Парижі, перед яким ці екіпажі мали стоянку в XVII ст; ім'я Fiacre походить від кельт. Fiachra [ЕСУМ Т.6 с. 97],

фризієр перукар – фр. frisure «завивка» пов'язане з friser «завивати, закручувати; ворсувати (сукно)», яке певної етимології не має [ЕСУМ Т.6 с. 131],

цикліст мотоцикліст – фр. cycliste.

Через російське посередництво:

дентист, **дентиста** зубний лікар; стоматолог – фр. dentiste походить від лат. dentis – «зуб» [ЕСУМ Т.2 с. 12],

Через польське посередництво:

картограй карт. гравець – фр. carte, іт. carta «папір; карта; документ» походять від лат. carta (charta) «папір; лист; документ; книга», що відбиває гр. χάρτης «папірусна карта», яке вважається запозиченням з єгипетської мови [ЕСУМ Т.2 с. 395].

Запозичення з англійської мови:

спортовець, спортовка спортсмен – англ. sport «спорт» продовжує сангл. sport, що є результатом скорочення disport «розвага, забава», яке виводиться від фр. ст. desport, похідного від дієслова (se) desporter «шукати розваг, забав», букв. «відносити, відволікати (від роботи)», утвореного за допомогою префікса des- («лат. dis- «роз-») від дієслова porter «нести», що походить від лат. portāre «тс.» [ЕСУМ Т.5 с. 381] ,

трамваяр, **трамваярка** водій трамвая – англ. tramwaj «трамвай» утворено з іменників tram «візок, вагон», первісно «їзда по трамах» [ЕСУМ Т.5 с. 618]

фаєрман пожежник.

Запозичення з італійської:

касяр злодій, який обкрадає каси – іт. cassa «скриня; каса» походить від лат. capsa «скриня, капсула», пов'язаного з capio «хапаю, беру», спорідненим з гр. κάπτω «проковтую», двн. heffan «піднімати», havan «горщик; гавань» [ЕСУМ Т.2 с. 398],

пікольо хлопець зі штату обсуги – іт. pikkollo ,

помпієр пожежник – іт. pompa, фр. pompe походять від ісп. порт. bomba «помпа, насос», що є звуконаслідувальним словом і виникло в середовищі моряків [ЕСУМ Т.4 с. 512];

Запозичення з грецької мови:

Кіндрак злодій – гр. Κοδρατος (ім'я) походить, очевидно, від лат. Quadrātus (букв.) «чотирикутний; квадратний» [ЕСУМ Т.3 с. 124]

ктитор церковна староста– гр. κτίτωρ «засновник» пов'язане з дієсловом κτίζω «засновую, будую», спорідненим з дінд. kṣéti «перебуває, живе», ав. šaēiti «тс.», вірм. šēn «жилий» [ЕСУМ Т.3 с. 174]

З давньогрецької :

катабас священик – давньогрецької κατάβασις (*katábasis*)

паскар перекупник – запозичення з грецької мови; гр. πάσκα є фонетичним варіантом слова πάσχα «пасха»

паскарка перекупниця – запозичення з грецької мови; гр. πάσκα є фонетичним варіантом слова πάσχα «пасха»,

Через старослов'янську:

алилуйко дяк – гр. ἀλληλούια «тс.» походить від гебр. hallelū jāh «хваліть Ієгову» [ЕСУМ Т.1 с. 61],

Через латинську:

маґік фокусник – лат. magus [ЕСУМ Т.3 с. 350]

палестра адвокат – гр. παλαίστρα «школа боротьби; палестра», от παλαίω боротися,

фармацевт студент-теолог, який не склав матури – гр. φαρμακευτής «чарівник; творець ліків» походить від φάρμακον «ліки, отрута» [ЕСУМ Т.6 с. 75]

Нечисленними є запозичення з: іспанської через французьке посередництво **: канарок** військовий поліціянт, вул. артилерист – фр. canari [ЕСУМ Т.2 с. 362], угорської**: мент, мента, ментач** поліціянт – уг. mente «угорська куртка, венгерка», яку носять жандарми етимологічно неясне [ЕСУМ Т.3 с. 457], чеської**: кухаріца** кухарка, служниця –ч. kuchař пов'язане з kuchati «куховарити», яке походить від двн. kochôn «варити», що зводиться до лат. coquere «тс.» [ЕСУМ Т.3 с. 164], **хатрак** поліційний аґент (Горбач); **зі** старочеської**: кухта** кухарка, служниця – ч. ст. kuchta «учень кухаря» є

похідним від kuchtiti «куховарити, готувати абияк», експресивної форми, утвореної від ч. ст. *kuchati «варити» за допомогою форманта -t-, можливо, під впливом ч. klechtati, klochtati «варити» [ЕСУМ Т.3 с. 165], арабської**: маґазинєр** власник або завідувач складу – maházin є формою множини від mahzu; n «склад», похідного від házana «він зібрав, нагромадив» [ЕСУМ Т.3 с. 351], **мамелюк** енкаведист або червоноармієць – ймовірно від слова малік – цар, правитель, володар або слова малаъа – володіти. ... Інша версія походження слова – від слова «мала'а» (володіти). Тоді «мамелюк» – «той, ким володіють», «раб»; монгольської**: баламут** сільський злодій – монг. balamut «пустун, норвливий» [ЕСУМ Т.1 с. 124]; з болгарської: **бухач** злодій – розмовне болг. [ЕСУМ Т.1 с. 311]; білоруської: **маланка** дівчина-служниця – бр. [мала́нка (маля́нка, маланя́, малання́)] «блискавка (часто без грому)» походить від псл. *mъlni «блискавка»; за звуковою подібністю зблизилося з власним ім'ям Маланка [ЕСУМ Т.3 с. 370]; **тюркських мов**: **гарбуз** вояк – тур. karpuz [ЕСУМ Т.1 с. 472]; **юхтій** злодій – перс. ǰuft «пара» (‹ ав. yuxta- «тс.» – у зв'язку з тим, що шкіри дубилися попарно; з мови їдиш**: бельфер** учитель – Behelfer (Горбач) **ґанеф** злодій; російської мови: **барахольщик** *скуповувач старого одягу; злодій, який краде одяг* – р. бара́хло́, очевидно, походить від монг. (калм. або бур.) бараа хоол «майно, яке бралось кочівником у дорогу» (з монг. бараа «товар, ганчір'я, пожитки» і хоол «їжа, провіант») [ЕСУМ Т.1 с. 140], **літер** начальник [ЕСУМ Т.3 с. 268].

Слова праслов'янського походження:

Віник міліціонер – праслов'янське venikъ [ЕСУМ Т.1 с. 400]
ґліна поліціянт – псл. glina ‹ *gleina (із суфіксом -na ‹ *-nā і коренем тим самим, що і в словах глей, [гливі́ти], глист);споріднене з гр. γλίνη «клей», дісл. klína «мастити, бруднити», ірл. glenaid «зав'язає», кімр. glynu «зав'язати, застрявати» [ЕСУМ Т.1 с. 475],

дверничка жінка-сторож – старе drvi старослов'янське двьри, українське двір споріднене з литовським durus [ЕСУМ Т.2 с. 2],

дневникар журналіст – псл. *дъпь* «день»; походить з індоєвропейського *di-n- «ясний, блискучий», що є суфіксальним поширенням слабого ступеня кореня

*dei- «ясніти, блищати», представленого в лит. dienà «день», лтс. dìena, прус. deinan (зн. в.) «тс.»; [ЕСУМ Т.2 с. 33],

доматар господар, хазяїн – псл. domъ є давньою основою на -u-, індоєвропейський суфікс -tar зі значенням ‘цілісності’ та ‘двоїстості’. суфікс -tar вживався при утворенні іменників і позначав діяча, як, наприклад, укр. плугатар, [ЕСУМ Т.2 с. 91],

доматор господар, хазяїн – псл. domъ є давньою основою на -u-, індоєвропейський суфікс -tar зі значенням ‘цілісності’ та ‘двоїстості’. суфікс -tar вживався при утворенні іменників і позначав діяча, як, наприклад, укр. плугатар [ЕСУМ Т.2 с. 91],

заповідач диктор – псл. zapovědati, префіксальне утворення від povědali «повідати, розповісти», пов’язаного з vědati «знати» [ЕСУМ Т.2 с. 236],

злодій – псл. *zъlodějь; складне слово, утворене з основ іменника zъlo і дієслова dě(ja)ti [ЕСУМ Т.2 с. 267],

змагун учасник спортивних змагань; спортсмен – псл. sъmagati «долати», vъzagati; пов’язане з *mogti в його первісному значенні «діяти силою, тягти» [ЕСУМ Т.2 с. 268],

казальниця проповідниця – псл. kazati «показувати»; споріднене з дінд. kā̆śate «з’являється, блищить, світить», cákṣatē «бачать, спостерігають; з’являються», ав. ākasa̱t «побачив», гр. τέκμωρ «знак, риса» [ЕСУМ Т.2 с. 340],

когут жандарм – псл. *kokotъ «півень»; рідковживаний суфікс -ut- замінив функціонально тотожне з ним -ot- [ЕСУМ Т.2 с. 489],

кокорудзянка – не зовсім ясне; можливо, слово слов' янського походження, пов'язане з коренем *kokor-, * kukш- «щось розчепірене» (Slawski II 336, III 337 -338) і споріднене з сшІ. kukurjav «кучерявий» [ЕСУМ Т.3 с. 131],

коліяр – залізничник псл. [kolěja] «слід колеса», похідне від kolo «круг; колесо»; значення «черга» є наслідком впливу з боку п. kolej, у якого воно виникло в процесі семантичного розвитку [ЕСУМ Т.3 с. 131]

копун футболіст – псл. kopati «бити ногою в землю», очевидно, результат семантичного розвитку слова kopati «рити (землю тощо)», зумовленого тим, що деякі тварини риють землю, ударяючи її копитами; можливо однак, що тут

частково відбито ще допраслов'янську індоєвропейську семантику дієслова kopati «бити» (чимсь гострим) [ЕСУМ Т.2 с. 565],

краяч закрійник – псл. krajati (krajajǫ), ітеративна форма дієслова *krojiti, укр. кро́їти; р. (зах.) [края́ть] «краяти», др. краяти, краати, п. krajać, ч. krájeti, ст. krájěti, слц. krájať, вл. krać, нл. kšajaś «тс.», полаб. krojôt «вирізувати», схв. [krajati] «кроїти, краяти сукно», слн. krâjati «кроїти сукно», цсл. крагати «різати, краяти» [ЕСУМ Т.3 с. 80],

кукурудза жандарм – не зовсім ясне; можливо, слово слов' янського походження, пов'язане з коренем *kokor-, * kukш- «щось розчепірене» (Slawski II 336, III 337 -338) і споріднене з сшІ. kukurjav «кучерявий» [ЕСУМ Т.3 с. 131],

летун льотчик – псл. letěti, lětati (‹ *lekt-); споріднене з лит. lė˜kti «летіти» [ЕСУМ Т.3 с. 226],

лещатар лижник – реконструюється псл. [*leščeть / *leščedь], яке пов'язується з *leskati «ударяти, розщепляти» (пор. р. [лещи́ть] «розщепляти (напр., камінь)», слн. razleskáti «розтрощити»), яке могло б бути тим самим звуконаслідувальним утворенням, до якого зводиться й укр. ля́скати [ЕСУМ Т.3 с. 231],

лікарка – псл. lěkъ «ліки, лікування», lěčiti «лікувати» [ЕСУМ Т.3 с. 260],

лопатинський грабар, гробокопач – псл. lopata «лопата», очевидно, субстантивований прикметник із суфіксом -at-, похідний від *loръ «широкий лист», що зводиться до іє. *lē˜p-/lō˜p-/ləp- «щось широке, плоске»; найближчими відповідниками є лит. lópeta (lopetà) «лопата, заступ; частина плуга, леміш; (анат.) лопатка», [ЕСУМ Т.3 с. 280],

майтечка монахиня, черниця – псл. mati, род. в. matere; споріднене з лит. mótė (род. в. móters) «жінка, дружина», mótina «мати», лтс. mâte, [ЕСУМ Т.3 с. 413],

масар м'ясник – псл. męso «м'ясо»; - м'яса́рь- споріднене з прус. mensā, гот. mimz, дінд. maṁsám, вірм. mis «тс.» [ЕСУМ Т.3 с. 548],

махач квартирний злодій – псл. maxati (rnaxajǫ, mašǫ) «махати»; розглядається як поширення суфіксом -x- (‹-s-) кореня ma-, наявного в majati «маяти», maniti «манити» припускається, що x виникло з s за аналогією до випадків з x‹s після i, u; зіставлялося з лит. mosúoti «махати», mostagúoti «розмахувати руками», mósterėti «махнути [ЕСУМ Т.3 с. 418],

міль людина, яка багато читає – псл. molь; споріднене з гот. malō «міль», дісл. molr «тс.», іє. *mel- «молоти, дрібнити» [ЕСУМ Т.3 с. 476],

молочарка жінка, яка приносить додому молоко та молокопродукти – псл. *melko з недостатньо з'ясованою етимологією; здебільшого зіставляється з р. [малоки́та] «болото», лит. malkas «ковток», лтс. màlks, malka «пиття» і, далі, з гр. μέλκιον «джерело» [ЕСУМ Т.3 с. 503],

мулік муляр – псл. mulъ, (‹*moul-), mulь; очевидно, споріднене з лит. máuras «мул», mùras «тс.; промокла земля», вірм. mōr «бруд; болото», гр. μύρομαι «точу (рідину), плачу»; іє. *meu«ВОГКИЙ; гнилий; брудна рідина», [ЕСУМ Т.3 с. 528],

осьмак учень восьмого (випускного) гімназійного класу – очевидно, похідне утворення від [*о́сьмий*] «восьмий» [ЕСУМ Т.4 с. 230],

перебранець учасник вертепу – псл. bьrati, berǫ, похідне від іє. *bher- «носити, приносити»; споріднене з дінд. bhárati, bíbharti, bibhárti «несе, приносить, веде, відбирає», ав. baraiti «несе», курд. bərən «віднести», гр. φέρω «несу», вірм. berem «тс.», алб. bie «веду, приношу», лат. fero «несу», гот. baíra «тс.», baíran «носити; родити, утворити, виробити», ірл. biru «несу», tobiru «приношу, даю» [ЕСУМ Т.4 с. 299],

першак учень першого класу гімназії – очевидно, давніше **первший*, що виникло як форма вищого ступеня від [*пе́рвий*]**,** псл. *рьr̥vъ; споріднене з дінд. pūŕvaḥ «передній, перший», pūrvyáḥ «тс.», ав. paurva- «перший», дперс. paruva-, алб. parε «тс.», тох. A pärwat «найстарший», тох. B pärweṣṣe «перший», дангл. forwost «ватажок; призвідник», лит. pìrmas «перший», лтс. pirmais, прус. pirmas «тс.», лат. prīmus «передній, перший» [ЕСУМ Т.4 с. 337],

питомець студент духовної семінарії чи богословського факультету – псл. pitomъ, пасивний дієприкметник від pitati «годувати»; р. пито́мец «вихованець», др. питомыи «той, якого годують, якому дають їжу [ЕСУМ Т.4 с. 380],

пильникар майстер, який ремонтує старі замки, а також гострить пильники – псл. pila, запозичене з германських мов; герм. *fīla [ЕСУМ Т.4 с. 368],

побережник лісник – псл. *bergъ; безпосередню успадкованість сл. *bergъ з індоєвропейської прамови визнає більшість дослідників [ЕСУМ Т.4 с. 465]

полатайко швець – псл. *olta «латка», первісно «пришите»; споріднене з двн. āla «шило», дінд. āŕa «тс.»;

посмітюх кримінальний в'язень, який належить до обслуги – псл. sъmetьje, пов'язане з *sъmesti «змести» *sъmetti, утвореного з основи дієслова mesti «мести» і префікса sъ- «з-», який в основі іменника не змінився в *з-* [ЕСУМ Т.4 с. 536],

провідник керівник – псл. vesti‹*vedti, voditi; споріднене з лит. vèsti «вести; одружуватися [ЕСУМ Т.4 с. 536],

репетент учень, який другий рік навчається в тому самому класі – псл. rep-, звуконаслідувальний корінь, пов'язаний з rop-, rap-, можливо, також з rъp- [ЕСУМ Т.4 с. 589],

робітик робітник – псл.*orbiti «працювати на когось», похідне від orbъ «раб»; споріднене з двн. ar(a)bẹit(ī) «робота, тягота, нужда», свн. ar(e)beit «тс.», нвн. Arbeit «робота», гот. arbaiþs «робота, нужда» [ЕСУМ Т.5 с. 98],

різула лікар-хірург – псл. rězati, пов'язане з raziti «разити»; споріднене з лит. rė̃žti «різати; ударяти», rė˜žis «смуга; наріз, надріз», rúožas «продряпана лінія, риска, смужка, відрізок», гр. ῥήγνῡμι «ламати, розбивати», Fρῆξις «проламування» [ЕСУМ Т.5 с. 20],

світливець фотограф – псл. světъ ‹ *svoit-; лит. švytė´ti «світитися, блищати, сяяти», švaitóti «світити», šviẽsti «тс.», дінд. śvētàḥ «світлий, білий», śvitràḥ «білий», дперс. spisra-, ав. spaēta- «тс.», гот. hʋeits «білий», двн. hwīʒ, нвн. weiss «тс.», лат. vitrum «скло» [ЕСУМ Т.5 с. 196],

святий священник – псл. svętъ; споріднене з лит. šveñtas, прус. swenta- (у топонімах), ав. spənta- (ав. sp‹sv) «святий», spanah- «святість», дінд. śvāntàḥ «квітучий», лтс. svinêt «святкувати» [ЕСУМ Т.5 с. 196],

слугус лакей, слуга – псл. sluga, služiti; споріднене з лит. slaugá «служба, служіння, слуга» [ЕСУМ Т.5 с. 309],

службовик службовець – псл. sluga, služiti; споріднене з лит. slaugá «служба, служіння, слуга» [ЕСУМ Т.5 с. 309],

стругайло підмайстер – псл. strъgati, stružǫ «скребти, стругати» [ЕСУМ Т.5 с. 451],

тайняк поліційний аґент – псл. tajiti; споріднене з дінд. tāyúḥ «злодій» [ЕСУМ Т.5 с. 503],

урядник державний службовець, посадовець – псл. urędъ; префіксальне утворення від ряд; зважаючи на наявність в українському слові двох наголосів (при давнішому уря́д), можна припустити можливість впливу польської мови [ЕСУМ Т.6 с. 45],

ученик учень – псл. učiti, пов'язане чергуванням голосних з *-vyknǫti (пор. укр. зви́кнути); корінь uk-/uč- (пор. укр. нау́ка); споріднене з дінд. úcyati «є звичним, знаходить задоволення, має звичку», ṓkas «задоволення», вірм. usanim «учусь, привчаюсь», гот. biūhts «звичний», гр. ἔυκηλος «спокійний, звичний», прус. jaukint «тренувати, практикувати», лит. jaukìnti, jaukinù «привчати, приручати», jaũkas «приманка», jaukùs «лагідний, тихий», лтс. jūkt «звикати» [ЕСУМ Т.6 с. 56],

хмара залізничний службовець на станції – псл. xmara, пов'язане з xmura з тим самим значенням атмосферного явища (а також мороку, пітьми, звідки переносно і про стан людини) і з smur- «темний, хмурий»; зіставляється з гр. ἀμαυρός «темний» [ЕСУМ Т.6 с. 187],

челядник учитель-практикант – псл. čel'adь, утворене від *čelь (пов'язаного з čelo, укр. чоло́, člověkъ, укр. чолові́к) за допомогою збірного суфікса -jadь (-ědь) [ЕСУМ Т.6 с. 293],

швець професор – псл. šiti (‹ *si̯ū-); споріднене з лит. siūtì «шити», лтс. šūt «тс.», прус. schumeno «дратва», schutuan «нитки», schuwikis «швець», дінд. sī´vyati «шиє», syūman «шов, зв'язок», ос. xuyun «шити», гр. κασσύω «латаю, шевцюю» (атт. κανν-), κάσσῡμα «латання», лат. suō «шию, зшиваю», гот. siujan «шити», двн. siuwan «тс.», хет. šum(m)anza «мотузок»

щадник вкладник (ощадної каси) – псл. ščęditi (‹ *skęditi); пов'язане чергуванням голосних зі *skǫd- (укр. ску́дни́й); іє. *skend-/skond- споріднене з англ. scant «обмежувати, бути скупим; скупий, ощадний» і дірл. (air)cess- «щадити, зглядатися (над кимось)»; первісне значення слова, очевидно, було «берегти, бути ощадливим» [ЕСУМ Т.6 с. 500]

З церковнослов'янської :

стражак пожежник – цсл. стсл. стражь, стража, як і болг. страж, м. стража, схв. стра̑жа, слн. stráža, ч. слц. stráž, є прямими відповідниками до др. сторожь, сторожа, укр. сто́рож, сторо́жа [ЕСУМ Т.5 с. 431]

1.2. Назви осіб за зовнішніми ознаками

Ця тематична група налічує 98 одиниць, і описує назви осіб відповідно до їхнього зовнішнього вигляду (див. Додаток 3).

Запозичення з польської мови:

бамбула, бамбулко, бамбуля огрядна, неповоротка людина – очевидно результат видозміни рано запозиченої з польської мови основи, збереженої в формі babel – булька; можливо також, що польські звукові форми з bam- походять з литовської мови [ЕСУМ Т.1 с. 131],

бждонц дитина,

гойда худа дівчина – п. holda «нехитра, байдужа, вайлакувата жінка» - очевидно, зворотне утворення від дієслова гойдатися, тобто буквально той, та що гойдається» див. говдя – запозичене з польської мови holda [ЕСУМ Т.1 с. 546],

джус малий хлопець – п. dzus залицяльник неясне походження [ЕСУМ Т.2 с. 54],

дзьобак віспувата людина – п. dziob, dziub виникло в XVIII ст. як вторинний дериват від dziobać (‹ dziubac), де **о**, як і в ч. ďobati «дзьобати», з'явилося внаслідок зближення з фонетично та семантично схожим zobać «їсти, дзьобати» [ЕСУМ Т.2 с. 63]

дзяд дід,

кандиба худа жінка – п. [kandyba] «шкапа, худа й велика коняка; велика й худа жінка; кульгава людина» (з укр.); не зовсім ясне; можливо, результат поєднання словотворчого компонента *ка(н-)* (того самого, що і в *ка́верза, ка́діб* та ін.) і основи дієслова *ди́бати* «ходити на ходулях, ходити повільно і незграбно, витягуючи ноги»; [ЕСУМ Т.2 с. 363],

кобіта, кубіта жінка – п. kobieta незважаючи на численні спроби, є словом без визначеної етимології [ЕСУМ Т.2 с. 477],

кордупель, курдупель хлопчина, невисока людина з польського «коротун, куцій» (Горбач),

міґлянц спритна людина**,**

пан поважний чоловік**, пані**, **панунця** жінка – п. pan зводиться до псл. [*gъpanъ], що цілком певної етимології не має; очевидно, запозичення з давньоіранського джерела [ЕСУМ Т.4 с. 272],

пацалуйко повнощока людина – п. [pacałowaty] «тс.» є результатом фонетичної видозміни слова pucołowaty «товстогубий, товстощокий», що, як і pucaty «тс.», походить від puc «губа; (пухла) щока», пов'язаного з pęk «пук, жмут» [ЕСУМ Т.4 с. 321],

пудло стара жінка – п. pudło «коробка» [ЕСУМ Т.4 с. 627],

слічньотка гарна дівчина – п. śliczny, пов'язане з lice «лице» і первісно означало «який личить» або «який має гарне обличчя» [ЕСУМ Т.5 с. 305],

смарк, смаркачка підліток, малий хлопчина – п. smarki «соплі», smarkacz «шмаркач» [ЕСУМ Т.5 с. 316],

фацет, фацетка чолов'яга, мужчина – п. facet «піжон; франт; тип», facetus «тс.» походить від лат. facētus «милий; витончений; дотепний» [ЕСУМ Т.6 с. 78], **хлоп, хлопака** мужчина – п. chłop «селянин; хлопець» походить від псл. *xolpъ, звідки повноголосна східнослов'янська форма холóп [ЕСУМ Т.6 с. 182].

Запозичення з німецької:

байцад, байцадик маленька дитина – Béize, пов'язане з дієсловом béizen як каузативом до дієслова béißen «кусати» [ЕСУМ Т.1 с. 118],

бакфіш підліток – запозичення з французької, німецької або голландської мови; фр. bac «чан, бак» походить від нар.-лат. baccus [ЕСУМ Т.1 с. 120],

бібер бородань – нім. арго *Biboldo* 'Jude' [єврей],

бікса гарна, вродлива дівчина – від нім. Buchse «банка» відповідно до універсальної семантичної моделі посудин – жінка[66]

пікус-ґлянцусь юнак – пікус з лат. дятел, глянець з нім. Glanz «блиск» споріднене з псл. *ględěti, укр. глядíти,

[66] Ставицька Л. Українська мова без табу: слов. нецензур. лексики та її відповідників : обсценізми, евфемізми, сексуалізми / Леся Ставицька; Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики, НАН України, Ін-т укр. мови. – Київ: Критика, 2008. –с 96.

флямма дівчина, молода жінка,

штайґєр учень, який викликає неприязнь товаришів (перев. носить окуляри) – steiger «челядник» [О. Горбач с. 39],

штангля висока на зріст дівчина – н. Stange «штанга; жердина, палиця, стрижень» споріднене з гр. στόνυξ «гострий край, вістря», στάχυς «колос», лтс. stagars «риба з колючками», які зводяться до іє. *ste(n)gh- «колоти; бути гострим»

штубак дитина – нім. shtubak [Горбач с. 486]

Зі середньоверхнімецької: **гак** негарна худа дівчина – «крюк» (двн. hācko, hāko «тс.») hake(n) «крюк» [ЕСУМ Т.1 с. 454]

Через польське посередництво:

мавпішон, малпішон несимпатична людина, дитина – н. Máulaffe «мавпа» складається з основ іменників Maul «паща» (свн. mūl(e), двн. mula), спорідненого з дісл. mыБb дфриз. mula, дат. шв. mule, гот. *mūlō- «тс.», гр. μύλλω «стискати губи», норв. smaul(e) «рот», лтс. smaule «паща», і Affe «мавпа» (свн. affe, двн. affo), спорідненого з дісл. api, дангл. apa, англ. ape «тс.» [ЕСУМ Т.3 с. 350],

Запозичення з французької:

алюра дівчина – фр. allure «хода, виправка, манера» [ЕСУМ Т.1 с. 63]**,**

бльонд, бльондинка блондин – фр. blondin «блондин» утверене від прикметника blond «білявий», яке походить від корення *blund, очевидно германського [ЕСУМ Т.1 с. 211],

районівка дівчина з великими грудьми – фр. rayon «простір; район» (ст. «промінь, радіус; площа з певним радіусом») утворено від rai «промінь, радіус», яке походить від лат. radius «промінь; спиця» [ЕСУМ Т.5 с. 18],

фікса дівчина – фр. fixer «прикріпити, закріпити, прибити» походить від лат. fixus «твердий, міцний, нерухомий», пов'язаного з fīgo «втикаю, закріплюю», очевидно, спорідненим з лит. díegti «саджати», лтс. diêgt «колоти», dîgt «проростати, пускати паростки», прус. deicktas «місце», дангл. dīc «гребля, рів»

Через посередництво німецької **:**

лупа стара жінка – н. Lúpe < фр. loupe «опух, наріст; збільшувальне скло», задовільної етимології не має [ЕСУМ Т.3 с. 308]

Запозичення з грецької:

бандура жінка з великими стегнами – походить від гр. πανδουρα «цитра», яке було запозичене, мабуть, з Лідії [ЕСУМ Т.1 с. 133],

галапа стара шкапа – галапа складне утворення з гр. γάλα «молоко» і παῖς (род. в. παιδός) «дитина» у значенні «немовля» для глузливого підкреслення бездіяльності дармоїдів [ЕСУМ Т.1 с. 458],

клєрик хлопець – через церковнослов'янське посередництво запозичено в давньоруську мову з грецької, пізніше вторинно в українську мову (звукові форми з **є**) через посередництво латинської (лат. clerus) і західнослов'янських [ЕСУМ Т.2 с. 462],

мікрус, мікруска хлопчина, дитина – гр. μικρός «малий, короткий», σμικρός «тс.», спорідненого з лат. mīca «крихта, зернятко [ЕСУМ Т.3 с. 474].

Запозичення з російської:

шпінґалєт дитина – безпосереднім джерелом р. шпингалéт є н. Spaniolétt «шпінгалет», що походить від фр. espagnolette «тс.» і далі від espagnol «іспанський» у зв'язку із запозиченням відповідної реалії з Іспанії [ЕСУМ Т.6 с. 464].

Запозичення з угорської мови

руґоба негарна дівчина – уг. rúg «бити, ударяти ногою; брикати» етимологічно неясне, можливо, успадковане з давньоугорського періоду

Запозичення з арабської:

мамелюк азіат – ймовірно від слова малік – цар, правитель, володар або слова малаъа – володіти.

Запозичення з італійської:

марципанна гарна дівчина – іт. marzapane «тс.» походить від слат. matapanus (назва венеціанської монети), що пов'язується з ар. mauthaban, букв. «особа, що сидить», від зображення на монеті; потім так називалися коробки з солодощами, а згодом і самі солодощі [ЕСУМ Т.3 с. 403]

помпас грубий, опецькуватий хлопець – іт. pompa, фр. pompe походять від ісп. порт. bomba «помпа, насос», що є звуконаслідувальним словом і виникло в середовищі моряків

Запозичення з гебрейської:

сікса дівчина-підліток **[**О. Горбач с. 688],

Запозичення з тюркських мов:

бельбас товста, незграбна людина – каз. кирг. ног. *билбес* «він не знає, невіглас», споріднене з тур. bilmez «незнаючий, невіглас» [ЕСУМ Т.1 с. 165],

капшук невисока людина – тур. kapçık «гаманець, мішечок, кисет; мала посудина, футляр» [ЕСУМ Т.2 с. 380]

Зі західнослов'янських мов:

ландиґа дуже висока дівчина – п. [łandyga] «нероба, ледар», [łandykować, łandzić], ч. [landati se] «плентатися, брести, тинятися без діла», як і схв. ла̀ндати, ла̀ндарати, ла̂ндрати «тс.», походять від нвн. [landern] «тинятися, ходити поволі, важко», [ländern, lendern], schlendern «тс.», які зіставляються з лит. lendù, ljsti «лізти», landýti «лазити» [ЕСУМ Т.3 с. 190]

Слова праслов'янського походження:

Брудас брудна людина – праслов'янське bru-d-ь- похідне від індоєврейського *bher- [ЕСУМ Т.1 с. 265],

вип'єрдок несимпатична людина – споріднене з лит. pérsti «пердіти», лтс. pirst «тс.», дінд. párdatē (3 ос. одн.), ав. pərədən (3 ос. мн.), гр. πέρδομαι (1 ос. одн.), дангл. feortan, двн. ferzan; зводиться до іє. *perd- «голосно випускати гази» [ЕСУМ Т.1 с. 293],

гикавий той, хто заїкається – прасловянське ikati, звуконаслідувального походження [ЕСУМ Т.1 с. 506],

глухман глухувата людина – старослов'янське глоухь [ЕСУМ Т.1 с. 530],

грубас, грубасик товстий чоловік– праслов'янське grobъ – споріднене з лит. grublus «грубий, необтесаний» [ЕСУМ Т.1 с. 603],

дівка дівчина, дівчинище дівчина – псл. děva «дівчина» походить з *doi-uā, для якого реконструюється первинне значення «здатна годувати груддю» або «яка ссе» ,

дітвак дитина – пізнє псл. děti є формою множини від майже втраченого в сучасних слов'янських мовах збірного іменника *děťь (пор. схв. [*дȕјет*], ч. [děť]), що походить з давнішого *doi-t- ‹*dəi-t«годоване груддю», пов'язаного з іє. *dhēi- «годувати груддю», звідки також псл. dojiti, děva, укр. *доїти, діва* [ЕСУМ Т.2 с. 93],

дрибляс, дрипця – високий худий чоловік псл. dripati (*dipat i) «рвати», що, можливо, є розширенням іє. *der- «дерти» [ЕСУМ Т.2 с. 111],
какундра закакана дитина – псл. kakati; споріднене з лтс. kâkât, kakât, лит. kakóti, нвн. kacken, лат. caco, -āre, гр. κακκάω «тс.», κάκκη «людські нечистоти», сірл. caccaim «випорожнятися», cacc «гній» [ЕСУМ Т.2 с. 344],
коза дівчина – псл. koza; очевидно, споріднене з дінд. aja «тс.», ajáḥ «козел», сперс. azak «коза», лит. ožkà «коза», ožỹs «козел», прус. wosse «коза», як псл. kostь «кістка» з дінд. ásthi «тс.» [ЕСУМ Т.2 с. 495],
льоля дівчина – псл. [l'olja] «тітка, іграшка, сорочка», пов'язане з дитячим лепетанням і паралельне до форм l'alja, lelja з частково подібними значеннями [ЕСУМ Т.3 с. 346],
людина людина – псл. ljudъ (зб.) «люди, народ», *ljudьje (мн.) «люди», розвиток семантики псл. ljudъ подібний до розвитку псл. rodъ (укр. рід) ‹ іє. *u̯redh-/u̯erdh- «рости, виростати»; [ЕСУМ Т.3 с. 322],
ляля дитина – псл. l'al'a, слово дитячої мови на позначення дитини, іграшки у формі людської фігурки [ЕСУМ Т.3 с. 338],
осібняк якийсь мужчина – псл. osobь «осібно, окремо», що виникло з прислівникового звороту o sobě, o sebě «окремо, сам собі» [ЕСУМ Т.4 с. 224],
палуба несимпатична дівчина – похідне утворення від луб; первісно, мабуть, означало «підлога або дах, зроблені зі схожого на луб матеріалу»; луб - псл. Iubъ від іє. *loubh- або *loub-; споріднене з лит. lubà «дошка» [ЕСУМ Т.4 с. 268],
рум'яна про молоду рум'яну дівчину – псл. rumĕnъ ‹ *rudmĕnъ «рум'яний, червонуватий» похідне від rudъ «рудий» [ЕСУМ Т.5 с. 141],
свинтус замазура – псл. svinьja, можливо, з давнішого *svīnī (жін. р.), похідного від прикметника svinъ «свинячий»; споріднене з лтс. suvēns «порося», лат. sūs «свиня»**,**
старушок старенький чоловік – псл. starъ-jь «старий; давній» [ЕСУМ Т.5 с. 398],
цьопа мала дитина – звуконаслідувальні утворення від вигуку ціп-ціп, що імітує писк курчат і використовується також для підкликання птахів, аналогічні

лтс. tib, cib (вигук), ciba «курка», нвн. [zib-zib] «вигук для підкликання свійських птахів» [ЕСУМ Т.6 с. 207],

чайка дівчина – псл. čajьka, похідне від *čaja «тс.», що є звуконаслідувальним утворенням від крику птаха *kē або *kjaj-, звідки *čaj- [ЕСУМ Т.6 с. 276],

шкапа стара спрацьована жінка – псл. [skapa]; найімовірніше, пов'язане з псл. skopiti «оскопляти, каструвати», спорідненим з укр. [скоп] «кастрований баран», із характерним для частини слов'янських мов, зокрема української, переходом sk- šk- [ЕСУМ Т.6 с. 427].

Лексеми походження яких неясне:

бейлик дитина – неясне; можливо, пов'язане з [*бáйла*] «ворожбит», р. [*бáйло*] «базіка» [ЕСУМ Т.1 с. 164],

бембен дитина – неясне; можливо, результат видозміни форми *бамбýла* [ЕСУМ Т.1 с. 166],

дзюня дівчина**,**

киринник брудний чоловік – неясне [ЕСУМ Т.2 с. 436],

киринниця брудна жінка – неясне [ЕСУМ Т.2 с. 436],

манталепа, мантелепа брудна, неохайна жінка чи дівчина – не зовсім ясне; можливо, пов'язане з лат. mantica «дорожня торба» (пор. п. ст. mantyka «жебрацька торба»), mantellum «покривало, скатертина»

мацапура – неясне; можливо, результат контамінації слів *мáцати* (пор. [*мáцкати*] «бруднити», *замáцати* «забруднити дотиками пальців») і *нечепýра* [ЕСУМ Т.3 с. 420],

папуля, папулька повнолиця людина – неясне; можливо, пов'язане з лат. papula «пухир, прищ, ґуля» [ЕСУМ Т.4 с. 286],

файда брудна, неохайна дівчина або жінка – неясне [ЕСУМ Т.6 с. 168],

фанда брудна, неохайна дівчина або жінка – неясне [ЕСУМ Т.6 с. 164],

шкраб хлопчина – не зовсім ясне, можливо, пов'язане зі *скребтú*, *шкребтú*, *шкрябати* [ЕСУМ Т.6 с. 434],

шкут мала дитина – неясне [ЕСУМ Т.6 с. 445]**.**

1.3. Назви осіб за внутрішніми ознаками

У цю групу ввійшли назви осіб відповідно до особливостей їхнього характеру, налічує 61 одиницю. (див. Додаток 4)

Запозичення з польської:

бляхман брехун – п. blachman «більмо, полуда», blachmal «тс.» походить від н. Bláchmal «прикраса з чорної емалі або з золотих чи срібних бляшок; накип на металі», свн. blachmâl «прикраса з чорної емалі», blamâi «тс.», утвореного з основ прикметника свн. blach «плоский, гладкий», спорідненого з нвн. flach «плоский», лит. plãkanas «тс.», укр. пло́ский, та іменника mal «прикраса, знак»,

варіят, вар'ят, вар'ятка, вар'ятунцьо, вар'ятуньо психічно хворий чоловік – п. warjat «тс.» походить від лат. variātus, дієприкметника від дієслова vario «змінюю», отже означає букв. «змінений, відмінний (від нормальної людини)»

єндза єхидна, ущиплива, в'їдлива людина – запозичення з польської мови; п. nędza «нужда, злидні» відповідає укр. ну́жа

кандиба зла жінка – п. [kandyba] «шкапа, худа й велика коняка; велика й худа жінка; кульгава людина» (з укр.); не зовсім ясне; можливо, результат поєднання словотворчого компонента *ка(н-)* (того самого, що і в *ка́верза*, *ка́діб* та ін.) і основи дієслова *ди́бати* «ходити на ходулях, ходити повільно і незграбно, витягуючи ноги» [ЕСУМ Т.2 с. 363],

кіндер злодій-аристократ, який дотримується злодійського "кодексу честі – п. kędzior «волосяний пук, локон» споріднене з укр. ку́др [ЕСУМ Т.2 с. 381],

лайдак ледар – n. łajdak «ледащо, голодранець, гультяй, шахрай» загальноприйнятої етимології не має [ЕСУМ Т.3 с. 185],

люмп ледащо – п. lumpak «негідник, п'яниця», є похідними утвореннями від п. слц. lump «п'яниця, гуляка», п. [lomp] що зводяться до нім. Lump «негідник, нікчема, ледащо», початково «людина, одягнена в лахміття», пов'язаного з Lumpen «ганчірка, лахміття» [ЕСУМ Т.3 с. 327],

раптус нервова людина, холерик – п. raptus «раптовий приступ хвилювання при меланхолійному психозі», походить від лат. raptus «захоплений, охоплений», дієприкметника від rapio «хапаю, зриваю; захоплюю» [ЕСУМ Т.5 с. 27],

скурчибик підла, непорядна людина; негідник – п. [skurać] «добитися, домогтися; виграти», [skórać], wskórać «тс.» пов'язані з korzyść «користь»

хлопуньо невихована людина; грубіян – п. chłop «селянин; хлопець» походить від псл. *xolpъ, звідки повноголосна східнослов'янська форма холóп; [ЕСУМ Т.6 с. 182]

шандар жорстока, бездушна людина – п. [szandar] для п. [szandar] «тс.» джерелом є н. Gendárm «жандарм» [ЕСУМ Т.6 с. 376]

Запозичення з німецької:

ґаґаток хитрун – нім. gagat походить від гр. γαγάτης «чорний янтар, земляна смола, гагат», утвореного від назви річки і міста Γάγας у Лікії [ЕСУМ Т.1 с. 448],

клемпа, клємпа недобра жінка – нвн. Klémme «затиск» утворено від дієслова klemmen «затискувати», спорідненого з лит. glomóti «обіймати», лат. glomus «кулька, клубок»

швайнога підла, непорядна людина

шпіцифіндер хитрун [Горбач с. 38]

Через польське посередництво:

бенькарт людина без моральних засад та цінностей – banchart (нвн. Bánkert, заст. Bankart «тс.») утворено на зразок імен на -hart (Gerhart, Reinhart) від іменника banc «лава»; німецьке слово іронічно підкреслює факт позашлюбного зачаття дитини на твердій лаві (пор. н. hart «твердий») замість подружнього лож [ЕСУМ Т.1 с. 182],

бляґєр брехун – свн. blëch, нвн. Blech, споріднене з дісл. blik «сітка шолома», псл. blьskъ, укр. блиск [ЕСУМ Т.1 с. 220],

гицель підла, непорядна людина – нім. [hītzel] «гицель» пов'язане з hetzen «цькувати» [ЕСУМ Т.1 с. 510],

гунцвот нвн. Húndsfott «негідник, каналія» утворилося з Hund «собака» і невживаного тепер fott (інша, закономірніша форма – fotze) «cunnus», спорідненого з свн. votze, снн. vut, гол. -vot (у hondsvot «негідник»), ісл. fytta «тс.», дінд. puyati «гниє, смердить», гр. πόθω «гною», лтс. puter «гнилий, трухлявий» [ЕСУМ Т.1 с. 620],

гунцвуд підла, непорядна людина – нім. Húndsfott «негідник, каналія» утворилося з Hund «собака» і невживаного тепер fott (інша, закономірніша форма – fotze) «cunnus», спорідненого з свн. votze, снн. vut, гол. -vot (у hondsvot «негідник»), ісл. fytta «тс.», дінд. puyati «гниє, смердить», гр. πόθω «гною», лтс. puter «гнилий, трухлявий»; первісне значення прізвиська було «cunnus canis» [ЕСУМ Т.1 с. 620].

Запозичення з російської:

зараза неприємна, підла, погана людина – р. *заразúха*, як і п. zaraza, ч. záraza (з п.) «тс.», походить від *зарáза* «інфекційна хвороба» [ЕСУМ Т.2 с. 238]

Запозичення з іспанської:

канарок хитрун – ісп. canario «тс., канарський», як і нлат. avis Canaria «канарський птах» або «птах з Канарських островів», походить від назви Канарських островів (східне узбережжя Африки), що є батьківщиною птаха [ЕСУМ Т.2 с. 362]

Запозичення з угорської:

беґа, беґас, биґа ледар – уг. bige щурка» (загострений з двох кінців цурпалок, яким діти граються, підбиваючи і ловлячи його), büge, pige «тс.» вважається звуконаслідувальним утворенням (биґи збивати – байдикувати) [ЕСУМ Т.1 с. 182]

Запозичення з латинської через польське посередництво:

креатура підла, непорядна людина – лат. creātūra «істота, створіння» походить від creo «створюю, виробляю», спорідненого з гр. κόρος «юнак; пагін» [ЕСУМ Т.3 с. 80]

З новолатинської: **єзуїта** лукава, підла людина – нвн. Jesuit [ЕСУМ Т.2 с. 180]

Запозичення з чеської:

анцимонек непевна, ненадійна людина – anciáš [ЕСУМ Т.1 с. 78]

Запозичення індіанських мов через португальску

ананас неприємна, ненависна людина – anānas [ЕСУМ Т.1 с. 70]

Запозичення з монгольської:

баламут лукава, підступна, ненадійна людина – монг. balamut «пустун, норвливий» [ЕСУМ Т.1 с. 124].

Праслов'янське походження:

бедьо ледар, лінюх – псл. bĕda; споріднене з лит. bėdà «біда, горе», лтс. beda «тс.», лит. bãdas «голод», лтс. bads «тс.», дінд. badhate «гонить, витісняє, утискує», badhaḥ «труднощі, страждання»

брехлій брехун – псл. *brexati «лаяти» [ЕСУМ Т.1 с. 254],

буяч брехун – псл. bujati, bujb‹*bouj-, очевидно, похідні від того самого іє. bhou-/*bhū-, що й псл. bystrъ, укр. *бистрий, бути, бушувати* та ін [ЕСУМ Т.1 с. 314],

валяч лінюх, ледар – псл. valiti, valjati «крутити, вертіти, котити», пізніше «качати по землі, розкладати, руйнувати»; споріднене з лит. volióti (võlioti) «катати», лтс. vàlât «катати, вертіти», дінд. vâlati «крутиться; повертається», valayati «котить, повертає», двн. wallan «кипіти, бурлити», нвн. wallen «тс.», лат. volvo «обертаю, качаю», гр. ἑλύω «згинаю, звиваю», алб. valë «хвиля»

гівнюк підла, непорядна людина – псл. *govъno<іє з слов'янськом суфіксом – ьno [ЕСУМ Т.1 с. 512],

гімнюк підла, непорядна людина – псл. *govъno<іє з слов'янськом суфіксом – ьno [ЕСУМ Т.1 с. 512],

гнида підла, непорядна людина – псл. gnida »; можливо, пов'язане з *гни́ти* (псл. gniti), пор. як семантичну паралель р. [*тля*] «гнила річ» [ЕСУМ Т.1 с. 536],

ґімза плаксій – псл. *gymъziti (*gymъzěti), *gymъzati, пов'язане чергуванням голосних з *gъmъzati (sę) (укр. [го́мзатися] «ворушитися, копошитися» [ЕСУМ Т.1 с. 558],

ґнєцюх дівчина легкої поведінки – псл. [gnědъ]; етимологія не зовсім ясна

задерій норовлива людина – псл. *derti, *dьrǫ [ЕСУМ Т.2 с. 41],

закала підла, непорядна людина – псл. *kolti «колоти, проколювати, бити чимсь гострим» [ЕСУМ Т.2 с. 455],

заливач брехун – псл. liti, *lьjǫ «лити», *lьjati, *lějǫ;

зяблик боягуз – псл. zęba «тс.», очевидно, пов'язане із zębnǫti «зябнути» з огляду на те, що зяблик витримує холод краще, ніж інші перелітні птахи [ЕСУМ Т.2 с. 285],

кивач брехун – псл. kyvati, ітератив від kyti, *kъvati (як byvati «бувати» від byti «бути»), який після занепаду слабко засвідчених основних форм узяв на себе їх функції [ЕСУМ Т.2 с. 428],

кунда стерва – не зовсім ясне виводиться (Sławski III 368) від псл. *kǫd-ьla (пор. укр. [ку́дла] «патлата голова; кудлатий собака», схв. кундрōв «кудлатий собака» : kùdrōv «тс.», слн. kçder «локон; пудель»: [kúnder] «тс.», укр. [кундря́вий] «кучерявий», ч. [kundel, kondel] «косма, жмут волосся», слц. [kunravý] «кучерявий») [ЕСУМ Т.2 с. 463],

ревнюх ревнивий чоловік – псл. *rьvьnъ «сердитий; ревнивий»; очевидно, пов'язане з лат. rīvālis «суперник», п. ruja «тічка», ч. říje «тс.», др. рюенъ «вересень» і далі, можливо, з псл. *rjuti «ревіти» або з лат. ruo «пориваюся, поспішаю», дангл. rēow «схвильований, бурний, дикий» [ЕСУМ Т.5 с. 41],

свинтус непорядна, невдячна, підла людина – псл. svinьja, можливо, з давнішого *svīnī (жін. р.), похідного від прикметника svinъ «свинячий»; споріднене з лтс. suvēns «порося» [ЕСУМ Т.5 с. 203],

скотина непорядна, невдячна, підла людина – псл. skotъ; загальноприйнятого пояснення не має; здебільшого вважається запозиченням з германських мов і пов'язується з гот. skatts (назва грошової одиниці), дісл. skattr «податок», днн. scat «монета, майно» існують також думки про власне слов'янське походження слова skotъ, зокрема про його зв'язок з псл. ščetina «щетина», з kotiti sę «котитися, плодитися» чи з схв. сто̏*ка* «майно, худоба» і про запозичення з праслов'янської мови в германські [ЕСУМ Т.5 с. 283],

стерво підла, непорядна людина – псл. *stᵇr̥vь, [*stᵇr̥vo] «падаль»; загальноприйнятого пояснення не має; зближується з р. *сте́рбнуть* (відповідає укр. заст. *осте́рбати* «одужати»), свн. sterben «умирати», гр. στερεός «нерухомий» і далі з іє. *ster-, *ster-b-, припускається первісне значення «розкладатися, гнити» і пов'язується з лтс. stērdêt «сохнути, гнити» [ЕСУМ Т.5 с. 410].

Неясне походження

байдач брехун – запозиченням з якоїсь східної мови, точно не визначеної

маґула незґраба – не зовсім ясне; очевидно, пов'язане з [ма́ґель] «качалка магель - через посередництво польської мови запозичено з німецької; н. (австр.)

Mánge(l) «качалка для прасування білизни», снн. двн. mange «катапульта», як і іт. mangano «баліста», походить від лат. manganum «тс.», запозиченого з грецької мови

жліб скупа, дріб'язкова людина – неясне [ЕСУМ Т.2 с. 201],

жолоб скупа, дріб'язкова людина – неясне [ЕСУМ Т.2 с. 201],

Звуконаслідувальне **пацєтник** підлий, непорядний чоловік – похідні утворення від звуконаслідувального вигуку паць, що первісно вживався для імітації звуків, які видає свиня під час їди, а згодом став використовуватися для підкликання свиней; п. [paciuk] «порося, свиня» [ЕСУМ Т.4 с. 323]. **бебеха** зла, сварлива жінка – слово звуконаслідувального характеру, утворене шляхом неповного подвоєння вигуків бах, бух

1.4. Назви осіб за поведінкою

Тематична група іменників, яка об'єднує у собі назви осіб залежно від їхніх вчинків. Налічуємо таких назв 193 (див. Додаток 5).

Запозичення з польської

антек хуліган, розбишака, вуличник – з польського діалектного Jantek від Antek, Antoni – Антон (Горбач арго укр вояків част. 7 ст 9)

браман мужчина, який користується послугами повій у під'їздах будинків – давнє запозичення з польської мови п. brama «в'їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур'я; ключ; дорога, підхід, приступ» [ЕСУМ Т.1 с. 244],

брус людина, яка не знає правил доброго тону, поводиться нетактовно – п. brus «неотеса, грубіян» пов'язане з brus «точильний камінь, колода, брус», спорідненим з укр. *брус* [ЕСУМ Т.1 с. 268],

вазеліняж підлабузник, підлиза – п. wazeliniarz «лизати» [ЕСУМ Т.1 с. 319],

гарда сварлива жінка [ЕСУМ Т.1 с. 473],

джус енергійний хлопець – п**.** dzus - залицяльник, неясне походження [ЕСУМ Т.2 с. 54],

дзяма, дзямайда той, хто постійно незадоволений, часто буркотить – запозичення з польської мови – п. dziamdzia «неповоротка людина, розтелепа» є утвореннями звуконаслідувального характеру, пов'язаними з вигуком dziam-dziam, що передає повільне, флегматичне мовлення; [ЕСУМ Т.2 с. 62],

драб нечемна дитина чи підліток – п. drab «нероба, волоцюга [ЕСУМ Т.2 с. 118],

збуй хуліган, розбишака – п. zbój «розбійник», zbójca «тс.» пов'язане з дієсловом zbić «розбити, побити», похідним від bić «бити» [ЕСУМ Т.2 с. 248]

кальвін зрадник,

капелюшник той, який любить носити капелюх – п. [kapeluch] утворене за зразком поширених у польській народно-розмовній мові похідних на -uch (напр. paluch (‹palec) «палець») з kapelusz, яке походить від слат. cappellus «вид головного убору» [ЕСУМ Т.2 с. 370],

катеринка, катеринкар балакуча жінка – п. katarynka, [katryna] «тс.» походить від німецької назви ляльки die schöne Katharine «прекрасна Катерина», яка виконувала головну роль у популярній виставі лялькового театру, супроводжуваній грою на шарманці **[**ЕСУМ Т.2 с. 404],

куйон учень, який занадто сумлінно вчиться – п. kujon «зубрій; [гультяй, лайдак; дурень]», як і ч. kujón «шахрай», слц. kujon, схв. кȕјōн «тс.», слн. kujón «бандит; негідник», запозичене через німецьке (н. Kujón «негідник, паскудник»), французьке (фр. couillion «дурень») та італійське (іт. coglione «тс.») посередництво з народно-латинської мови; нар.-лат. *cōleōne «кастрат» зводиться до лат. cōleus «мошонка, яєчко», етимологічно нез'ясованого

лямпарт шибеник, бешкетник, . гульвіса – п. lampart – заст. гультяй, розпусник[67]

макабунда бешкетник, зірвиголова, шибеник – п. makabunda (прізвисько) виникло в результаті видозміни слова wagabunda «волоцюга», що походить від лат. vagabundus «мандрівний», утвореного від vagārī «мандрувати, блукати», пов'язаного з vagus «мандрівний», спорідненим з двн. wankōn, wanchōn «хитатися, коливатися», дінд. váṅgati «іде, шкутильгає», лит. vagiù, võgti «красти, викрадати», vagìs «злодій»**,** [ЕСУМ Т.3 с. 364],

манька хуліганка, розбишака [ЕСУМ Т.3 с. 388],

[67] інтернет-джерело http://visnykznu.org/issues/archive/articles/630.PDF

маруда скиглій – п. maruda «тс.» пов'язується з нім. marode «втомлений, виснажений», що походить від фр. ст. maraud «негідник, босяк», з яким пов'язане укр. мароде́р [ЕСУМ Т.3 с. 402],

мацьора стара повія – п. [maciornik] «чоловік, що утримує дім розпусти [ЕСУМ Т.3 с. 422],

мацьорник бабій, ловелас – п. [maciornik] «чоловік, що утримує дім розпусти [ЕСУМ Т.3 с. 422],

міґлянц спритна людина,

мочиморда пияк – п moczymorda,

нендза надокучлива, набридлива людина – п. nędza «нужда, злидні» відповідає укр. ну́жа [ЕСУМ Т.4 с. 70],

оферма незграбна, безпорадна людина – п. oferma «недолуга, нездатна людина» етимологічно неясне [ЕСУМ Т.4 с. 237],

офяра незґрабна, безпорадна людина – п. ofiara утвореного від дієслова opfarōn «жертвувати» (свн. opfern «тс.»), яке зводиться до лат. offero «пропоную» або до лат. operari у спеціалізованому значенні «жертвувати милостиню» [ЕСУМ Т.4 с. 237],

партач людина, яка щось робить невміло – п. partacz «халтурник, партач, поганий ремісник» [ЕСУМ Т.4 с. 298]

спацерович той, хто прогулюється, іде не поспішаючи – п. spacer «прогулянка», spacerować «гуляти, прогулюватися» походять від нім. spazíeren «тс.», яке зводиться до лат. spatiāri «тс.», похідного від spatium «простір; місце для гуляння», спорідненого з дінд. sphāráḥ «просторий, великий», псл. spěti «мати успіх» [ЕСУМ Т.5 с. 367],

фаґас донощик – п. fagas «прислужник, підлабузник» не зовсім ясне; можливо, пов'язане з нн. fagás «волоцюга» [ЕСУМ Т.6 с. 62],

фастрига жінка, яка цікавиться мужчинами – п. fastryga «нитка для метання», [fastrzyga], fastrygować, очевидно, є результатом видозміни запозиченого свн. vast rīhen «міцно метати», утвореного з vast (нвн. fest, fast) «міцно, дуже близько; майже» і rîhen (нвн. reihen) «метати, нанизувати, ставити в ряд» [ЕСУМ Т.6 с. 78],

фацеціоніст дотепник, жартівник – п. facet «піжон; франт; тип», facetus «тс.» походить від лат. facētus «милий; витончений; дотепний [пов'язаного з fax «факел; світло» ЕСУМ Т.6 с. 78],

фльондра жінка легкої поведінки; повія – п. flądra, flondra «неохайна або розпусна жінка» походить від н. [Flunder, Flander] «ганчір'я; легковажна дівчина» пов'язаного з Flandern «Фландрія», звідки вивозили на Схід товари, зокрема сукна [ЕСУМ Т.6 с. 112],

хлопчур дівчина, яка поведінкою чи зовнішнім виглядом схожа на хлопця – п. chłop «селянин; хлопець» походить від псл. *xolpъ, звідки повноголосна східнослов'янська форма холóп [ЕСУМ Т.6 с. 182],

цєншкосрай нудна, нецікава людина**,**

шубравець шахрай, пройдисвіт, крутій – п. szubrawiec «негідник, мерзотник», також [szudrawiec] «тс.», пов'язується з прізвищем польського полеміста XVI ст. Szudrowius (Sudrovius), який нібито походив з роду львівських катів [ЕСУМ Т.6 с. 485]

Запозичення з німецької:

капусь донощик – з нім. арґот. kappen «зраджувати»[68],

кібель чоловік, який упадає за жінками

махер, махєр шахрай, пройдисвіт – нім. Macher «той, хто виробляє; комбінатор, ділок» пов'язане з machen «робити» [ЕСУМ Т.3 с. 419],

механік хитрун – нім. Mechánik, мабуть, за зразком фр. méchanique «механіка; механічний», утворено від лат. mēchanicus «механічний», mēchanica «механіка», які зводяться до гр. μηχανικός «умілий, спритний» [ЕСУМ Т.3 с. 454],

пікус-ґлянцусь мужчина, який останні гроші витрачає на послуги повії

райда балакуча жінка, дівчина – нім. reden «говорити» споріднене з гот. raþjō «рахунок, число» [ЕСУМ Т.5 с. 17],

специфіндер спритна людина; спритник – слово утворюються від двох німецьких слів: кореня spez від слова spezial – спеціальний, особливий та основи Finder – той, хто щось знайшов. Таким чином, за допомогою запозичених основ з їх загальними семами утворюється слово з переносним,

[68] https://zbruc.eu/node/26106

експресивним значенням – людина, яка знаходить вихід з певного положення на свою користь[69].

Через польське посередництво:

бенькарт надто активна, рухлива, неспокійна дитина – свн. banchart (нвн. Bánkert, заст. Bankart «тс.») утворено на зразок імен на -hart (Gerhart, Reinhart) від іменника banc «лава»; німецьке слово іронічно підкреслює факт позашлюбного зачаття дитини на твердій лаві (пор. н. hart «твердий») замість подружнього лож [ЕСУМ Т.1 с. 167],

каньтяр шахрай – нім. Kante «ребро, край» походить від фр. ст. cant «тс.», яке зводиться до лат. cantus «обід колеса», мабуть, галльського походження (*kanto «край, кут», пор. кімр. cant «коло, обід», брет. cant «круг», споріднені з псл. *kǫtъ, укр. кут)

мавпічка дівчина-підліток, яка наслідує дорослих – н. Máulaffe «мавпа» складається з основ іменників Maul «паща» [ЕСУМ Т.3 с. 350],

махльойник шахрай, пройдисвіт, крутій – нім. mäkeln «маклерствувати, бути посередником» походить від гол. makelen, нн. mäkeln «тс.», споріднених з нвн. machen «робити» [ЕСУМ Т.3 с. 419],

фіфа, фіфак легковажна дівчина – нім. pfiffig «хитрий, спритний», Pfiffikus «пройдисвіт» пов’язані з Pfiff «свисток, свист; хитрощі; трюк», утвореним від pfeifen «свистіти, насвистувати», яке походить від нар.-лат. pīpa «сопілка, дудка» і далі від звуконаслідувального лат. pīpo «пищу (про птахів)» [ЕСУМ Т.6 с. 105],

шахрай шахрай, ошуканець – нім. Schacheréi «спекулювання» є похідним від schachern «спекулювати» (з н. Schacher «махінація, дрібна спекуляція») [ЕСУМ Т.6 с. 391],

шельма шахрай; хитрун, жінка легкої поведінки; повія – нім. Schelm «шельма, шахрай» разом із двн. scalmo, свн. schalme «смерть, зараза, пошесть» споріднені з дангл. hold «труп», дісл. hold «м’ясо», дірл. colainn «тіло, м’ясо, труп», кімр. celain «труп» і зводяться до іє. *(s)kel- «різати» [ЕСУМ Т.6 с. 404],

[69] http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzfn_2015_1_16.pdf

шмата, шматярка жінка легкої поведінки; повія – видозмінене запозичення з нім. [Schnat(e)] (двн. (пізнє) snatta) «відрізок (чогось); молодий зрізаний пагін; просіка, межа» пов'язане зі швейц.-нім. [schnätzen] «вирізати», спорідненим з ірл. snass «поріз; удар», кімр. naddu «ріжу»; [ЕСУМ Т.6 с. 445].

Латинського походження :

махабутіда нероба

ментекаптус божевільна людина – лат. mente captus**,**

промотор людина, яка є рушієм справи; ініціатор – лат., просуваю

фабула пройдисвіт – лат. fābula «оповідання, байка, історія» пов'язане з fārī «говорити, сказати, пророкувати», спорідненим з псл. bajati, укр. ба́яти [ЕСУМ Т.6 с. 61],

холєрник так називають когось, перебуваючи у стані обурення, люті, розчарування тощо – лат. cholera «холера» походить від гр. χολέρα (назва хвороби), утвореного від χολή, χόλος «жовч; роздратування, злоба» [ЕСУМ Т.6 с. 194].

З середньолатинської **тарантула** незґраба – слат. tarantula «тарантул» походить від іт. tarantola «тс.», утвореного від назви міста Taranto (з лат. Tarentum), в околицях якого поширений цей павук [ЕСУМ Т.5 с. 519]

Через польське посередництво:

амара дівчина легкої поведінки – від лат. amare «любити» [ЕСУМ Т.1 с. 66],

пляґа негідник – лат. plāga «удар, втрата, шкода, збиток; лихо, нещастя» [ЕСУМ Т.4 с. 462],

політикант людина, яка любить багато говорити на політичні теми – лат. (ars) polītica «(діяльність) політична» [ЕСУМ Т.4 с. 493]

Запозичення з французької:

візус бешкетник, зірвиголова, шибеник – фр. visa походить від лат. visa, форми множини від visum «проглянуте», дієприкметника від дієслова video «бачу», спорідненого з псл. viděti, укр. [ви́діти], вид

авантурник незгідлива людина, схильна до сварок, колотнеч – фр**.** aventure походить від слат. *adventure утвореним з префікса «ad-» і дієслова venire [ЕСУМ Т.1 с. 40],

шармант – фр .charmant.

Через польське і нім. посередництво: **пантофляр** підкаблучник – фр. pantoufle (н. Pantóffel) походить від іт. pantofola «тс.», джерелом якого вважається сгр. *παντόφελλος, букв. «весь корок, весь зроблений з корка», утворене з гр. πᾶν (род. в. παντός) «весь» і φελλός «корок» [ЕСУМ Т.4 с. 279]

Запозичення грецької:

андруска хуліганка, розбишака – гр. Ἀνδρέας походить від прикметника ἀνδρεῖος «мужній, сміливий», пов'язаного з ἀνήρ (род. в. ἀνδρός) «чоловік», спорідненим з дінд. na (nár-) «чоловік, людина», кімр. ner «голова, вчитель», вірм. ayr (род. відм. aṙn) «чоловік» [ЕСУМ Т.1 с. 72],

галапас, галапасник той, хто все робить поспіхом і абияк – гр. γάλα «молоко» і παῖς (род. в. παιδός) «дитина» у значенні «немовля» для глузливого підкреслення бездіяльності дармоїдів; [ЕСУМ Т.1 с. 458],

прахтикант балакуча людина – гр. πρακτική «практичне знання, уміння» виникло внаслідок скорочення словосполучення πρακτική επιστήμη «тс.», де πρακτική як форма жін. р. від πρακτικός «діяльний, активний» [ЕСУМ Т.4 с. 554]

Через посередництво латинської: **меґєра** сварлива жінка – лат. Megaera – ім'я однієї з богинь помсти [ЕСУМ Т.3 с. 426],

флєґма флегматична особа, у якої незворушний спокій межує з байдужістю – гр. φλέγμα «вогонь, пожежа; флегма» пов'язане з φλέγω «палю, горю», спорідненим з дінд. bhrājate «світить, сяє», псл. blьskъ, укр. блиск [ЕСУМ Т.6 с. 108]

Запозичення з тюркських мов: **кабан, кабанка** нерозважний молодик або дівчина – тур. діал. kaban «кнур» споріднене з монг. qaban «кнур; дикий кабан» [ЕСУМ Т.2 с. 330],

мурло, мурмило грубіян, нахаба – тюрк. murun ‹ burun «ніс», припускається також звуконаслідувальне походження, форма слова пояснюється аналогією до *ри́ло* [ЕСУМ Т.3 с. 538].

Через російську: **балаґаняж, балаґаняр** людина, яка спричинює чи створює безлад [ЕСУМ Т.1 с. 123].

З болгарської або сербської через угорське посередництво:

батяр, **батяриґа, батярина, батярисько, батярон, батярус, батярусик, батярчук** розбишака – уг. betyár «нероба, волоцюга, розбійник» з болгарської

або сербської мови, де це слово походить від тур. bekâr «холостий», що зводиться до перс. bīkār (bī kar) «без заняття» [ЕСУМ Т.1 с. 178]

З гебрайської: **капарник, капарниця** неохайний чоловік/жінка– kappārā «вибачення; покутна жертва; (перен.) щось жалюгідне, нічого не варте» [ЕСУМ Т.2 с. 369]

З мови ідиш: **бельфер** той, хто любить повчати, моралізувати – ід. Behelfer учитель (Горбач), **пурец** пихата людина – ід. puric (пуріц) «великий пан», гебр. puric «зломщик», purica «погромник; хуліган [ЕСУМ Т.4 с. 637]

З арабської через посередництво західноєвропейських мов: **алкогілик** пияк – ар. al-ku ḥl «дуже дрібний порошок, сурма» (з ассірійської мови) у цьому ж значенні вживалося і європейськими алхіміками та фармакологами; з кінця XVI ст. воно набуло значення «винний спирт» [ЕСУМ Т.1 с. 61]

З турецької: **кавун** той, хто п'є багато кави; кавоман – тур. kavun (kaun) «диня» [ЕСУМ Т.2 с. 336].

З іспанської: **москіто** надокучлива людина – ісп. mosquito «тс.» є похідним від mosca «муха», що зводиться до лат. musca, спорідненого з гр. μυῖα, лит. mùsė «тс.», псл. muxa, укр. му́ха [ЕСУМ Т.3 с. 520]

З італійської: **ризикант** відважна, самовпевнена людина – іт. ст. risco (ríschio) «риск, небезпека» зводиться до гр. ῥιζικόν «скеля», пов'язаного з ῥίζα «корінь; підніжжя; основа», спорідненим з лат. rādix «корінь»; значення «небезпека» розвинулось спочатку в мові мореплавців, для яких скеля, підводний камінь завжди небезпечні [ЕСУМ Т.5 с. 76].

З молдавської:

менда докучлива, влізива людина – молд. ма́нтэ (рум. mántă) «плащ, шинель» походить, очевидно, від фр. mante «довга жіноча накидка», яке зводиться до лат. manta «плащ»

мурґа неввічлива людина, хам, грубіян, нахаба – очевидно, результат семантичної видозміни запозиченого з молдавської мови *мург* «темно-гнідий», *му́рга* «корова чи кобила каро-гнідої масті» [ЕСУМ Т.3 с. 536]

З румунської: **сафандула** незграбна людина

Праслов'янське походження:

балабол, балаболка балакун – псл. *bolboliti , звуконаслідувальне утворення, зближене пізніше на східнослов'янському мовному грунті з основою бал- «балакати , гомоніти» [ЕСУМ Т.1 с. 122],

вуличник, вуличниця зухвалий, відважний хлопець, який більшість часу проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліган, розбишака – псл. ulica , демінутивне утворення від *ula [ЕСУМ Т.1 с. 439],

гадра сварлива жінка – псл. gadъ споріднене з литовський geda «сором, стид» [ЕСУМ Т.1 с. 449],

гниляк ледацюга, лінюх – псл. gniti належить очевидно до індоєвропейського *ghnei [ЕСУМ Т.1 с. 537],

дивогляд дивак – псл. divo «диво», субстантивона форма середнього роду, аналогічна до cudo очевидно споріднене з давньоіндійським dhI «споглядати» [ЕСУМ Т.2 с. 67],

дик дикун – псл. *dikь далі зіставляється з литовським dykas «бездіяльний, порожній» (Сенн, однак вважає його запозиченням із слов'янських мов) [ЕСУМ Т.2 с. 69],

дітвак доросла людина, яка поводиться як дитина – псл. děti є формою множини від майже втраченого в сучасних слов'янських мовах збірного іменника *dětь (пор. схв. [*дȉјет*], ч. [děť]), що походить з давнішого *doi-t- ‹*dəi-t«годоване груддю», пов'язаного з іє. *dhēi- «годувати груддю» [ЕСУМ Т.2 с. 93],

**драньпідла, непорядна людина – псл. *derti, видозміна драньпідла, суфікс (нь) [ЕСУМ Т.2 с. 41],

зберезьнік людина, яка має відхилення від традиційних, визначених суспільством норм і правил поведінки (зокрема сексуальних) – псл. *bergti – споріднене з лит. [bìrginti] «берегти, заощаджувати», гот. baírgan «ховати», двн.bergan «тс.», borgen «убезпечити себе»

когут гомосексуаліст – видозміна псл. *kokotъ «півень»; рідковживаний суфікс -ut- замінив функціонально тотожне з ним -ot-; [ЕСУМ Т.2 с. 489],

коритник людина, яка використовує службове становище для власної наживи; кар'єрист – псл. koryto «водопійна колода; корито, жолоб, ночви; видовбаний вулик, човен; річище, яр» (спочатку «видовбана з колоди, з пня мілка

посудина»), здебільшого пов'язується, як і пізніші псл. *korьсь «посудина з кори; міра», укр. *ко́ре́ць* «тс.», з псл. *kor-, представленим у kora «кора», укр. *кора́*; [ЕСУМ Т.3 с. 21],

крутій хитрун – псл. krǫtiti, ітеративна (або каузативна) форма від krętati (укр. [*кря́татися*]) [ЕСУМ Т.3 с. 111],

купець той, хто тільки оглядає товар, однак не купує його – псл. kupiti (‹*koupiti); запозичення з германських мов; гот. kaupōn «займатися торгівлею» виникло на основі лат. caupō «крамар, трактирник», яке, можливо, як і гр. κάπηλος «дрібний торговець, крамар; трактирник», походить з якоїсь середземноморської мови [ЕСУМ Т.3 с. 147],

курва жінка легкої поведінки; повія – псл. *kury (род. в. одн. kurъve) утворене від kurъ «півень» (як svekry «свекруха» від svekrъ «свекор») з початковим значенням «курка», пізніше «розпусниця» [ЕСУМ Т.3 с. 151],

лазеньґа, **лазєнґа** той, хто охочий погуляти, повештатися – псл. laziti «лазити», давніше «вештатися, блукати; збирати; полювати», пов'язане з laz'Ъ «лісова галявина; місце, розчищене від лісу», ітератив до Jezti «лізти» [ЕСУМ Т.3 с. 184],

липкаж злодій, який проникає у приміщення через вікно – псл. lipa «липа»; споріднене з лит. líepa, líepe, лтс. líẽpa, liepe «тс.», прус. leip (у топонімі Leipiten); балтосл. *lḗipā, очевидно, пов'язане з псл. *lьpěti, *lьpnǫti, укр. ли́пнути, ліпи́ти [ЕСУМ Т.3 с. 198],

малах хуліган, волоцюга – афективне утворення, можливо, пов'язане з [молосува́ти] «бити, лупцювати» молосувати - очевидно, залишок давнього варіанта кореня іє. *mes- «кидати, розбивати» з інфіксом -l- (*mols-; пор. варіанти з інфіксом -r- в двн. marsari «ступка», свн. zer-mürsen «роздавлювати» при лит. múšti «бити», дінд. músalaḥ «товкачик», muṣṭiḥ «кулак», гр. μιςῖύλλω «розрубую» [ЕСУМ Т.3 с. 418],

митка пліткарка – псл. myti; споріднене з лит. máudyti «купати», лтс. maût «плавати», maudât «змивати», свн. muten «умиватися», дінд. mútram «сеча» [ЕСУМ Т.3 с. 466],

міґач спритна людина; спритник – псл. migati «мигати», mьgnǫti (‹*mĭg-) «мигнути»; споріднене з лат. miebre «блищати, тріпотіти», лит. mígti, miegóti «спати», лтс. miêgt «закривати очі», перс. miža «вія» [ЕСУМ Т.3 с. 457],

мудрагелик хитрун – псл. mǫdrъ, пов'язане чергуванням голосних з mьněti «думати»; споріднене з лит. mandrùs «бадьорий; гордий», лтс. muôdrs «бадьорий», двн. muntar «жвавий, бадьорий», дінд. mēdhā «мудрість, розум, думка», гр. μανθανω «дізнаюсь, розумію» [ЕСУМ Т.3 с. 529],

м'явкач той, хто випрошує, канючить (перев. про дитину) – звуконаслідувальне утворення, очевидно, успадковане вже з праслов'янської мови; [ЕСУМ Т.3 с. 548]

найдух надто активна, рухлива, неспокійна дитина; невгамовний підліток – псл. naiti «тс.», первісно «набрести, наткнутись ідучи», паралельне до naxoditi «знаходити»; [ЕСУМ Т.4 с. 30],

німак мовчазна, неговірка людина – псл. němьсь «чужоземець» (букв. «той, хто говорить незрозумілою мовою»), утворене від němъ «який заїкається, який говорить невиразно, незрозуміло, німий» [ЕСУМ Т.4 с. 99],

ножівник вуличник, розбишака – псл. nožь «ніж», пов'язане чергуванням голосних з nizati «низати, проколювати», nьziti (пор. р. *вонзи́ть* «устромити»); [ЕСУМ Т.4 с. 96],

нудзяж, нудяр нудна, надокучлива, нецікава людина – псл. nuda «набридливе умовляння, спонука (словами)» [ЕСУМ Т.4 с. 116],

нюнька плаксій – псл. njunja «плакса, млява людина», афективне утворення звуконаслідувального походження [ЕСУМ Т.4 с. 121],

ображальський надміру образливий – префіксальне утворення від псл. razъ, raziti, пов'язане з др. *образити, ображу* «вдарити», *ображати, ображаю* «розбивати» [ЕСУМ Т.4 с. 142],

паляр балакун – псл. paliti, пов'язане чергуванням голосних з poleti «горіти, палати», *polmen- «полум'я»; [ЕСУМ Т.4 с. 264],

пацє, паця дитина, яка наробила шкоди – похідні утворення від звуконаслідувального вигуку паць, що первісно вживався для імітації звуків, які видає свиня під час їди, а згодом став використовуватися для підкликання

свиней; п. [paciuk] «порося, свиня» (з укр.), ч. pašík «свиня», paš(ú)-paš(ú) (вигук для підкликання свиней), слн. pácek «порося» [ЕСУМ Т.4 с. 323],

пердула той, хто пердить – споріднене з лит. pérsti «пердіти», лтс. pirst «тс.», дінд. párdatē (3 ос. одн.), ав. pərədən (3 ос. мн.), гр. πέρδομαι (1 ос. одн.), дангл. feortan, двн. ferzan; зводиться до іє. *perd- «голосно випускати гази» [ЕСУМ Т.4 с. 328],

плюсква набридлива людина – псл. pljuskъ «тс., плюск»; очевидно, звуконаслідувальне, як і паралельне з іншим ступенем вокалізму pleskъ «плеск» [ЕСУМ Т.4 с. 365],

припердульський набридлива, надокучлива людина споріднене – з лит. pérsti «пердіти», лтс. pirst «тс.», дінд. párdatē (3 ос. одн.), ав. pərədən (3 ос. мн.), гр. πέρδομαι (1 ос. одн.), дангл. feortan, двн. ferzan; зводиться до іє. *perd- «голосно випускати гази.

річник той, хто ходить до церкви тільки на великі свята – псл. rokъ «термін, умовлений час», пов'язане чергуванням голосних з *rekti «ректи»; споріднене з гот. ragin «рада, рішення, постанова», тох. A rake «слово», B reki «тс.», дінд. racanam, racanā «порядок, розпорядження», можливо, також з лит. rãkas «строк, мета», лтс. raks «мета, межа» (якщо це не запозичення зі слов'янських мов); [ЕСУМ Т.5 с. 94],

розкладайка жінка легкої поведінки; повія – псл. klasti (‹*kladti) «класти»; споріднене з лит. klóti «слати, розстилати», лтс. klât «покривати; тяти, рубати», гот. (af)hlaþan «накладати», двн. hladen, нвн. laden «тс.» [ЕСУМ Т.5 с. 112],

свистак легковажна людина, марнотратник – псл. svistati; можливо, споріднене з дісл. hvísla «шептати, свистіти, бушувати», дангл. hvistlian «свистати», англ. whistle «тс.» [ЕСУМ Т.5 с. 192],

свірк психічно хворий чоловік – псл. sъvora «зв'язка, вірьовка», пов'язане зі *sъverti «зімкнути», утвореним з префікса sъ- «з-, разом» і дієслова *verti «замикати» [ЕСУМ Т.5 с. 195],

село про людину, чиї манери поведінки виявляють сільське походження – псл. sedlo, пов'язане із *sěděti «сидіти»; ця лексична основа змішалася з основою псл. selo «рілля», спорідненою з лит. salá «острів», сх.-лтс. sola, лат.

solum «ґрунт», двн. sal «будинок, житло», лангобардським sala «двір, будинок»; [ЕСУМ Т.5 с. 209],

сіква дівчина легкої поведінки псл. *sěkti; споріднене з лит. ст. įsekti «насікати, насікти», išsekti «висікти», лат. seco «обрізаю», ірл. ésgid «відрубує», двн. segansa «коса», sëga (saga) «пилка» [ЕСУМ Т.5 с. 215],

смардюх нечемна дитина чи підліток – псл. *smьr̥děti «смердіти», *smordъ «смо-рід»; споріднене з лит. smirdė´ti «смердіти», лтс. smiŕdêt «тс.», лат. merda «кал, нечистоти», гр. σμορδοῦν «перебувати у співжитті», σμόρδωνες «вонючки», можливо, також дангл. smeortan «боліти», двн. smerza, нвн. schmerzen «тс.»; [ЕСУМ Т.5 с. 317],

снодоха сплюх, сновида – псл. snъxa «тс.»; споріднене з дінд. snuṣā́, гр. νυός «тс.», лат. nurus «тс.; молода жінка», вірм. nu «невістка», двн. snur, нвн. Schnur, дангл. snoru «тс.», алб. nuse «наречена», що, очевидно, зводяться до іє. *sneu- «в'язати», звідки походить також псл. snovati «снувати», др. сновати

тонька, тонько зухвала, відважна дівчина, яка весь час проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліганка, розбишака – псл. tonь ‹ *topnь «глибоке місце (де зосереджується риба)», ton'a ‹ *topn'a «тс.», пов'язані з topiti «топити, занурювати»; розглядається також як пов'язане з tęgnǫti «тягти» ‹ іє. *ten-

урвіш бешкетник, зірвиголова, шибеник – псл. rъvati, пов'язане чергуванням голосних з ryti «рити»; споріднене з лит. ravėti «полоти», лтс. ravêt, ірл. ruam «заступ», дісл. rója «виривати вовну в овець», лат. ēruo «викопую; вириваю», ruo, -ere «валюся; руйную; кидаюся», гр. δρυσίχθων «той, що розгрібає землю»

фльорка жінка легкої поведінки; повія – не зовсім ясне; можливо, пов'язане з хля́ра «негода, сльота»; в основі значень обох слів лежить поняття «биття, шмагання» (а звідси для хльо́рки – поняття «futuere») псл. xlęda, пов'язане з хля́бати «хитатися», хля́нути «хлинути», хля́ра «негода» і далі, через чергування носових

хапатник людина, яка не промине нагоди наїстися чужим коштом – псл. xapati, співвідносне з xopiti; розглядається як засноване на звуконаслідуванні [ЕСУМ Т.6 с. 156],

цеп грубіян, нахаба, зухвалець – виникло на базі др. чепь/цѣпь «ланцюг» (із коливанням початкового приголосного ч-/ц-), до якого зводиться також укр. чі́па́ти; [ЕСУМ Т.6 с. 239]

шлямпа жінка легкої поведінки; повія – експресивне утворення, що виникло, очевидно, в результаті контамінації слів шля́пати (шла́пати) «блукати, човгати ногами; повільно йти» і шлям «мул, болото, бруд»; шляпати псл. slępati, slępti, експресивне звуконаслідувальне утворення, можливо, споріднене зі шла́пати «незграбно іти», лит. sliẽpti (slempù) «повільно й тихо йти; підкрадатися

шуя жінка легкої поведінки – пов'язане з псл. šujь «лівий», у переносному розумінні «неправий, неправедний, несправедливий; поганий», що пов'язувалося з протиставленням двох рук – правої і лівої: поняття «лівий» віддавна асоціювалося з поняттям «зло, лихо»; [ЕСУМ Т.6 с. 498].

Звуконаслідувальне: **тютька** жінка легкої поведінки; повія – елементарне вигукове утворення *тю́тя* «курка; несмілива людина» [ЕСУМ Т.5 с. 695]

Неясне походження:

джиґус енергійна, жвава, збиточна дитина – остаточно не з'ясоване [ЕСУМ Т.2 с. 51],

лахабунда бешкетник, зірвиголова, шибеник – -очевидно, результат контамінації слів [*ваґабу́нда*] «волоцюга» і *ла́хи* «лахміття» [ЕСУМ Т.3 с.202],

фойда жінка легкої поведінки; повія – не зовсім ясне; можливо, пов'язане з [хвойди́на] «лозина», [хво́їти] «бити лозиною» [ЕСУМ Т.6 с. 64],

халамидник бешкетник, пустун – експресивне утворення від *халамі́да* «хламида, верхній одяг», пор. *жиди́–халамі́ди* (з несхвальним відтінком), пор. ще в семантичному плані *плащува́ті ци́га́ни* (також із несхвальним відтінком); [ЕСУМ Т.6 с. 150].

1.5. Назви осіб за місцем проживання

Ця тематична група об'єднує назви осіб відповідно до місця їхнього проживання і налічує 37 одиниць (див Додаток 6).

Запозичення з польської:

антек, йонтек поляк – з пол. діалектного Jantek від Antek, Antoni – Антон (Горбач арго укр вояків част. 7 ст 9),

кабзан вірменин – п. kabzan (глузл.) «вірменин», пов'язане з *kabza* «гаманець» [ЕСУМ Т.2 с. 332],

кафар, кафарка селянин – п. kafar «тс.» походить від нім. Käpfer (Kéffer) «голова бруса», яке зводиться до лат. caper «цап», пов'язаного з capra «коза» [ЕСУМ Т.2 с. 407],

ковтун міщанин – п. kołtun (з XIX ст.) «небагатий шляхтич або міщанин (зневажливе прізвисько); (пізніше) відстала, обмежена, дріб'язкова людина» виникло, очевидно, як переносне вживання основного значення слова «ковтун; сплутане волосся на голові» [ЕСУМ Т.2 с. 487],

москаль росіянин – п. Moskal «тс.» є похідним від Moskwa «Москва» [ЕСУМ Т.3 с. 519],

пах, пархач єврей **-** заразне шкірне захворювання п. parch «парші, пархи», назва мотивонана тим, що євреї часто хворіли цим захворюванням [ЕСУМ Т.4 с. 301],

разівка сільська дівчина запозичення з польської[70]

Латинського походження

Через німецьке посередництво **центровий** мешканець центральної частини міста – лат. centrum (› н. Zentrum, фр. centre «центр») походить від гр. κέντρον «колюча зброя; голка, жало; осереддя», утвореного від κεντέω «колю, жалю», що зводиться до іє. *k˜ent- «колоти» [ЕСУМ Т.6 с. 238]

З угорської :

гебес єврей – уг. gebe – шкапа [ЕСУМ Т.1 с. 498],

лампацон росіянин – уг. lámpás «тс.» походить від лат. lampas «світильник», до якого зводиться й укр. ла́мпа [ЕСУМ Т.3 с. 76].

мадяр, мадярон угорець – уг. magyar «тс.» є складним словом, перша частина якого magy (споріднене з манс. manjsji «мансі») первісно означала, мабуть, «людина»; друга частина неясного походження; припускається запозичення з якоїсь тюркської мови (пор. тур. er «чоловік») [ЕСУМ Т.3 с. 357].

З італійської: **жид, жидик, жидівка** єврей – іт. giudeo «єврей» походить від лат. Jūdaeus «іудей, єврей», яке зводиться до гебр. iʾhūdī «іудей», утвореного

[70] file:///C:/Users/User/Downloads/Ukrm_2016_2_3.pdf

від особового імені гебр. Iʰhūdā «Іуда» (загальне значення «славлений, хвалений» [ЕСУМ Т.2 с. 196]

З мови ідиш: **пейсаль**, **пейсач** єврей – від пейси (довгі пасма волосся на скронях у патріархальних євреїв) - запозичення з мови ідиш; ід. pejes «тс.» походить від гебр. pē'ōt «кучері над вухами», що є формою множини від pē'ā «кут; кінець, край; кучер над вухом», спорідненого з pā'ā «розколювати, розтинати; поділяти» [ЕСУМ Т.4 с. 328]

З гебрайської: **караїм** українець (у мовленні поляків початку XX ст.) – гебр. qārā'īm (мн.) «читці (біблії)» (одн. qārā') пов'язане з дієсловом qārā' (пізніша вимова qårā') «кликав, звав, називав; читав (у тому числі й уголос)», спорідненим з арам. qərā' «кликав; читав», ар. qara'a «читав (зокрема вголос, особливо про коран), декламував», що зводяться до псем. QR' (KR') «кричати, кликати» [ЕСУМ Т.2 с. 383]

З німецької: **шваб** німець – нім**.** Schwabe «шваб» продовжує двн. Swāba [ЕСУМ Т.6 с. 393]

клапцюх єврей – нвн. Klápe «хлопавка, клапан, лацкан, заслінка» споріднене з Klapp «ляпас», klappen «ляскати, ляпати», klaffen «бути розкритим, роззявленим»

З турецької: **цебух, цебушка** єврейка – очевидно, результат контамінації запозиченого з тюркських мов слова чубу́к з укр. цибо́к; для п. cybuch припускається запозичення з турецької мови через малопольські говірки, що пояснює початкове с- замість cz [ЕСУМ Т.6 с. 243],

З чеської : **хусит** єврей-старовір – ч. husita утворено від Hus, власного імені Яна Гуса

валька повія з Гетьманських валів – очевидно, через польське посередництво запозичено з чеської мови; ч. válka «війна» виводиться від ч. ст. váleti «воювати»

Зі скандинавських мов через фінське посередництво: **русин** українець – пор. фін. Ruotsi «Швеція», ест. Rootsi «тс.», яке зводиться до дісл. rîþmenn або rîþkarlar «веслярі, мореплавці» [ЕСУМ Т.5 с. 145].

Праслов'янське походження:

горожанин мешканець міста – псл. *gordъ, споріднене з литовським gardas думка про запозичення з германських мов необгрунтована [ЕСУМ Т.1 с. 571],

кудлай єврей – псл. *kgd-ьla, пов'язане з *kgde!ja (укр. куделя), *kqderь (укр. кудрі); пов' язання з дінд. cuc;lal) «пухлина, опух», cuc;la «чуб» [ЕСУМ Т.3 с. 123],

лєшек, лях поляк – псл. [*lęxъ ‹ *lędxъ, зменш. форма на -х від lęd-janinъ / lęd-ěninъ, пов'язаного з *lędo «необроблена земля»; первісним значенням *lexъ було «житель рівнин, відкритих просторів, пустищ» синонімічний етнонім *поля́к*, похідний від *по́ле* [ЕСУМ Т.3 с. 343],

мошко єврей – псл. mъšьka (mъšica) «мошка, комар», похідне від *mъха «муха», пов'язаного чергуванням голосних з muxa (mušьka, mušica) «муха (мушка)»

мудь селюк – псл. mǫdo «тс.»; загальноприйнятої етимології не має; зіставляється з лат. mentula «чоловічий орган», гр. μήδεα, μέδεα «тс.» (мн.) [ЕСУМ Т.3 с. 529],

мудьо селюк – псл. mǫdo «тс.»; загальноприйнятої етимології не має; зіставляється з лат. mentula «чоловічий орган», гр. μήδεα, μέδεα «тс.» (мн.) [ЕСУМ Т.3 с. 529],

німак німець – псл. nĕmьсь «чужоземець» (букв. «той, хто говорить незрозумілою мовою»), утворене від nĕmъ «який заїкається, який говорить невиразно, незрозуміло, німий» [ЕСУМ Т.4 с. 99]

цеп селюк – виникло на базі др. *чепь/цѣпь* «ланцюг» (із коливанням початкового приголосного **ч-/ц-**), до якого зводиться також укр. *чі́на́ти*; [ЕСУМ Т.6 с. 239]

Неясне походження:

гаман єврей – жартівлива назва частини населення колишніх Орловської і Тамбовської губерній – походження неясне [ЕСУМ Т.1 с. 461],

жліб, жлоб [ЕСУМ Т.2 с. 201],

микита, микіта селюк – неясне можливо, пов'язане з метикува́ти ([митикува́ти]); зв'язок з власним іменем Мики́та, очевидно, вторинний [ЕСУМ Т.3 с. 429],

кацап росіянин – утворене від *цап* за допомогою специфічного компонента -ка як жартівливе позначення людей, що носять довгі бороди [ЕСУМ Т.2 с. 408]

1.6. Назви осіб за родинними зв'язками

Найменша за численністю група, яка налічує лише 37 назв. Ці слова характеризують людей, які перебувають у певних родинних стосунках (див. Додатокк 7).

Запозичення з польської:

дзяд, дзядзьо дідусь

кревний, кревняк родич – п. krewny «споріднений; родич; (ст.) сангвінічний, жвавий, веселий (про характер, темперамент)» є похідним від krew «кров» [ЕСУМ Т.3 с. 81],

мутра мама – п. mutra походить від нім. Mútter «гайка», яке розвинулось на основі Mútter «мати», спорідненого з псл. mati, укр. ма́ти [ЕСУМ Т.3 с. 542],

цьотка цьоця – п. ciocia, ciotka

Латинського походження:

фаміліянт, фамільянт родич – лат. familia «сім'я, челядь, майно, родина», очевидно, продовжує італьську форму *famelo-, *fameliā «раб, рабство, челядь», що не має певної етимології [ЕСУМ Т.6 с. 70],

фатер батько – лат. pater «батько, предок» споріднене з гр. πατήρ, дінд. pitár, тох. A pācar, тох. B pācer, дірл. athir, вірм. hayr «тс.»

З німецької через польське посередництво **шваґер** брат дружини або чоловіка – н. Schwager «дівер; шурин; зять (чоловік сестри або зовиці); свояк», свн. снн. swāger «тс.; тесть; свекор; зять (чоловік дочки)», двн. suagur (засвідчене як «шурин»), так само, як дінд. švāšurá-, продовжує іє. *svēkurýs «той, що належить свекрусі» [ЕСУМ Т.6 с. 393],

шваґерка дружина брата – н. Schwager «дівер; шурин; зять (чоловік сестри або зовиці); свояк», свн. снн. swāger «тс.; тесть; свекор; зять (чоловік дочки)», двн. suagur (засвідчене як «шурин»), так само, як дінд. švāšurá-, продовжує іє. *svēkurýs «той, що належить свекрусі» [ЕСУМ Т.6 с. 393].

З французької через російське посередництво: **кузен** двоюрідний брат **кузинка** двоюрідна сестра – фр. cousin «двоюрідний брат; свояк, родич»

походить від лат. consobrīnus «двоюрідний або троюрідний брат, родич», утвореного з префікса еоп- «з-» і іменника sobrīnus «двоюрідний брат з боку матері» [ЕСУМ Т.3 с. 126].

Праслов'янського походження:

братанич, братанка, братанок, братисько, братульок брат – bratrъ споріднене з гр. φρατηρ, φρατωρ «член фратрії», прус. brāti, bratrikai (мн. зменш.) «братки», лит. broterelis «братик» [ЕСУМ Т.1 с. 246],

вуй, вуйко, вуйцьо брат матері або батька – псл. *ujъ споріднене з литовським avynas «дядько по матері» [ЕСУМ Т.1 с. 438],

дід, дідо, дідьо дід – псл. dědъ «батько матері або батька; стара людина» виникло в дитячій мові внаслідок редуплікації приголосного d з голосним [ЕСУМ Т.2 с. 86],

жона дружина – псл. žena (‹*genā) [ЕСУМ Т.2 с. 205]**,**

кумася кума – псл. kum'Ь, похідне від kuma, що є скороченням слова, яке походить з народної (балканської) латині; нар.-лат. (балкан.) [commater] [ЕСУМ Т.3 с. 138],

матка мати – псл. mati, род. в. matere; споріднене з лит. mótė (род. в. móters) «жінка, дружина», mótina «мати» [ЕСУМ Т.3 с. 375],

мамця мама – іє. *mama «мати»; виникло в дитячій мові шляхом повторення складу ma, подібно до ба́ба, дя́дя, та́то; [ЕСУМ Т.3 с. 375]

сестрінка донька сестри, **сестрінок** син сестри – псл. sestra; споріднене з лит. sesuõ (род. в. seseřs) [ЕСУМ Т.5 с. 223],

синова дружина сина; невістка – псл. synъ *sūnus; споріднене з лит. sūnùs [ЕСУМ Т.5 с. 233],

стрийко брат батька, **стрийна** сестра батька – псл. stryjь «тс.», очевидно, результат закономірної фонетичної видозміни форми *ptruō̆i̯o-, що зводиться до нульового ступеня основи іє. *pətḗr (patēr) «батько»; найближче споріднене з лат. patruus «дядько» (похідне від pater «батько»), ав. tūirya- «тс.» [ЕСУМ Т.5 с. 442],

тато батько – псл. tata з дитячого лепету, паралельне дінд. tatáḥ «тато», tā́taḥ «тато, син, милий», гр. τέττα, τάτᾱ (клична форма) «батько», лат. tata «тато»,

корн. tat, лит. tė˜tis, tė˜tė, лтс. tētis, tēte «тс.», прус. thetis «дідусь» [ЕСУМ Т.5 с. 527],

тестьова теща – псл. tьstь «тесть»; здебільшого пов'язуване з псл. teta «тітка», лит. tetà «тс.» [ЕСУМ Т.5 с. 561].

тета, **тетка** тітка – псл. teta, слово з дитячого лепету, як і baba, mama, tato [ЕСУМ Т.5 с. 561].

ярецка мати – псл. jarъ(jь) «весняний», похідне від jarъ «весна»

ярецкі батько – псл. jarъ(jь) «весняний», похідне від jarъ «весна»

1.7. Назви осіб, які не мають характерної ознаки для розмежування їх по групах

Це найбільша за обсягом група, яка налічує 207 одиниць. Сюди ввійшли назви осіб, які не підходять до жодної запропонованої вище групи (див. Додаток 8).

Запозичення з польської:

ґах коханець – п. gach «коханець, джиґун» (можливо, також ч. ст. hachna (лайлива назва жінки), мор. [hach] «гультяй») походить від свн. gouch ([gāch]) «зозуля; молокосос, дурень; шахрай» (нвн. Gauch «тс.»), що разом із спорідненими днн. gāk, gōk, дангл. gēac, дісл. gaukr зводиться до звуконаслідувального пгерм. *gauka-, з яким пов'язане двн. guckōn «кувати» (про зозулю) [ЕСУМ Т.1 с. 482],

дзяд, дзядовка злидар, голодранець, жебрак,

драбуга бідняк, жебрак – п. drab «нероба, волоцюга», ст. «піший солдат; слуга», як і слц. dráb «ландскнехт, наймит; кат, стражник», вл. drab(ar) «вершник», походить від ч. dráb «розбишака, (ст.) піший воїн, стражник», яке виникло, очевидно, в результаті скорочення форми ч. ст. drabant «солдат особистої охорони шляхтича», що зводиться до нім. Drabánt, Trabánt «тс.», етимологічно неясного [ЕСУМ Т.2 с. 118],

дупик недотепа, дурень – п. [dupak] (знев.) «валет» (про нікчемну людину), [dupnik, dupek] «тс.», очевидно, постало на основі лат. duplus, dupla «подвійна ціна» у зв'язку з визначеною у грі вартістю цієї карти у два очка [ЕСУМ Т.2 с. 146],

завсідник постійний відвідувач – результат злиття прийменника -за в часовій функції і прислівника [усігди] запозичення з польської мови; [zawszegdy] [ЕСУМ Т.2 с. 217] ,

кафар недотепа, нехристиянин – п. kafar «тс.» походить від нім. Käpfer (Kéffer) «голова бруса», яке зводиться до лат. caper «цап», пов'язаного з capra «коза» [ЕСУМ Т.2 с. 407],

кочкодан неприємна особа – п. koczkodan «опудало» є, очевидно, запозиченням нез'ясованого походження, перша частина якого була зближена з п. ст. koczka «кішка» [ЕСУМ Т.3 с. 67],

кревний, кревняк боржник – п. krewny «споріднений; родич; (ст.) сангвінічний, жвавий, веселий (про характер, темперамент)» є похідним від krew «кров» [ЕСУМ Т.3 с. 81],

лахудра жебрак, обірванець – польск. діал. lachudra,

леґейда, леґєйда нездара, недотепа – п. [legiejda] «ледар; незграбна людина; нездара, недотепа, волоцюга», [legejda, łegejda, łygiejda] «тс.» вважається нерегулярним жартівливим утворенням від legać «лягати», спорідненим з укр. *лягáти* [ЕСУМ Т.3 с. 208],

лобуз волоцюга – п. łobuz «пустун, шибеник; нікчема, гультяй», [łobus] «тс.» (звідки й ч. [lobus] «гультяй») пов'язується з łobuzie «зарослі, бур'яни» і зіставляється у семантичному плані з словами на позначення дерева, бур'янів, пенька, зілля, які у переносному значенні стосуються людей (як р. хлыст «гнучка лозина; пройдисвіт, волоцюга», укр. пень, п. pień); основою для перенесення є значення «щось погане, непотрібне» [ЕСУМ Т.3 с. 276],

матолок недотепа, дурень – п. matołek «кретин, недоумок», matołectwo (мед.) «кретинізм», matołkowaty «дурнуватий», matołowaty «тс.» через експресивне [matlać (matwać)] «плутати, змішувати» пов'язується з motać / matać «мотати»; [ЕСУМ Т.3 с. 416],

мендик незаможна людина – п. mendyk «жебрак», як і ч. (заст.) mendik «середньо вічний мандрівний дяк, студент», слц. (заст.) mendík «бідний дяк, помічник проповідника в євангелічній церкві», [mendíčiť] «служити помічником проповідника», походить від лат. mendīcus «жебрак», пов'язаного з mendum (menda) «тілесна вада», спорідненим з дінд. mindā́ «тс.», дірл. mennair

«пляма», кімр. mann «знак, відмітка»; [ЕСУМ Т.3 с. 435],
мотлух недотепа, дурень – псл. [motъloxь, motъlaxъ], утворене з тих самих основ, що й loxъmot-, укр. лахмі́ття, р. локмо́тье; компонент mot- пов'язується з motati «мотати», metati «метати, кидати»; думка про запозичення в східнослов'янські мови з польської видається обґрунтованою [ЕСУМ Т.3 с. 521],
моцар силач – давнє запозичення з п. moc «сила, міць» відповідає укр. заст. міч «сила, змога», пов'язаному з могти́ [ЕСУМ Т.3 с. 487],
небіжка, небіжчик покійниця – п. nieboszczyk, як і ч. nebožtík, ст. nebožec «тс.», nebohý «померлий, покійний» [ЕСУМ Т.4 с. 57],
нехлюйник, нехлюйниця, нехлюя неохайний чоловік; нечупара – п. niechluj «нечепура», niechluja «тс.» утворені від niechlujny «неохайний, нечепурний», що виникло, очевидно, з *niechludźny, паралельного укр. [*нихлю́жий*] «поганий, нікудишній» (Нар. лексіка, Мінск), р. [*нехлю́да*] «нечепура», [*нехлю́за*] «тс.» і утвореного за допомогою заперечної частки nie «не» від дієслова [chludzić] «чистити; наводити порядок» (пор. [chludny] «охайний, порядний, чистий»), походження якого неясне [ЕСУМ Т.4 с. 82],
пан, панисько, панця, паняґа інтелігентний, поважний чоловік – п. pan, як і ч. pán, ст. hpán, слц. pán, вл. нл. pan, зводиться до псл. [*gъpanъ], що цілком певної етимології не має [ЕСУМ Т.4 с. 272],
пачкаль смаркач – packac **,**
тлумак неук – п. ttumok «клунок» пов'язується з tluk «натовп, юрба», тимчасом як ч. tlumok переважно пов'язується з ч. ст. telma «торба» неясного походження [ЕСУМ Т.5 с. 584],
хєндожник ловелас; бабій – п. chędogi «чистий, гарний, охайний, чепурний» продовжує псл. xǫdogъ, яке є давнім германізмом, пор. гот. handugs «мудрий», дісл. hǫdugr «старанний, пильний», двн. hantag «гострий, гіркий», що утворені від назви руки – гот. handus, дісл. hǫnd [ЕСУМ Т.6 с. 171],
шмаровоз нечупара – п. smarowóz «тс.» утворене з основ дієслова smarować «мастити, намазувати», smar «мастило» та іменника wóz «віз», якому відповідає укр. віз [ЕСУМ Т.6 с. 420],

штурпак недотепа, дурень – п. [szturpak] «незграбна людина» неясного походження [ЕСУМ Т.6 с. 483]

Латинського походження:

емерит пенсіонер – лат. emeritus,

колеґа, колежка, колєґа, колєжанка, колєжка, коліжанка товариш за фахом, місцем праці тощо – лат. collega «спільно обраний товариш по роботі в державній установі; товариш по службі; співробітник» пов'язане з collēgium «товариство, спільна державна служба; співробітництво; колегія» і утворене за допомогою префікса con- (›col-) «з-» і дієслова lego «збираю; обираю» [ЕСУМ Т.2 с. 508],

пасія об'єкт симпатії, пристрасті – лат. passio «страждання, хвороба; афект» пов'язане з patior «терплю, зазнаю» [ЕСУМ Т.4 с. 305],

реконвалесцент особа , яка вже одужала, але ще фізично ослаблена – ре- + лат. convalescens, convalescentis

фактор, факторка посередник – лат. factor «діяч» пов'язане з facio «роблю» [ЕСУМ Т.6 с. 66],

Через німецьке або французьке посередництво: **ідийота, ідійота** – лат. idiōta «неук, невіглас, профан» походить від гр. ἰδιώτης «приватна людина; простак, неук; нездатний до служби (часто з певними фізичними вадами)», пов'язаного з ἴδιος «свій, приватний; окремий, особливий» [ЕСУМ Т.2 с. 290],

Через німецьке або польске посередництво**:**

інтересант зацікавлена особа – лат. interesse «бути всередині, мати важливе значення; брати участь, бути заuікавленим» (дієслово, згодом субстантивізоване) утворено з префікса inter- «між-, серед» і дієслова esse «бути», спорідненого з псл. jesmь [ЕСУМ Т.2 с. 311],

симпатія особа протилежної статі, яка викликає симпатію – лат. sympathīa походить від гр. συμπάθεια «співчуття», пов'язаного з συμπαθέω, утвореним з префікса συν- (›συμ-) «з-, спів-, разом» і дієслова πάσχω «терплю, страждаю, переношу, зазнаю» [ЕСУМ Т.5 с. 232]

Через польське: **цимбал** недотепа, дурень – лат. cymbalum «кімвал (музичний ударний інструмент)» походить від гр. κύμβαλον «тс.»; [ЕСУМ Т.6 с. 248]

Запозичення з німецької :

кумпель, кумпль друг

люфтник курортник – нім. lüften (у значеннях «повітря, зазор», можливо, безпосереднє, в інших значеннях не виключене польське посередництво) [ЕСУМ Т.3 с. 331],

форцуґ відмінник – [Горбач с. 488],

штребер відмінник – нім. Streber [Горбач с. 420]

Через польське посередництво

бенькарт, бенькартерія незаконно народжена дитина – [banchart утворено на зразок імен на -hart (Gerhart, Reinhart) від іменника banc «лава»; німецьке слово іронічно підкреслює факт позашлюбного зачаття дитини на твердій лаві (пор. н. hart «твердий») замість подружнього лож [ЕСУМ Т.1 с. 167],

рекрутський недотепа, дурень – н. Rekrút «рекрут» походить від фр. *recrute, recrue «новобранець; рекрутський набір; новий член (партії, товариства)» [ЕСУМ Т.5 с. 52],

фраєр, фраєрка людина, яка не належить до кримінального, злодійського світу; невтаємничена людина – н. Freier «наречений», freien «свататися, одружуватися» пов'язані з frei «вільний», спорідненим із снн. vrīen «брати шлюб», днн. frī «вільний», дангл. frēo «тс.», герм. *frija- «вільний» (на протилежність рабам, пор. у семантичному плані лат. līberī «вільні; діти»), дінд. priyá- «милий, любий», псл. prijati, укр. *прия́ти*, *сприя́ти*, *при́ятель*п. frajer, frajerz «наївна людина; кавалер» [ЕСУМ Т.6 с. 126],

шварцер пройдисвіт – н. Schwärze «вакса; чорнота; друкарська фарба» утворене від schwarz (двн. свн. swarz) «чорний», спорідненого з днн. снн. снідерл. дфриз. англ. swart, дангл. sweart, гол. zwart, дісл. svartr, гот. swarts «темний», а також з лат. sordidus «брудний; одягнений у траур; низький», sordēs «бруд, грязь, нечистота», які продовжують іє. *su̯ord- «чорний, брудного кольору» [ЕСУМ Т.6 с. 396]

З французької:

інтруз непрошена особа – фр. intrus з lat. intrusus,

риваль суперник – фр. rival,

салідол впливовий чоловік – фр. solidol утворено з основ лат. solidus «густий, твердий» і oleum «олія» [ЕСУМ Т.5 с. 347]

Через німецьке посередництво:

камрат товариш, друг – фр. camarade походить від ісп. camarada «товариш», пов'язаного з camara «кімната (кімната в казармі)», що зводиться до лат. camera «тс.» [ЕСУМ Т.2 с. 360]

З гебрайської **бахор, бахорка, бахур, бахурка, бахурні, бахурня** незаконно народжена дитина; байстрюк – bāxūr «юнак» (первісно «вишуканий, красивий»), ід. Bacher «юнак; учитель» є похідними від дієслова baxar «обирати, вибирати» [ЕСУМ Т.1 с. 153],

мішіґене недотепа, дурник [71]

З угорської**:**

гебес недотепа, дурень – уг. gebe «шкапа», можливо, пов'язане з дієсловом gebedni «здихати»; походження обох слів не цілком ясне, припускається їх первісно звуконаслідувальний характер [ЕСУМ Т.1 с. 498],

пайташ недотепа – уг. pajtás «тс.», очевидно, походить від тур. paydaş «пайщик; учасник, компаньйон», похідного від pay «пай, частина, частка» [ЕСУМ Т.4 с. 256]

З тюркських мов

капшук недотепа, дурень – тур. kapçık «гаманець, мішечок, кисет; мала посудина, футляр», чаг. уйг. капчук, каз. капшык «тс.» є зменшеними формами від рефлексів дтюрк. qap «посудина, міх, бурдюк, мішок» [ЕСУМ Т.2 с. 380],

туман недотепа, дурень – чаг. кирг. балкар. кар. узб. ног. як. *туман* «туман, морок», тат. башк. *томан*, каз. *туман* «тс.», тур. duman «дим, туман, курява», аз. ккалп. туркм. *думак* «туман» виводяться від тюрк. tum(a)- «обволікатися, окутуватися»; припускається також, що джерелом південнотюркських форм з початковим d (**д**) є індоєвропейські мови (пор. перс. dūd : dūdmān «дим, кіптява», ав. dunman- «туман», dvąnman- [ЕСУМ Т.5 с. 674]

З італійської **кар'єрович** кар'єрист – іт. carriera «кар'єр, кар'єра; (первісно) возова дорога» виводиться від carro «віз»

Через посередництво польської

кумпан кар'єрист – іт. compagnia «товариство» походить від нар.-лат.

[71] https://www.researchgate.net/profile/Yevgen_Redko/publication/312948701_Zapozicenna_ak_sposib_nominuvanna_osib_v_ukrainskih_argo/links/588b13534585152212818ea3/Zapozicenna-ak-sposib-nominuvanna-osib-v-ukrainskih-argo.pdf

*compānia, утвореного за допомогою прийменника cum «разом» від іменника panis «хліб», пов’язаного з pāsco «годую, пасу», спорідненим з псл. pasti, укр. па́сти [ЕСУМ Т.3 с. 138]

Через посередництво польської та німецької або французької

кавалєр, кавалір неодружений мужчина – нім. Kavalier «вершник», фр. ст. cavalier «тс.» походять від іт. cavaliere «вершник, кавалерист; кавалер ордена; рицар», яке зводиться до слат. caballārius «тс.», похідного від лат. caballus «кінь, шкапа», спорідненого з гр. καβάλλης «кінь», нвн. [kōb] «тс.», можливо, і укр. *коби́ла* [ЕСУМ Т.2 с. 334],

каналія, каналья безсовісна людина – нім. Kanáille «негідник», фр. canaille «тс.» походять від іт. canáglia «набрід, чернь; негідник», пов’язаного з cane «пес», що зводиться до лат. canis «тс.», спорідненого з дінд. śvan-, ś(u)vā́, гр. κύων, κυνός «тс.» [ЕСУМ Т.2 с. 360]

З мови ідиш:

капцан украй зубожіла людина – ід. ка́рсən «жебрак, бідак» походить від гебр. qabṣān «жебрущий; жебрак; той, хто живе з милостині», пов’язаного з дієсловом qabas «збирати», спорідненим з ар. qabaḍa «брати в руки, стискати (руку)», qabbaḍa «вручати гроші, платити», qabḍa (-tun) «жменя; володіння (чимось)»; [ЕСУМ Т.2 с. 380],

лапсердак жебрак, обірванець – ід. lābserdak «верхній одяг» утворене з іменників lāb «ліф, корсет», що походить від нвн. Leib «тс.» (‹свн. līp(b) «життя; тіло, корпус» ‹ двн. līb «тс.»), спорідненого з дангл. дісл. lif «життя», англ. life «тс.», та запозиченого укр. серда́к «вид верхнього теплого суконного одягу» [ЕСУМ Т.3 с. 194]

З івриту: **шабесґой** шанувальник євреїв

З турецької: **кутас** дурень, недотепа – тур. kutas «прикраса на голові», kutaz «прикраса, яку навішують на шию коня; прикраса для голови [ЕСУМ Т.3 с. 162],

турок некомпетентна, незнаюча людина; дурень – тур. Turk «турок, тюрок», пов'язане з turk «грубий, жорстокий, неосвічений» [ЕСУМ Т.5 с. 682]

З арабської: **мамелюк** зрадник – слово походить з арабської мови, ймовірно від слова малік — цар, правитель, володар або слова малаъа —

володіти. ... Інша версія походження слова — від слова «мала'а» (володіти). Тоді «**мамелюк**» — «той, ким володіють», «раб».

З чеської: **мужатка** заміжня жінка; **хусит** відстала, обмежена, із застарілим світоглядом людина – ч. husita утворено від Hus, власного імені Яна Гуса

З англійської

льокатор квартирант – англ. locator утворено від основи лат. locāre «розміщувати, розставляти», похідного від locus «місце» [ЕСУМ Т.3 с. 325]

через російське посередництво **рекордист** рекордсмен – англ. record «запис; мемуари; рекорд» (власне, «вікопомний результат») походить від фр. ст. recorder «згадувати», що зводиться до лат. recordāri «тс.», утвореного за допомогою префікса re- від іменника cor, cordis «серце; душа», спорідненого з гр. καρδία «серце», лит. širdìs «тс.», псл. *sьrdьce, укр. се́рце [ЕСУМ Т.5 с. 52]

За посередництвом німецької **експресова** дружина поштового чи залізничного урядовця – англ. express «експрес, кур'єрський поїзд» як прикметник, що зазнав субстантивації внаслідок скорочення словосполучення express train «кур'єрський поїзд», походить від фр. exprès «терміновий; точний; рішучий» [ЕСУМ Т.2 с. 161]

Зі західноєвропейських мов **фанфарон** розпещений молодий чоловік – фр. fanfaron, н. Fanfaron, іт. fanfarone походять від ісп. fanfarrón «хвалько, фанфарон», джерелом якого є ар. farfā́r «легковажний, балакучий», farfara «багато й заплутано балакати», очевидно, звуконаслідувального походження [ЕСУМ Т.6 с. 73]

Зі східнороманських **фуяра** безпорадна людина – рум. flúier «сопілка, флояра», молд. флу́ер «тс.» неясного походження; [ЕСУМ Т.6 с. 111]

Східнослов'янське утворення **хлистик** розпещений молодий чоловік пов'язане з хлиста́ти (пор. свист і свиста́ти); через чергування голосних споріднене з хлюст [ЕСУМ Т.6 с. 180]

Звуконаслідувальне **Мамула** нездара, недотепа – афективне утворення, очевидно, пов'язане з *ма́мляти/* мамляти - афективне звуконаслідувальне утворення, паралельне до [*ма́мрати*], *ми́мрити*, двн. mammalon «бурмотіти», хет. mema- «говорити [ЕСУМ Т.3 с. 376]

Праслов'янське походження:

Бевзь недотепа, дурень – *bъlz-, *bъlzьnь, пов'язаного з *бла́зень* [ЕСУМ Т.1 с. 159],

бідака, бідацтво, бідачисько, бідачка нещасна, бідолашна людина, яка викликає співчуття, жалість – псл. bĕda; споріднене з лит. bėdà «біда, горе», лтс. beda «тс.», лит. bãdas «голод», лтс. bads «тс.», дінд. badhate «гонить, витісняє, утискує», badhaḥ «труднощі, страждання» [ЕСУМ Т.1 с. 192],

бовван недотепа, дурень – псл. bъlvanъ, bolъvanъ, balъvanъ; запозичення з тюркських мов, можливо, подвійне; пор., з одного боку, дтюрк. balbal «намогильний камінь, пам'ятник» і, з другого, каз. *балуан* «борець», кирг. *балбан* «тс.», сх.-тюрк. palvan «борець, силач, герой», узб. *полвон*, [palvan], тур. pählivan «тс.», що походить від перс. pählivān «герой, борець», пов'язаного з pählu «сила, хоробрість; бік» [ЕСУМ Т.1 с. 218],

видець глядач – псл. vidъ‹*veid-; споріднене з лит. véidas «лице», лтс. veids «вид, форма», гот. witan, witaida «дивитися на що-небудь, споглядати», кімр. dwydd «присутність, наявність», лат. video «бачу», гр. (F)εἶδος «вид, форма». [ЕСУМ Т.1 с. 370]

гілка імпотент – первісне значення «голий прут» - праслов'янське golъ, споріднене з вірменським kolr «гілув, сук» [ЕСУМ Т.1 с. 514],

грабіна багата, заможна жінка; магнатка – псл. *grabъ, [grabrъ]; споріднене з прус. wosi-grabis «бересклет», лтс. Gruõbiņa (топонім), дмакед. γραβιον «деревина дуба; смолоскип», умбр. Grabovius «бог дуба» (епітет Юпітера); іє. *grob(h)os (назва дерева), можливо, пов'язане з *gerebh- «розрізати», оскільки граб від бука відрізняється зубчастим листям, або з псл. *grebti «гребти» (на корм)

дурило , **дуринда, дурко** недотепа, дурень – псл. durъ (durьnъ), яке виводять з іє. *dheur-, суфіксального розширення *dheu- «дути, швидко рухатися»; [ЕСУМ Т.2 с. 146],

женюх парубок, який зустрічається з дівчиною – псл. žena (‹*genā) [ЕСУМ Т.2 с. 205],

закладник заручник – псл. klasti (‹*kladti) «класти» споріднене з лит. klьti [ЕСУМ Т.2 с. 455],

знайдух байстрюк – псл. naiti «тс.», первісно «набрести, наткнутись ідучи», паралельне до naxoditi «знаходити»;**,**

колесар велосипедист – псл. kolo «колесо; коло, круг» (кореневе -о- вторинне замість очікуваного -е-, як у псл. nebo «небо», гр. κλέος «звістка, слава») із збереженням давньої -es-основи; споріднене з прус, -kelan «колесо» (у складному утворенні rnaluna-kelan «млинове колесо»), лтс. du -celes «двоколісний віз», дісл. hvȳl «колесо», дангл. hvēol «тс.», гр. πόλος «вісь, полюс; небо; оберт», πολέω «рухаюсь навколо, обертаюсь», πέλω «рухаюсь», лат. colo «обробляю, вирощую; населяю», дірл. cul «віз», дінд. cárati «мандрує, рухається», а також з редуплікованим початковим компонентом лит. kãklas «шия» (первісно «те, що обертається»), дінд. cakráḥ/cakrám «колесо воза», ав. čaχra-, гр. κύκλος «круг, коло; колесо; танок, хоровод», тох. A kukäl «віз» [ЕСУМ Т.2 с. 514],

ламаґа, ламака нездара; недотепа – псл. lomiti, ітератив lamati; споріднене з лит. lãmyti «ламати», lamìnti «м’яти, гнути, ламати», lìmti «надломлюватися, ламатися», lúomas «частина; смуга, ділянка землі», лтс. limt «згинатися під важкою ношею», luôms «раз; улов; пласт, ряд», прус. limtwei «ламати», двн. lam (нвн. lahm) «кульгавий», luōmi «слабий, безсилий», свн. lemen «робити кульгавим», дісл. lami «кульгавий, покалічений»» можливо, також алб. lemë (lamë) «тік; олійниця»; [ЕСУМ Т.3 с. 188],

мармоха нерозважлива, нерозумна жінка чи дівчина – псл. mara «привид»; не зовсім ясне

мешканець той, хто проживає у якомусь приміщенні (квартира, будинок тощо) чи в населеному пункті – псл. *mьžьkati від гіпотетичного *mьgь «мить» (Machek ESJČ 361); значення «проживати» в українській і білоруській мовах з’явилося, очевидно, під впливом польської [ЕСУМ Т.3 с. 455],

мудрагель, мудраль розумник – псл. mǫdrъ, пов’язане чергуванням голосних з mьněti «думати»; споріднене з лит. mandrùs «бадьорий; гордий», лтс. muôdrs «бадьорий», двн. muntar «жвавий, бадьорий», дінд. mēdhā «мудрість, розум, думка», гр. μανθανω «дізнаюсь, розумію» [ЕСУМ Т.3 с. 529],

надавець відправник, адресант – псл. dati, davati (‹іє. *dō-, *dō-u-); споріднене з лит. dúoti «давати», лтс. duôt, dãvãt, прус. dāt, лат. dāre, дінд. dádāti «дає», гр.

δίδωμι «даю»;,

пажера ненажера – псл. *žerti, *žьrati; споріднене з лит. gérti «пити; вбирати; пиячити», лтс. dzert «пити; пиячити», двн. querdar «принада, приманка», лат. voro «пожираю, проковтую», гр. βορά «їжа, корм», βορος «ненажерливий», βιβρώσκω «їм, поїдаю, пожираю», дінд. giráti, gṛṇati «ковтає, поглинає, пожирає», garáḥ «напій, питво», ав. gar- «проковтувати», вірм. ker «корм»,

посмітюх безбатьченко – похідні утворення від смі́ття́; назва зумовлена тим, що посмітюха часто зустрічається біля смітників і руїн, псл. sъmetьje, пов'язане з *sъmesti «змести» *sъmetti, утвореного з основи дієслова mesti «мести» і префікса sъ- «з-», який в основі іменника не змінився в *з*-, так само як у *сви́нка* «дерев'яний м'яч», *сви́та* (одяг) [ЕСУМ Т.4 с. 536],

поступовець прогресивна людина – псл. stǫpati (stǫpiti) «ступати; топтати; іти, ходити», пов'язане з stopa «стопа, нога (ступня)»; споріднене з гр. στέμβω «топчу, жорстоко поводжуся, гань-блю», дісл. stappa «бити, товкти; трамбувати, штовхати донизу», двн. stam(p)fōn «трамбувати», шв. stampa «тс.», снн. снідерл. stampen «розчавлювати, роздавлювати»,

приятелька подруга, товаришка, приятелька – псл. prijati, *prьjati; споріднене з дінд. priyáḥ «дорогий, гідний», príyatē «є задоволеним», prīṇāti «тішить», ав. frya «любий, улюблений», frīnāiti «любить, цінує», гр. πρᾶΰς «лагідний, м'який», гот. frijôn «любити», frijônds «друг», двн. friunt «тс.», нвн. freien «сватати», лтс. priêks «радість» [ЕСУМ Т.4 с. 586],

путо дурисвіт, аферист – псл. pǫto, утворення з суфіксом -to, пов'язане чергуванням голосних з pęti, pьnǫ «розтягувати, натискувати»; споріднене з лит. pántis «пута», spándyti «тиснути, давити», лтс. pinekls «путо», прус. panto «тс.», алб. pendë, pëndë «пара волів; ярмо», двн. spannan «натягувати, зміцнювати, зв'язувати, прикріпляти», нвн. spannen «натягувати, напружувати», spinnen «прясти» [ЕСУМ Т.4 с. 641],

столівник той, хто обідає у господині, яка займається доброчинністю або заробляє приготуванням їжі – псл. stolъ загальноприйнятої етимології не має; зближується з лит. stãlas «стіл» пов'язується також з псл. stьlati (steljǫ) «розстилати», іє. *st(h)el [ЕСУМ Т.5 с. 419],

хирляк виснажена, квола, хвороблива людина – псл. хуґъ; пов'язане ступенем чергування (ŭ : ū) із xvorъ, з якого походить укр. хво́рий; припускалася також контамінація x(v)or- і xyl- «хилий» [ЕСУМ Т.6 с. 175],

цеп недотепа, дурень – виникло на базі др. *чепь*/*цѣпь* «ланцюг» (із коливанням початкового приголосного **ч-**/**ц-**), до якого зводиться також укр. *чі́пáти*; [ЕСУМ Т.6 с. 239],

шалапут легковажна, непутяща людина; шалапут – складне слово, утворене з прикметника **шалопу́тний*, який виник на основі слів *шáлий* і (-)*пу́тний* (пор. *безпу́тний*); [ЕСУМ Т.6 с. 370]

на національному грунті

цабе той, хто вважає себе кращим за інших – слово виникло в результаті злиття прийменника од (від) із займенником се́бе́: од себе › д'себе › цебе › цабе; у російській і польській мовах з української [ЕСУМ Т.6 с. 226]

голодрига обірванець – складне утворення з основ прикметника *го́лий* і дієприкметника *дрáний*, можливо, безпосередньо з синонімічної пари *го́лий-дрáний* «зовсім голий, дуже бідний», де другий синонім підсилював і доповнював значення першого (пор. *щáстя-до́ля*, *бі́да-ли́хо*, [*го́лий-нáгий*] тощо); [ЕСУМ Т.1 с. 553],

Неясне походження:

бовдур недотепа, дурень – неясне [ЕСУМ Т.1 с. 258],

вахлак недотепа, дурень – неясне [ЕСУМ Т.1 с. 340],

йолоп недотепа, дурень – можливо, запозичення із східних мов; непереконливими є спроби пов'язання з укр. [*о́глуп*] «бовдур» [ЕСУМ Т.2 с. 327],

коромисло простакувата дівчина – задовільної етимології не має; пов'язується з ко́рмá, корми́га «ярмо», виводиться також з гр. κρεμαστήρ «гак для казана», зіставлялося з дат. шв. karm «рамка» [ЕСУМ Т.3 с. 40],

лепех дурень, недотепа – неясне [ЕСУМ Т.3 с. 223],

літник курортник – єдиної етимології немає; найбільш переконливою здається думка про генетичний зв'язок з лит. lė˜tas «лагідний, спокійний, тихий; повільний, поступливий», лтс. lę̃ts «легкий», далі з лит. lė´nas : lė˜nas «лагідний, спокійний; повільний», лат. lēnis «лагідний, спокійний, ніжний», псл. *lěnъ

«лінивий», укр. *лині́вий*, які зводяться до іє. *lē- «ослабнути, зменшитися, полегшати, відпустити»; у такому разі lěto первісно мало значити «тепла, м'яка пора року, коли холод відпустив»; зіставляється також з псл. *lějǫ, liti «лити», пов'язаним з лит. lytùs (lietùs) «дощ», лтс. liêtus «тс.», і реконструюється первісне значення «пора дощів, час дощів», пов'язувалося з давньогутнійським laþigs «навесні», шв. [låding, låing] «весна», мало обгрунтоване пов'язання lěto з етимологічно неясним лат. laetus «веселий, приємний; багатий, сприятливий» і припущення про походження слова з первісного виразу *lěto vermę «прекрасний час», не засвідченого в слов'янських мовах, але семантично паралельного фр. [beau temps] [ЕСУМ Т.3 с. 270].

Висновки

Мета нашої роботи полягала у здійсненні етимологічного аналізу назв осіб зібраних у «Лексиконі львівському: поважно і на жарт». Для цього ми дослідили особливості цієї тематичної групи, та проаналізували описані в українському мовознавсті класифікації лексики за походженням

Досліджена лексико-семантична група слів є досить великою за обсягом. В аналізованому матеріалі нараховується 850 одиниць на позначення назв осіб.

У нашому дослідженні етимологічну модель тематичної групи назви осіб ми будували на основі аналізу матеріалу за мовною приналежністю твірних основ та похідних, виділяючи лексику питому та запозичену. Розмежовували мову походження та мову-джерело запозичення іншомовного слова. Лексичні запозичення представляємо за найближчою етимологією, тобто мовою-джерелом проникнення лексеми до української мови.

У процесі етимологічного аналізу враховували, що запозичення може бути прямим (коли слово прийшло в мову з тієї мови, у якій воно виникло, наприклад: ***шубравець*** *шахрай, пройдисвіт, крутій 2. підла, непорядна людина; негідник - запозичення з польської мови; п. szubrawiec «негідник, мерзотник», також [szudrawiec] «тс.», пов'язується з прізвищем польського полеміста XVI ст. Szudrowius (Sudrovius), який нібито походив з роду львівських катів; [ЕСУМ Т.6 с. 485])* і непрямим (коли слово походить із мови, у яку воно також було запозичене, наприклад: ***канонір*** *артилерист (ст) - через російську мову запозичено з німецької; нім. Kanonier походить від фр. canonier «тс.», пов'язаного з canon «гармата»; [ЕСУМ Т.2 с. 365].*

Польська мова, у якій чимало германізмів, виступала посередницею при запозиченні в українську багатьох німецьких слів. Германізми потрапляли в українську мову і безпосередньо з німецької. В українській мові досить великий шар запозичень з французької. Безпосередніх контактів з французами українці не мали, отже, запозичення ввійшли в мову книжним шляхом, через переклади, з мови освіченої частини суспільства, через посередництво польської та російської мов.

Проаналізувавши лексико-семантичну групу назв осіб, ми визначили, що 55% становлять запозичені слова (див. Додаток 1). Щодо визначення мови-джерела запозичення (за даними етимологічних словників)

Польські запозичення становлять – 33%

Німецькі – 20%

Латинське – 13 %

Французькі – 7%

Грецькі – 3%

Російські – 3%

Угорські – 3%

З тюркських мов – 3%

Гебрайські – 2%

Англійські – 2%

З мови їдиш – 2%

Італійські – 2%

Іспанські – 1%

Турецькі – 1%

Чеські – 1%

Білоруські – 1%

Болгарські – 0,5%

Арабські – 0,5%

Монгольські – 0,5%

Румунські – 0,5%

З івриту – 0,5%

Фінські – 0,5%

Щодо мови походження твірних основ, ми визначили, що:

від латинських основ утворено 20% слів,

17% становлять назви германського походження,

Грецького походження – 7%

Гебрайського – 4 %

Кельтського 2%

Англійського 3%

Італійського 2%

Французького походження 2%

Іспанського 2%

Арабського 1%

Праслов'янського 30%

Отже, запозичена лексика, взаємодіючи з власне українськими назвами, становить значний шар слів, що характеризується широким вжитком у носіїв мови і великою динамічністю розширення словникового складу мови, що спричинено різними факторами: політикою, економікою, культурою. Так, і слів на позначення «назв осіб» стає більше. Запозичення є одним із основних шляхів поповнення словникового складу української мови, що відбувалося також за рахунок своїх власних ресурсів, та за рахунок словотворення.

Всяка зміна у словниковому складі мови у вигляді проникнення іншомовних запозичень несе за собою семантичні чи стилістичні зміни до вже наявних у мові словах та зрушення у синонімічних групах. Отже, внаслідок системного характеру мови взагалі та лексики зокрема жодне нове поповнення словника запозиченими словами не може пройти безслідно для решти словникового складу.

Список використаної літератури

1. Азарова Л. Джерела формування української термінології // Наукові записки. Серія «Філологія». 2001. Вип. 3
2. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10. 02. 01 «Українська мова» / Л. М. Архипенко. – Х., 2005. – 20 с.
3. Білецький А.О. Про мову і мовознавство: Навчальний посібник. / Білецький А.О. — Київ: Артек, 1997. — 224с.
4. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду) / Білоусенко П.І. – К., 1993.
5. Бойко Л.П. Торговельна лексика запорозького козацького вжитку. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Лариса Петрівна Бойко / Дніпропетровський держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1997.
6. Борисюк І. Назви осіб за родом діяльності: можливі шляхи впорядкування // Українська термінологія і сучасність. К., 1997. С. 165-168
7. Босаківська Н.Л. Словотвірні варіанти назв осіб за родом діяльності або за фахом / Н.Л.Босаківська // Культура слова. – К.: Наук. думка, 1980.
8. Булаховський Л. А. Питання походження української мови / Л. А. Булаховський // Вибрані праці: в 5-ти т. / Л. А. Булаховський. – К., 1997. – Т. 2. – С. 9-216.
9. Вакарюк Л.О. Українська мова : Морфеміка і словотвір : [навч. посібник] / Л.О.Вакарюк, С.Є.Панцьо. – Тернопіль, 2010.
10. Валюх З.О. Типологія словотвірних парадигм іменника в українській мові :Автореф. дис. …д-ра. філол. наук: 10.02.01. «Українська мова» / З.О.Валюх. – К., 2006.
11. Вільчинська Т.П. Семантико-словотвірна характеристика оцінних назв осіб в українській мові: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01

«Українська мова» / Тетяна Пилипіва Вільчинська / Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1996.

12. Войтів Г. В. Назви одягу в пам’ятках української мови XIV–XVIII ст.: автореф. дис. на здобуття нак. Ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 / Ганна Володимирівна Войтів. – Львів, 1995.
13. Волошина Н. В. Етимологічний аналіз лексичних англіцизмів у системі мови-реципієнта / Н. В. Волошина // Держава та регіони. Сер. Гуманіт. науки . – 2011. – Вип. 2. – С. 67-71.
14. Глущенко. В. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві. Харківська лінгвістична школа: навч. посібник / В. А. Глущенко. – Слов’янськ, 1994. – 69 с.
15. Годована, М.П. Словник-довідник назв осіб за видом діяльності / М. П. Годована / За редакцією Л. В. Туровської – Київ, 2009.- С. 7.
16. Горбач О. Арґо в Україні / О. Горбач. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип‘якевича НАН України, 2006. — 688 с. — (Серія «Діалектологічна скриня
17. Горбач О. Арґо українських школярів і студентів / О. Горбач // Наукові записки Українського Вільного Університету. Філософічний факультет. — 1966. — Ч. 8.— С. 3—55
18. Горбач О. Арґо українських вояків. Відбитка з "Наукових Записок" Українського Вільного Університету в Мюнхені, 1963. — ч. 7. — 35 сторінок.
19. Гудима Н. Сучасні аспекти дослідження запозиченої лексики в українському мовознавстві
20. Ґоца Е.Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських говорах Карпат / Ґоца Е.Д. – Ужгород, 2010.
21. Дідківська Г.Г. Українські назви ремесел і професій у зіставленні з іншими слов'янськими // Структурні рівні мови і методи їх дослідження. К.: Наукова думка, 1972.
22. Добровольська. Агентивно-професійна лексика середньоанглійського періоду: історико-етимологічний аспект

23. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [ред. кол. О. С. Мельничук, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова та ін.]. — К. : Наукова думка, 1982—2012. — Т. 1—6.
24. Жалко Т. Запозичена лексика української мови як інноваційна форма маркованої лексики
25. Заніздра Н.О., Заніздра В.В. Етимони сучасних лексем у системі освіти
26. Кислюк Л. П. Особливості іншомовної лексики словотвірною підсистемою сучасної української мови // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. Наук. праць. – К.: Прайм– М., 2002. – Книга1. – №6 – С. 182-186.; 182-183.
27. Кобець Л. К. Лексико-семантична група, як складник лексико-семантичної системи – Київ, 2012 – С. 130
28. Ковалик І. І. Питання слов'янського іменникового словотвору / І. І. Ковалик. — Львів, 1958. — Ч.І. — С. 155
29. Коломоєць В.М. Семантична і словотворча структура української сільськогосподарської лексики (назви професій у галузі рільництва, овочівництва, тваринництва).: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 1975.
30. Кочан І.М. Системність, динаміка, кодифікація слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д/ ра філол. наук: спец. 10.02.01 / НАН України, Інститут української мови / І.М.Кочан. – К., 2006. – 39с
31. Кровицька О.В. Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст.: Семантика і словотвір / Ольга Василівна Кровицька / НАН України. Інститут українозн. ім. І.Крип'якевича. – Львів, 2002.
32. Мамрак А. В. Семантична структура категорії діяча в сучасній українській мові / А. В. Мамрак // Словотвірна семантика східнослов'янських мов. — К.: Наук. думка, 1983.— С.129-136
33. Назаров Н.А Українська етимологічна лексикографія: історія, теорія, практика / дис. на здобуття наукового ступ. канд. філ. наук – Київ, 2016, с – 126.

34. Нечуй-Левицький І. Криве дзеркало української мови / І. Нечуй-Левицький // Нові повісті й оповідання. – К. : Типографія І. Чоколова, 1912. – Т. 8. – С. 317–412.
35. Осташ Н. Л. До питання про лексико-семантичні групи назв осіб у пам'ятках української мови XVI-I пол. XVII ст. / Н. Л. Осташ // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доп. — Ужгород, 1982. — С. 17-18.
36. Пампура С.І. Етимологізація запозичень у різноструктурних мовах: лінгвоісторіографічний аспект/дис. на здобуття наукового ступ. канд. філол. наук. – с. 49
37. Пашкова Н. І. Етимологічний аналіз у концептуальних дослідженнях
38. Підкуймуха Л. Лексичний склад західноукраїнського варіанта літературної мови (на матеріалі художніх текстів львівських письменників першої половини ХХ ст.) / автореф. / дис. на здоб. наук. ст. – Київ, 2016
39. Підкуймуха Людмила «Батярський жаргон як специфічний соціолект Львова».
40. Плющ М.Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / Плющ М.Я. –К. : Видавничий Дім «Слово», 2010.
41. Пономарів О. Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова: підруч. за ред. О.Д. Пономарева. – 3-тє., перероб. – К. : Либідь, 2005. – с. 67
42. Потапенко О. І. Етимологія української мови: Навч. посіб. / О. І. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Л. Е. Довбня, Т. В. Чубань, Т. М. Левченко. – К.: Міленіум, 2002. – 204 с
43. Рудакова Т. М Іншомовні лексичні запозичення та проблема їхньої доцільності у витлумаченні вчених ХХ–ХХІ ст.
44. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? / П. О. Селігей // Укр. мова. – 2007. – № 3. – С. 3–15 ; № 4. – С. 16–32
45. Сікора Г. В. високе функціне навантаження окремих приголосних фонем у сучасному львівському койне

46. Сімонок Валентина. Лексичні запозичення в українській мові: історико-соціолінгвістичний аспект.
47. Скорейко-Свірська І.П. До питання про класифікацію запозичень
48. Ставицька Л. Українська мова без табу: слов. нецензур. лексики та її відповідників : обсценізми, евфемізми, сексуалізми / Леся Ставицька; Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики, НАН України, Ін-т укр. мови. – Київ: Критика, 2008. – 454 с.
49. Старунова А. Л. Шляхи словотворення української мови, їх активізація// Література та культура Полісся. Випуск 89
50. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія [за заг. ред. академіка І. К. Білодіда]. — К. : Наук. думка, 1973. — С.104.
51. Тацуняк Н. Феномен українського словника. Проблема стратифікації питомої лексики української мови відповідно до її походження / Н. Тацуняк; Акад. наук вищ. освіти України, Рада молодих учен. – К.; Умань : СПД Жовтий, 2009. – 23 с.
52. Туровська Людмила Термінологізація назв осіб в українській мові / стаття – Київ, 2006 р.
53. Чікало М. І. Назви кольорів у пам’ятках української мови XIV–XVIII ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 02 «Українська мова» /Марія Іванівна Чікало. – Львів, 1994.
54. Шевельов Ю. В. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941): Стан і статус / Юрій Шевельов. – Чернівці: Рута, 1998. – 208 с
55. Шульгач В. П. Українські етимології / В. П. Шульгач // Мовознавство . – 2001. – № 4. – С. 28-32

Інтернет джерела:

http://visnykznu.org/issues/archive/articles/630.PDF

https://zbruc.eu/node/26106

http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzfn_2015_1_16.pdf

file:///C:/Users/User/Downloads/Ukrm_2016_2_3.pdf

https://www.researchgate.net/profile/Yevgen_Redko/publication/312948701_Zapozicenna_ak_sposib_nominuvanna_osib_v_ukrainskih_argo/links/588b13534585152212818ea3/Zapozicenna-ak-sposib-nominuvanna-osib-v-ukrainskih-argo.pdf

Додатки

Додаток 1

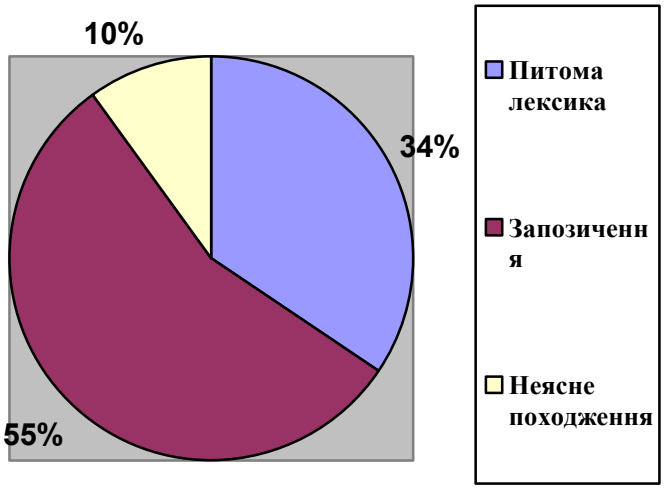

Додаток 2

Назви осіб як виконавця певної дії або роду її заняття

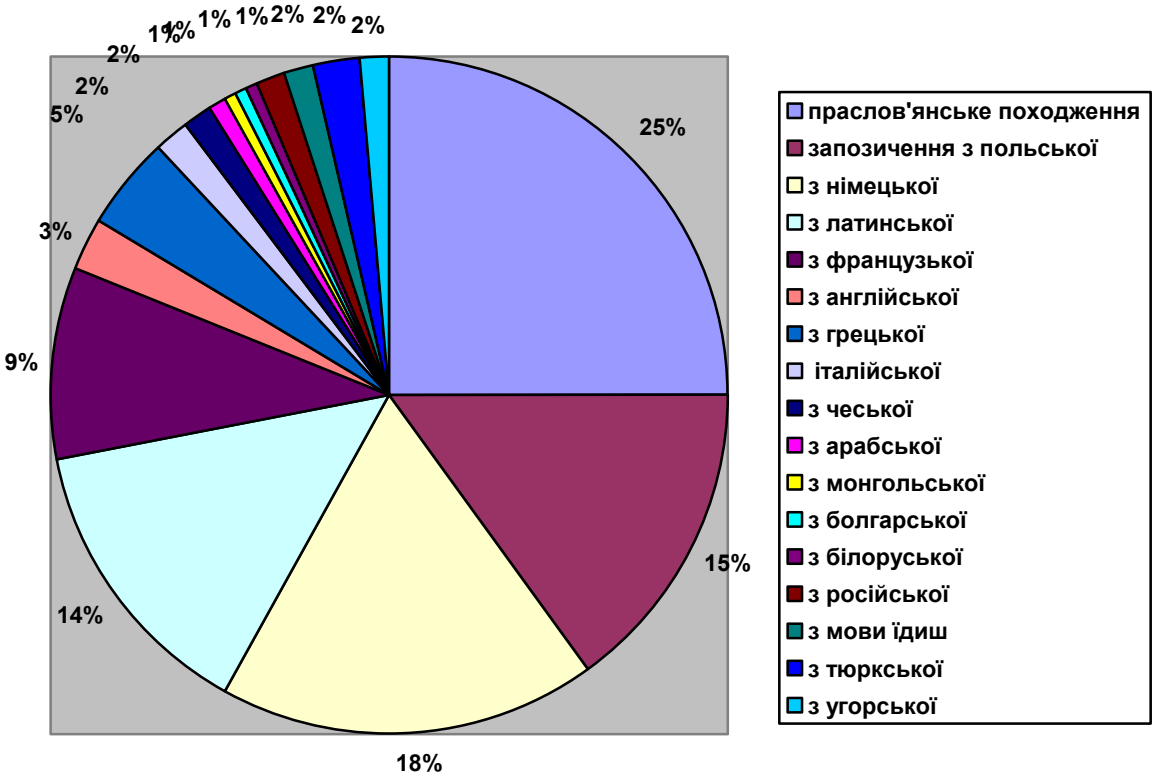

Додаток 3

Назви осіб за зовнішніми ознаками

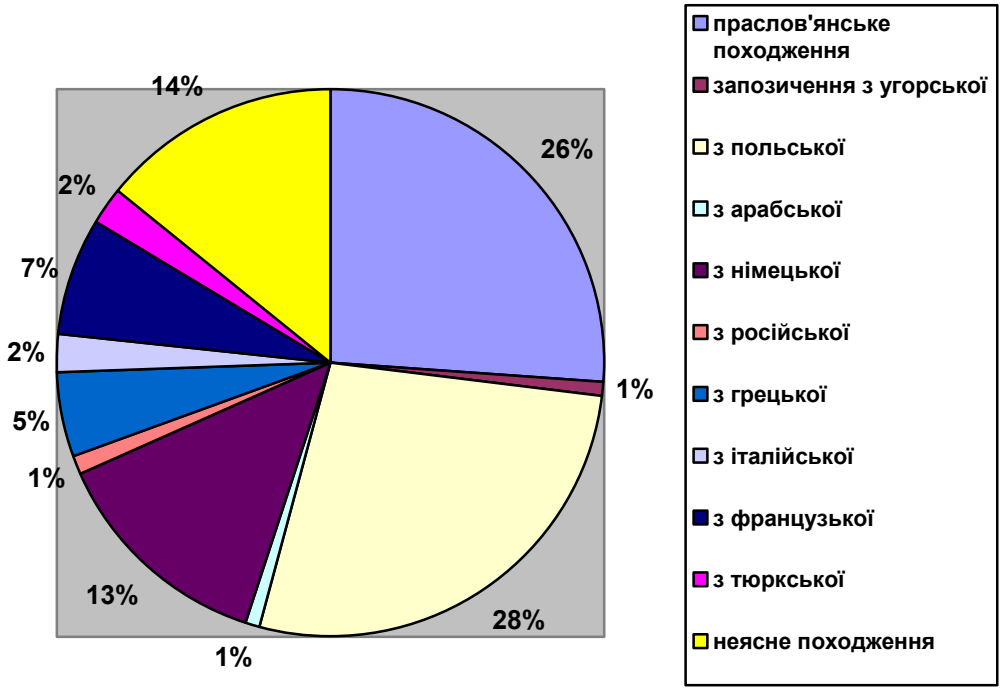

Додаток 4

Назви осіб за внутрішніми ознаками

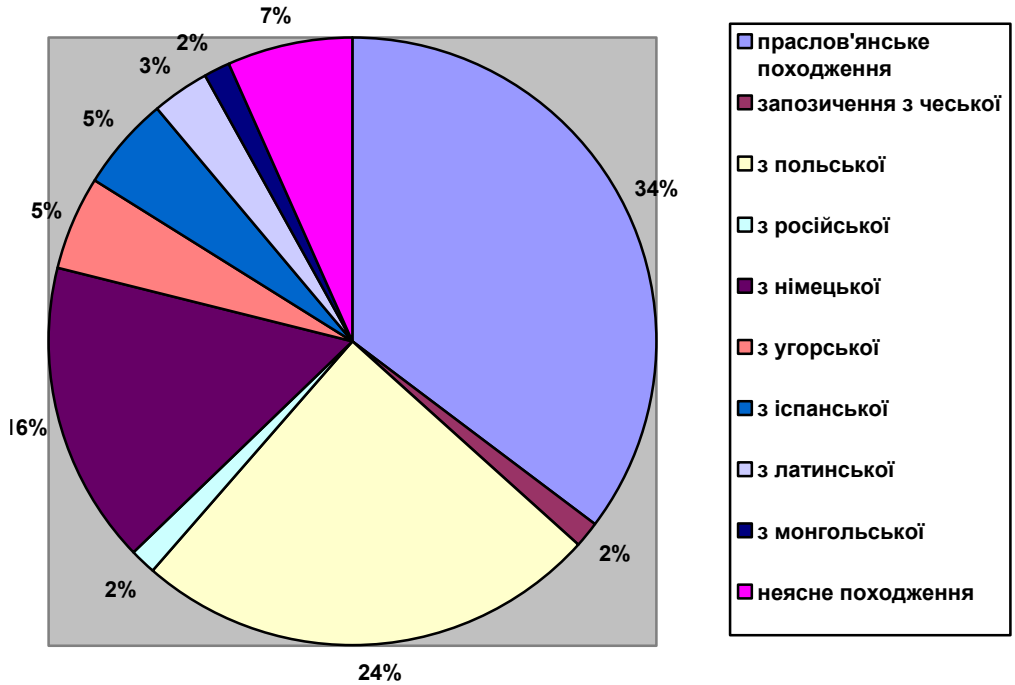

Додаток 4

Назви осіб за поведінкою

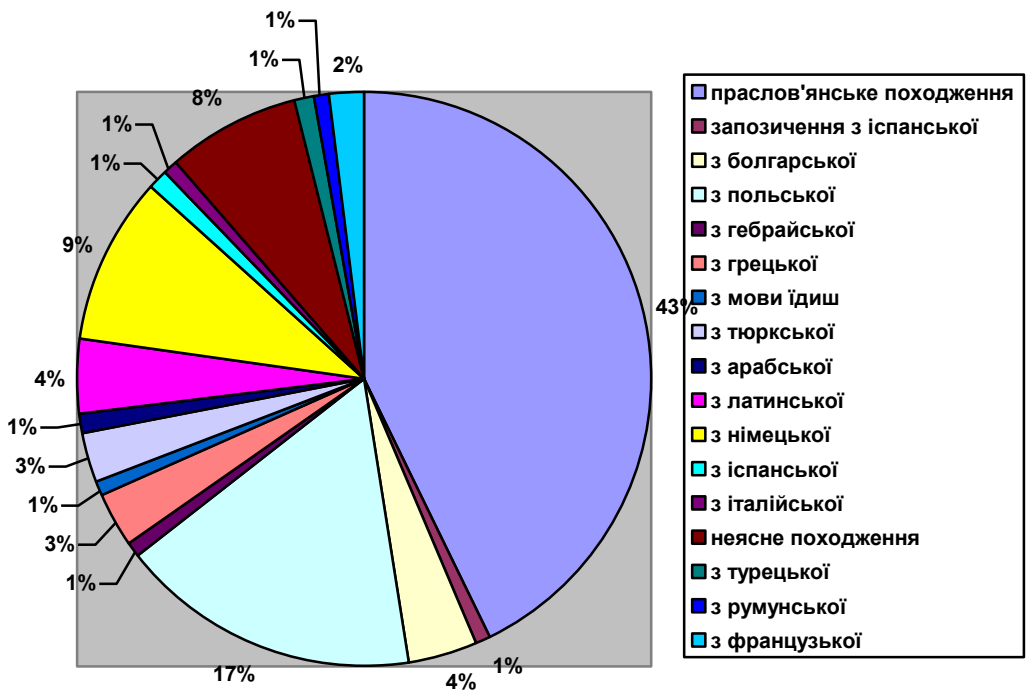

Додаток 5

Назви осіб за місцем проживанням

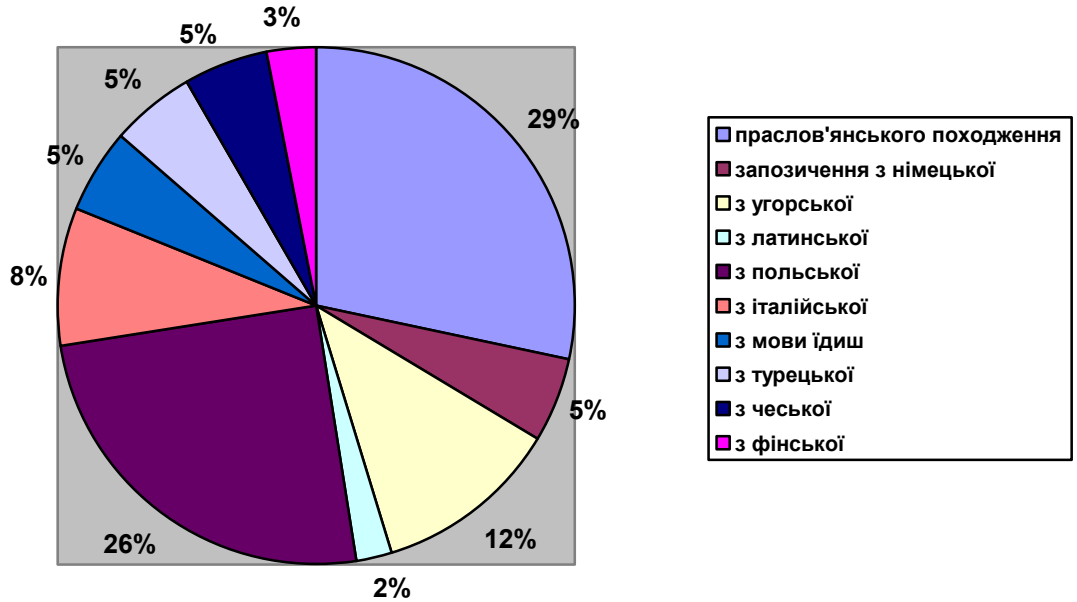

Додаток 6

Назви осіб за родинними зв’язками

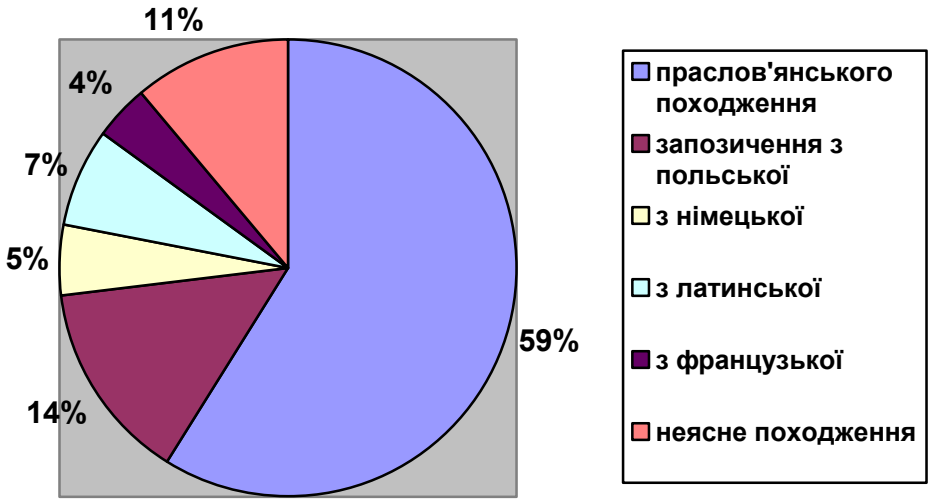

Додаток 7
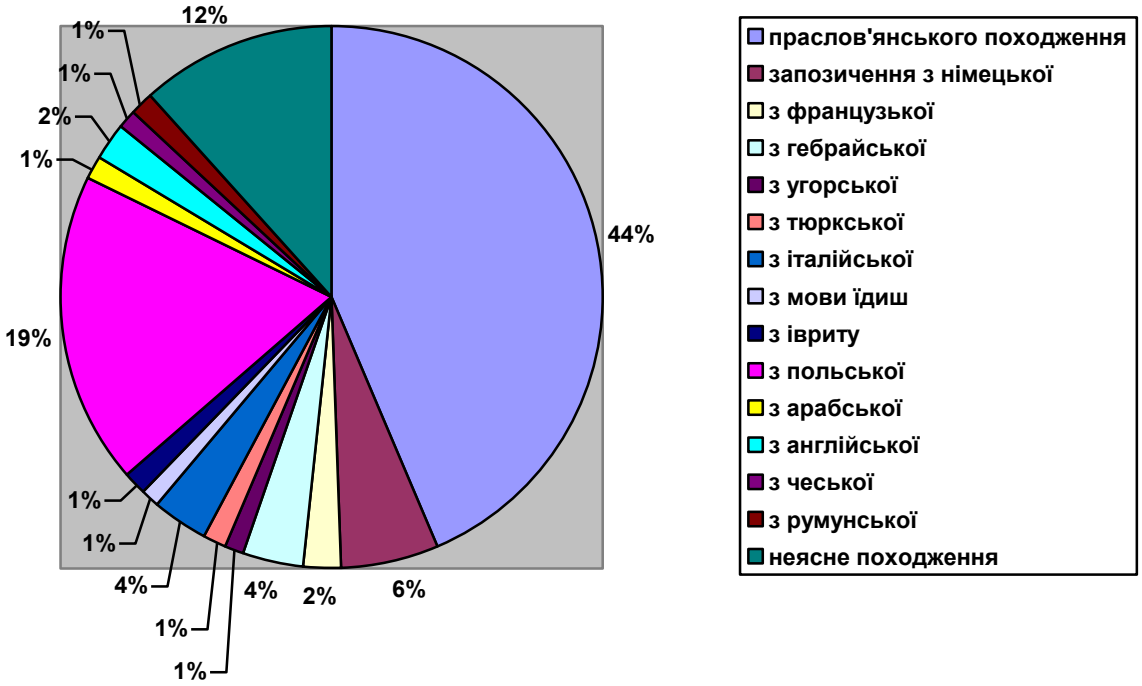
Назви осіб які не мають характерної ознаки, щоб розмежувати їх по групах